

Begroting 2013 Concept

Deze tekst is ook te vinden op de site van de
gemeente 's-Hertogenbosch:

www.s-hertogenbosch.nl

Voorwoord

Het doet ons genoegen u de concept gemeentebegroting 2013 aan te bieden. Na besluitvorming door uw raad zullen wij een addendum met de uitkomsten van de begrotingsbehandeling (amendementen en moties) en met een financieel-cijfermatige verwerking van de amendementen aan deze begroting toevoegen. Het belangrijkste onderdeel van de gemeentebegroting is de beleidsbegroting, bestaande uit pijlers en paragrafen. De beleidsbegroting bestaat uit de volgende pijlers:

- Stad van modern bestuur
- Sociale kwaliteit
- Fysiek
- Werk en economie
- Algemene dekkingsmiddelen

Per pijler wordt een reeks programma's gepresenteerd aan de hand van de volgende drie vragen:

- Wat willen we bereiken?
- Wat gaan we ervoor doen?
- Wat gaat het kosten?

De programma's zijn een uitwerking van het collegeprogramma en laten de keuzes in het beleid zien alsmede de concrete doelstellingen die wij in dit begrotingsjaar alsmede onze collegeperiode nastreven. Voor de collegeperiode 2010-2014 zijn concrete doelstellingen geformuleerd. In de tabellen met indicatoren zijn drie jaren vermeld. Het jaar 2009 fungeert als nulmeting. Daarnaast is de begroting voor het komende jaar (2013) en voor het einde van de collegeperiode (2014) opgenomen. De indicatoren worden jaarlijks gemeten. Uitzondering hierop vormen gegevens afkomstig uit monitoren die eens in de twee jaar plaatsvinden.

Na de programma's volgen de paragrafen, waarin het beleid ten aanzien van het beheer wordt uiteengezet. Deze paragrafen vormen een dwarsdoorsnede van de begroting. De financiële begroting bestaat uit een totaaloverzicht van alle baten en lasten en een hoofdstuk waarin de financiële positie van de gemeente wordt toegelicht.

De meer technische onderdelen van de begroting alsmede verdere toelichtingen op het investeringsplan en de meerjarenraming zijn als bijlagen op cd-rom opgenomen. In het licht van de dualisering van het gemeentebestuur hopen wij dat deze begroting bijdraagt aan een herkenbare invulling van de kaderstellende, controlerende en volksvertegenwoordigde functies van de gemeenteraad.

's-Hertogenbosch, 21 augustus 2012

Burgemeester en wethouders van 's-Hertogenbosch

De secretaris,
mr. drs. I.A.M. Woestenberg

De burgemeester,
mr. dr. A.G.J.M. Rombouts

Inhoud

7	Inleiding
21	Deel I: Beleidsbegroting
21	Programma's
23	Stad van modern bestuur
24	Bestuursorganen en -ondersteuning
28	Dienstverlening
35	Sociale Kwaliteit
36	Sociale verbanden
40	Gezondheid
46	Veiligheid
51	Leren en opgroeien
59	Cultureel klimaat
67	Fysiek
68	Wonen en werkomgeving
82	Bereikbare stad
87	Sport en recreatie
91	Milieurespecterende ontwikkelingen
104	Cultuurhistorische kwaliteit
111	Werk en economie
112	Ruimte voor bedrijvigheid
120	Werk en inkomen
129	Algemene dekkingsmiddelen
130	De inkomsten van de gemeente

135 Paragrafen

- 136 Lokale heffingen
- 144 Weerstandsvermogen
- 150 Onderhoud kapitaalgoederen
- 158 Financiering
- 163 Bedrijfsvoering
- 168 Verbonden partijen
- 173 Grondbeleid

181 **Deel II: Financiële Begroting**

182 Overzicht van baten en lasten

184 Financiële positie

- 184 1. Begrotingsbeeld 2013
- 186 2. Investerings
- 187 3. Structuurfonds
- 192 4. Uitgangspunten begroting 2013 en meerjarenraming
- 195 5. Algemene uitkering

198 Afdeling Orthen

Inleiding

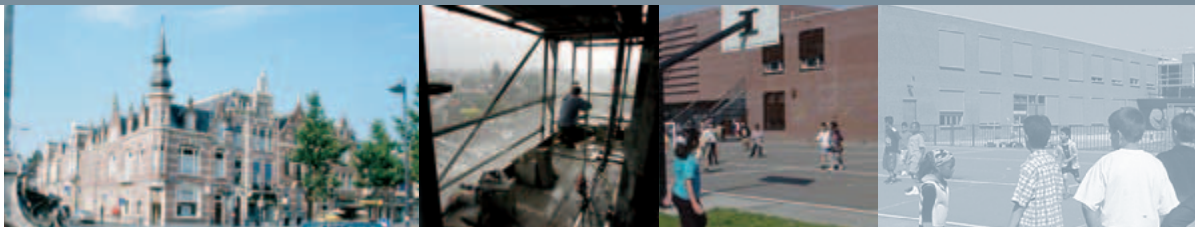
‘Een sterke stad is een sociale stad’

De huidige economische crisis krijgt ook onze stad steeds meer in haar greep. Het moge duidelijk zijn dat we betere tijden gekend hebben. De verwachtingen voor de nabije toekomst zijn ook niet optimistisch. We moeten er serieus rekening mee houden dat deze sombere tijden ook nog wel even aanhouden. We hebben dat eerder gedaan: zo hebben wij in 2010 en 2011 reeds geanticipeerd op rijksombuigingen en de nodige onzekerheden zoals de verlaging van de doeluitkeringen. Opnieuw bestaan er onzekerheden, zoals de gevolgen van het “Lenteakkoord”. Vrijwel zeker leiden de uitwerking van het “Lenteakkoord” en de nieuwe kabinetsformatie tot lagere inkomsten van de kant van het rijk. Omdat ten tijde van het opmaken van de begroting 2013 en het schrijven van de algemene inleiding nog geen zicht is op de impact van de verwachte ombuigingen is met de raad een apart traject, parallel aan de begrotingsbehandeling afgesproken.

In het jaarverslag 2011 hebben wij de verslechterende situatie geduid. Toch zijn er ook nog steeds lichtpuntjes. Nog steeds voeren wij bekende ranglijstjes aan zoals in de Elsevier Toplocaties en de Atlas voor gemeenten. Ons verenigingsleven is nog steeds bloeiende met inzet van veel vrijwilligers en organisaties die elkaar opzoeken. Dat is goed nieuws en geeft hoop voor de toekomst. Tegelijkertijd moeten we ons geen zand in de ogen laten strooien en laten verleiden tot zelfgenoegzaamheid. Het relatief goed doen betekent niet dat we het ook absoluut goed doen. Meer dan ooit zullen we een beroep moeten doen op het organiserend en ondernemend vermogen van de stad, en niet te vergeten ons eigen ondernemend vermogen, om de crisis het hoofd te bieden. Dat kunnen we niet alleen. De samenwerking van de 4 O's, Ondernemers, Onderwijs, en Overheid en (maatschappelijke) organisaties, zowel binnen onze gemeente als ook in de regio en provincie- is essentieel om er voor te zorgen dat er na de crisis een sterke regio is met een voldoende arbeidsaanbod.

Dat stelt eisen: we zullen flexibeler en alerter moeten inspelen op de steeds schaarser wordende kansen en initiatieven die de markt biedt. Geen concessies doen aan je kwaliteit. Wel adequaat en snel inspelen op kansen, zelf ook kansen zien, gedurfde, onverwachte, creatieve voorstellen initiëren en ondersteunend zijn voor dergelijke initiatieven van derden.

De gemeenten in de regio hebben elkaar nodig. Wij hebben de regio op tal van terreinen hard nodig. Zowel voor onze eigen stedelijke als regionale behoeften kunnen wij niet zonder een sterke regio en niet zonder een sterke positie in die regio.

We willen in deze samenwerking een initiërende en stimulerende rol spelen. Uiteraard geldt voor alle gemeenten dat samenwerking per saldo voordeel voor de individuele gemeente op moet leveren. Ook wij hoeven niet over te gaan tot altruïsme: de samenwerking mag en moet ook voor onze stad voordeel opleveren. Maar dit voordeel hoeft niet in alle gevallen in onze stad te vallen.

Brabantstad is een goede vorm van samenwerking gebleken. Vanuit diezelfde gedachte zetten we op regionaal niveau (Noordoost-Brabant) in op verdere intensivering van de samenwerking. We willen vanuit een open houding samenwerken met de andere overheden binnen de regio en met de provincie met als doel onze regio in Brabant en landelijk te verstevigen. Wij zijn ons bewust van de eigenheid en de kwaliteiten van iedere gemeente waarmee we samenwerken. Als we gezamenlijke voordelen kunnen behalen door samenwerking of het delen van expertise en kennis zullen we die, als dit leidt tot lagere kosten of efficiency in de uitvoering, zeker niet laten liggen. In 2012 betekent dit dat we binnen een gemeenschappelijke regeling gaan samenwerken aan de regionale uitvoeringsdiensten. Ook op het gebied van integrale veiligheid en de decentralisatie van de jeugdzorg naar gemeenten is sprake van een intensieve samenwerking. Op vele uitvoerende terreinen verlenen we al diensten aan gemeenten in de regio.

Gelukkig zijn met de door de raad vastgestelde ombuigingen middelen vrijgespeeld om waar de verlagingen het sociale vangnet aantasten, dit met inzet van eigen middelen te repareren. De meest kwetsbaren in deze tijden willen wij zoveel mogelijk ontzien en bijstaan. Zoals gezegd doen wij echter ook een beroep op de kracht van inwoners, zelf doen wat je zelf kunt doen en pas in uiterste instantie een beroep op instanties. Wij willen echter vooral mensen aan de slag hebben en houden. En dat is geen geringe opgave kijkend naar de oplopende werkloosheid in onze stad. Om onze stad dynamisch en vitaal te houden zullen we ook zelf moeten blijven investeren in structuurversterkende voorzieningen en structuurversterkende economische activiteiten. Zelf blijven investeren lokt ook investeringen van derden uit en roept vertrouwen op, met name van de private sector die in deze tijden behoefte heeft aan een duidelijke, betrouwbare, zuinige maar ook investerende overheid.

Duurzame economische structuurversterking voor stad en regio

De industriële basis van de regio, de sterke positie van de agro-food sector, de kracht van het midden en kleinbedrijf en de sterke ligging en positie van centrumstad 's-Hertogenbosch op het gebied van zakelijke dienstverlening en ICT liggen ten grondslag aan een krachtige regio. Deze sterke positie staat echter wel onder druk. De recente problemen bij Wartsila, MSD, en de niet voor mogelijk gehouden gedeelte-

lijke verhuizing van Van Lanschot zijn daarvan een overduidelijk bewijs. De toenemende onderlinge afhankelijkheid van bedrijven maakt dat ontwikkelingen, positief of negatief, al snel gemeentegrens overschrijdend zijn. Om die reden zijn nieuwe impulsen nodig voor de nodige structuurversterking in de stad en in de regio.

Wij richten ons daarbij met name op de bedrijven die sterk zijn in de toepassing van nieuwe technologieën in onze speerpuntsectoren zoals ICT en de creatieve industrie én op bedrijven die bijdragen aan een verduurzaming van de samenleving waarbij wij vooral inzetten op smart grids en duurzaam vervoer. Met de regio hebben wij gekozen voor FHF als speerpuntsector. De basis hieronder is de sterke positie van de landbouw en het landbouwcomplex (agro-food) in de regio en de vele afgeleide werkgelegenheid hiervan (transport en distributie, bouw, groothandel, farma, voedingsmiddelen, dienstverlening etc) .

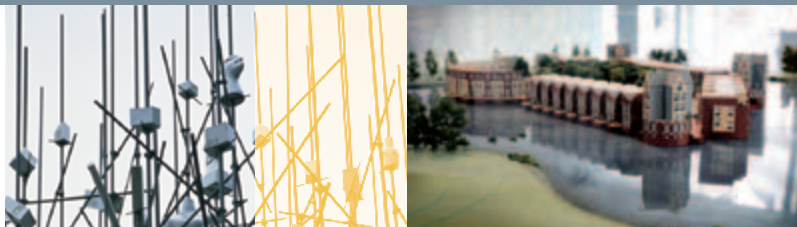
Ter versterking van deze speerpuntsectoren willen wij vanaf 2013 beschikken over een (revolverend)) fonds van € 10 miljoen, van waaruit we heel gericht, daar waar de meeste effecten en multipliereffecten te verwachten zijn, een investering in projecten die bijdragen aan de gewenste groei van de werkgelegenheid in stad en regio en nodige duurzame structuurversterking. Co-financiering van derden is uiteraard een vereiste.

Onze inzet is (vak)onderwijs van hoge kwaliteit, het stimuleren van innovatieclusters in speerpuntsectoren, investeren in nieuwe broedplaatsen, startende ondernemers en bedrijven die bijdragen aan de verduurzaming van onze economie en maatschappij.

Wij willen onderwijs dat optimaal aansluit bij wat de bedrijven in onze regio vragen. Kenniswerkers en kundige vakmensen op (V)MBO-niveau zijn nodig. De rol van de gemeente hierbij is het mede mogelijk maken van nieuwe opleidingen, wervingscampagnes, huisvestingsconcepten en samenwerkingsprojecten.

Om samenwerking in 'innovatieclusters', tussen onderzoeks- en ontwikkelafdelingen van grote en kleine bedrijven en specialisten van instellingen op gang te brengen en aan onze regio te binden, is aanjaaggeld nodig. In de markt liggen kansen om een aantal van dit soort projecten in 's-Hertogenbosch uit te bouwen, dan wel op te starten: Fhealinc, Plant Paradise, innovatieplatform energie-transitie, innovatieve zorgeconomie, ICT-innovatie, eiwit-innovatie, etc.

Economische groei in de stad ontstaat 'van binnenuit', doordat bedrijven en instellingen groeien. Om dit proces optimaal te faciliteren, zijn laagdrempelige goed geoutilleerde vestigingslocaties nodig, met flexibele mogelijkheden, die passen bij veranderende bedrijven. 's-Hertogenbosch scoort hierin goed, mede door het aanbod van de NV BIM en het selectieve bedrijventerreinen- en kantorenbeleid. Deze kansen moeten we nog beter benutten, door gerichte investeringen in dergelijke 'hotspots', zoals in de 2^e Fase van transformatie Gruyterfabriek, Incubator Willemspoort en energiepark Treurenburg.

Startende en duurzame bedrijven met een innovatief product koesteren we als stad, omdat ze de regionale en dus ook onze economie aanjagen. Uit onderzoek blijkt dat 's-Hertogenbosch meer en betere startende ondernemers herbergt dan de meeste andere steden. Een krachtig middel om de opkomst van zeer veelbelovende startende ondernemers in onze stad op peil te houden kan een startersfonds zijn, dat al dan niet via leningen, deze doelgroep faciliteert en daarmee aan onze stad dan wel regio bindt. Daarom is de ambitie om, samen met partners uit de regio, te investeren in een startersfonds voor groene 'groeibriljantjes'.

Wij verbinden aan dit investeringsfonds aan een aantal criteria. De belangrijkste zal zijn dat sprake is van de nodige co-financiering van andere partijen. Dat kunnen overheden zijn of private partijen of beide. Met name de nieuwe Europese structuurfondsen (2013-2020) bieden kansen maar vragen ook de nodige co-financiering. Wij willen dit fonds ook kunnen benutten als revolverend fonds voor risicodragend durfkapitaal in nieuwe kansrijke speerpuntbedrijven. We zullen u een nadere onderbouwing en toelichting geven op een dergelijk fonds in een apart raadsvoorstel.

De gunstige ligging van 's-Hertogenbosch in het land is nog steeds een van de pijlers onder de aantrekkingskracht en economische vitaliteit van de stad. Met de verbreding van de A2 (parallelstructuur) en de aanleg van de Randweg is de bereikbaarheid van 's-Hertogenbosch sterk verbeterd. Maar de regionale verbindingen langs de A59, de N65 en de N279 staan onder druk. Als daar de komende jaren niets gebeurt, zal het verkeer vooral op de aansluitingen op het hoofdwegennet vast lopen. Stad en regio hebben er belang bij dat deze regionale verbindingen de komende jaren verbeterd worden. Met het Rijk, provincie, regio en bedrijfsleven streven wij naar een integrale aanpak van de belangrijkste aansluitingen op de ringstructuur van onze stad (N65, A59, N279, parallelwegen A2/Bruistensingel) samen met andere overheden (en bedrijfsleven). In 2013 zullen wij u hiervoor een aanpak voorleggen in het kader van de evaluatie van de Koersnota.

Klimaatneutrale stad

Van onze ambitie om in 2050 een klimaatneutrale stad te zijn verwachten wij ook een stimulerende, economische en duurzame werking. Niet voor niets zien wij in energietransitie en elektrisch vervoer speerpuntsectoren in onze stad.

Mede als voorbeeldfunctie zetten wij de eerst komende jaren (2018) vooral in op een transitie van onze gemeentelijke gebouwen naar energielabel B. Om deze ambitie te realiseren is op termijn (vanaf 2015) wel een ophoging nodig van het energiebesparingsfonds omdat de kosten op basis van kengetallen in de praktijk hoger uitvallen. Als door een logische samenhang van technische maatregelen of combinatie van werk-

zaamheden aan een gebouw de stap naar energielabel A of beter gemaakt kan worden, dan zullen we dat uiteraard in één keer doen.

Voor de stap van energielabel B naar klimaatneutraal (2020) zijn aanvullende maatregelen nodig, zoals zonnepanelen en warmte-koude opslag. Deze maatregelen zijn in veel gevallen rendabel binnen een termijn van 8 tot 20 jaar. We werken momenteel plannen uit voor rendabele investeringen en zullen hiervoor separaat voorstellen doen uw raad. De dekking zal komen uit de opbrengst van stroom van zonnepanelen en warmte en koude uit warmte-koude opslag. Eventuele risico's worden nog in kaart gebracht.

In 2013 wordt een onderzoek uitgevoerd naar potentiële locaties voor windturbines. In de verduurzaming van onze stad en regio zien wij niet alleen milieutechnische voordelen maar vooral ook economische kansen. Om die reden stimuleren wij innovatieve en structuurversterkende bedrijven op het gebied van duurzame productieprocessen, energietransitie en elektrisch vervoer.

Woningmarkt

De situatie op de woningmarkt was al slecht maar begint zo langzamerhand dramatisch te worden. Consumenten stellen hun verhuisplannen en investeringsbeslissingen uit vanwege de economische crisis en onzekerheid. Starters en doorstromers zullen, mede gezien het voorgenomen rijksbeleid, geconfronteerd worden met hogere woonlasten, de doorstroming op de huur- en koopmarkt is sterk verminderd en zal nog verder inzakken, de nieuwbouwproductie ligt op een laag niveau als gevolg van het lage consumentenvertrouwen en de financieringsproblemen van potentiële kopers. Ook woningcorporaties en ontwikkelaars (de markt) ondervinden problemen met het financieren en exploiteren van (nieuwe) woningen. Bovendien kondigt zich de hervorming van het stelsel van de hypotheekrenteaftrek aan en doen zich ontwikkelingen voor die kunnen leiden tot een structurele verandering in de positie en mogelijkheden van de woningcorporaties, van oudsher een belangrijke partner bij het realiseren van de volkshuisvestingsdoelstellingen (de regelgeving vanuit het rijk en Europa, de op handen zijnde parlementaire enquête naar woningcorporaties en de (toekomstige) financiële positie van woningcorporaties). Bovendien heeft het rijk aangekondigd dat in 2014 er een scheiding zal plaatsvinden m.b.t. wonen en zorg. Gesteld kan worden dat er sprake is van een nieuwe realiteit op de woningmarkt en deze situatie zal de komende jaren waarschijnlijk niet verbeteren, waardoor er sprake is van een trendbreuk. Die nieuwe realiteit houdt ook in dat in de toekomst steeds minder de 'huurlasten' bepalend zijn maar eerder de 'woonlasten', i.c. de kosten voor huur én energie. Dat vraagt om een aanpassing in ons denken.

In onze Woonnota komen wij daarom met een aantal maatregelen om o.a. de doorstroming en daar mee de verhuisketen weer enigszins op gang te brengen. Althans, voor zover dat lokaal in onze macht ligt. Nadrukkelijk zullen wij daarbij de suggesties van de corporaties betrekken zoals gedaan in de discussienota 'De Kunst van het Samenleven'.

Stapelning van (wettelijke) eisen leidt veelal tot de nodige vertraging in planprocessen en zijn niet zelden kostenverhogend. We moeten alert zijn om daar waar we als lokale overheid beleidsruimte hebben, niet te veel te stapelen en expliciet aangeven welke keuze we hierin maken of burgers hierin een keuze laten maken.

Regionale samenwerking, bundeling van krachten en minder bestuurlijke drukte

Al met al staan we daarmee voor majeure opgaven, met name om de economie aan de gang te krijgen. Steeds meer is er het besef dat we dit niet alleen kunnen. We hebben de regio hard nodig omdat economische netwerken, arbeidsmarkten en externe bereikbaarheid de stad overstijgen. Ook financieel kunnen wij die opgaven niet alleen aan.

De regionale samenwerking intensiveert daarom op die terreinen, niet op de laatste plaats om bestuurlijke drukte te verminderen. Een voorbeeld daarvan is de in 2012 afgeronde fusie tussen de bestuurlijke samenwerking Noordoost Brabant, de economische samenwerking Vijf Sterrenregio, de Reconstructiecommissies en het Wateroverleg. Deze samenwerking hebben wij maatschappelijk ingebed door versterking met marktpartijen, onderwijsinstellingen en intermediaire organisaties ('Quadruple O').

Zoals eerder vermeld intensiveren wij de economische structuurversterking op stedelijk en regionaal niveau en streven daarbij naar een bundeling van middelen op regionaal niveau. We versterken de relatie tussen onderwijs en arbeidsmarkt. Hiermee wordt het fundament gelegd voor maatschappelijke en duurzame arbeidsparticipatie. Er wordt uitgegaan van eigen kracht en verantwoordelijkheid. Goede samenwerking tussen ondernemers, onderwijs en overheid is daartoe onontbeerlijk. In dat licht starten we in Noordoost Brabant binnen de bestaande regionale samenwerking met een platform Vijfsterrenregio Noordoost Brabant werkt. Hoofdpogave is de economische motor op gang te houden, zodat ook in een krappe arbeidsmarkt mensen optimaal kunnen werken en hun talenten ontwikkelen. Twaalf bestuurders vanuit de 4 O's in de regio willen vanuit hun eigen verantwoordelijkheid en rol op de regionale arbeidsmarkt concrete resultaten boeken op 10 thema's, variërend van Werkgevers aan Zet (ondernemers) tot Alle talenten benut (onderwijs) en Iedereen doet Mee (overheden). Vier werkgevers gaan zich richten op Goed en Voldoende personeel in hun sector (Zorg, Techniek, Agrofood, Services).

De ambitie van een groenere en duurzamere regio vertalen wij in een opschaling van de Groene Delta naar de grote "Landschappen van Allure" zoals Groene Woud en Maashorst. Met een regionaal afgestemd projectenprogramma willen wij in 2020 25% van de energiebehoefte van de regio klimaatneutraal produceren. Vanuit het belang van Food-Health-Farma voor de gehele regio neemt de regio ook de adviezen van de Commissie van Doorn ter harte als het gaat om de transitie van het landelijk gebied van o.a. bio-industrie naar biologische landbouw en agro-food bedrijven. Ook als het gaat om de verbetering van de bereikbaarheid van de regio en veelal daar aan gekoppelde gebiedsontwikkeling gaan wij op regionaal en subregionaal verband eerder en intensiever samenwerken. Steeds maken wij daarbij een afweging in hoeverre hier ook vooral een eigen stedelijk belang mee gemoeid is. Wij zijn er wel van overtuigd dat wij als stad en regio steeds meer een bijdrage moeten leveren ook als het niet direct onze eigen verantwoordelijk is.

Wij willen nadrukkelijker de regio betrekken in onze ambities m.b.t. JB500 en zoeken wij actief de samenwerkingsmogelijkheden op zoals we dat indertijd gedaan hebben in onze campagne "Hoofdstad van de Smaak".

In BrabantStadverband werken wij aan de operationalisering van de nieuwe programma-periode in BrabantStad (2012-2020). Gezamenlijk zal gekeken worden hoe de prioriteiten worden vertaald in concrete projecten en bijbehorende investeringsprogramma's. Het betreft vier sleutelopgaven, te weten economische versterking, vergroten van de internationale allure en het internationale bereik van Brabant, versterken van de ruimtelijke structuur en duurzame beschikbaarheid energie en vitaal landschap. Voor 's-Hertogenbosch is in de eerste sleutelopgave het versterken van het cluster Food – Health – Farma van groot belang. Bij de tweede sleutelopgave gaat het onder meer om het behalen van de titel van Culturele Hoofdstad 2018 en het realiseren van sport-accommodaties op Olympisch niveau. Voor de ruimtelijke structuur is de ligging van 's Hertogenbosch aan de nationale kennisas A2 van strategische betekenis

De voorbereiding van onze inzet in de nieuwe ronde Europese Structuurfondsen (2013-2020) is in volle gang en moet in 2013 leiden tot een nieuw Operationeel Programma voor zuid Nederland (OP Zuid). Speerpunten zijn innovatie, MKB en vergroening. Wij zullen hierbij nadrukkelijk een koppeling leggen naar ons economisch stimuleringsprogramma en ons klimaatbeleid.

Sociale kracht van de stad

Met vaststelling van het scenario Stadskracht maakte onze raad in 2011 een ingrijpende keuze voor de richting waarnaar onze stad zich moet ontwikkelen. In lijn met dat scenario heeft de raad een nieuw kader voor sociaal beleid vastgesteld: de sociale kracht van de stad. Binnen dat kader voeren we onder het motto de nieuwe aanpak (DNA) ons sociale en sociaal-economische beleid uit.

Vliegwielen voor dat proces zijn de decentralisaties begeleiding AWBZ, de Wet werken naar vermogen en de transformatie van de Jeugdzorg. Inmiddels zijn de dossiers AWBZ en WWNV na de val van het kabinet Rutte door de 2e kamer controversieel verklaard. Maar dat is geen reden om onze nieuwe aanpak te staken of op te schorten. Integendeel. We zijn extra gemotiveerd om de basis ervan goed in de steigers te gaan zetten. Samen met medefinanciers als zorgkantoor of corporaties en praktijkinstellingen werken aan effectievere en efficiëntere voorzieningen in de stad in buurten en in wijken.

De nieuwe aanpak heeft er ook toe geleid dat de programma's in de pijler sociale kwaliteit zijn gewijzigd. De leefwereld van burgers is ons vertrekpunt. Dat is terug te zien in de namen van de programma's, verschuiving van thema's en scherper geformuleerde doelstellingen en beleidsoutput.

Dit richt zo veel mogelijk de financiële inzet op gewenste beleidsdoelstellingen.

Leren en opgroeien

Het is belangrijk dat jongeren een startkwalificatie behalen (tenminste diploma HAVO of MBO-2). Schoolverzuim is vaak een signaal van voortijdig schoolverlaten en moet daarom tot een minimum worden beperkt.

We ontwikkelen een integrale jongerenaanpak voor jongeren van 18 tot 27 jaar op het terrein van voortijdig schoolverlaten en de uitvoering van de WWB.

Problemen van jeugdigen en hun ouders worden op tijd gesignaleerd, het hulpaanbod is snel beschikbaar en toegankelijk. Wij willen de zorg ontschotten zodat bij meervoudige problematiek sprake is van één kind, één plan, één regisseur. Jeugdzorg komt in de toekomst onder verantwoordelijkheid van de gemeente. In 's-Hertogenbosch gaat het Centrum voor Jeugd en Gezin functioneren als front office voor de jeugdzorg. In de loop van 2013 gaat de enkelvoudige ambulante provinciale jeugdzorg onder de verantwoordelijkheid van de gemeente vallen.

Goede (onderwijs)accommodaties zijn een belangrijke randvoorwaarde: In 2013 start de (nieuw)bouw kindcentrum 't Ven, BBS Boschveld en gymzaal Binnenstad.

In 2013 wordt ook de nieuwbouw van BBS Kruiskamp, BBS Nieuw Zuid, kindcentrum Kameleon-West en uitbreiding kindcentrum Maaspoort Midden (Madelief) in gebruik genomen. Verder zetten we in op een beter gebruik van buurtcentra.

Cultureel klimaat

Het culturele profiel is een belangrijke pijler onder de aantrekkelijkheid en aantrekkingskracht van de stad. Cultuur zorgt voor dynamiek en daarmee voor een aantrekkelijke woonstad voor goed opgeleide mensen. Op dit moment gaat er veel landelijke en provinciale subsidie naar culturele organisaties in onze gemeente, maar het is nog de vraag of dit zo blijft, gezien de landelijke voorstellen voor bezuinigingen op makersorganisaties per 2013. In dit licht vormen de bezuinigingen op cultuur een bedreiging voor onze positie als aantrekkelijke stad.

Cultuur speelt een prominente rol in de concurrentiepositie van 's-Hertogenbosch als aantrekkelijke woonstad. Die kracht willen we ook in de toekomst benutten. Daarbij spelen de meerjarenmanifestaties JB500 en Europese Culturele Hoofdstad 2018 een belangrijke rol omdat deze op termijn moeten leiden tot een versterking van de huidige culturele functies en een verankering van nieuwe culturele initiatieven.

Met het BrabantBod proberen de vijf Brabantse steden, de provincie en de culturele organisaties van bovenlokaal belang er voor te zorgen dat de culturele infrastructuur zoveel mogelijk overeind blijft. Eind 2013 is de verbouwing en herindeling van de Willem II fabriek tot kunstencentrum afgerond. We onderzoeken de mogelijkheden het EKWC met de keramiek werkplaats voor de stad te behouden. We vinden het belangrijk dat podia, expositieplekken en dergelijke een sterkere relatie leggen met de cultuurmakers in onze gemeente zoals bijvoorbeeld beoogd in de ambities van de stichting Tuin United en het kunstcluster Willem II fabriek. Tegelijk met de opening van het SM's in de nieuwe huisvesting in het Museumkwartier krijgt begin 2013 de verzelfstandiging van het museum zijn beslag.

Sociale netwerken, zorg en welzijn

Klanten kunnen rekenen op informatie, advies en ondersteuning op het terrein van zorg en welzijn. We gaan uit van een actieve opstelling van de klant en het nemen van eigen verantwoordelijkheid voor zijn of haar problemen. Wij proberen te voorkómen dat mensen tussen de wal en het schip raken door ze op tijd te ondersteunen als zij die verantwoordelijkheid (tijdelijk) niet kunnen nemen.

In een nog te kiezen buurt of wijk ontwikkelen we samen met uitvoerende partijen de beoogde integrale toegangsfunctie ("sociale huisarts") en samenhangende uitvoering ("sociale teams"). Voor de integrale toegangsfunctie vormen we de huidige wijkpleinen en andere ingangen tot zorg en ondersteuning om tot 'wijkpleinen nieuwe stijl'. Deze nieuwe toegangsfunctie geeft advies, soms directe hulp, stelt eventueel een zorgleefplan op en verwijst door. Het is de toegang tot alle niet-kortdurende ondersteuning. Voor de "sociale teams" vormen we de huidige samenwerkingsstructuren op wijkniveau om zodat uitvoerders op efficiëntere wijze samenwerken

Speerpunten

Wij hebben bij aanvang van deze collegeperiode een aantal speerpunten benoemd die in deze periode moeten zijn afgerond of opgestart. Halverwege de rit moeten we helaas constateren dat de economische situatie en vooruitzichten alsmede bestuurlijke posities realisering in deze periode onmogelijk dan wel uiterst problematisch maken. De destijds geformuleerde speerpunten zijn:

JB500	tentoonstelling van groot aantal werken van Jeroen Bosch in 2016
Versterking economische promotie	topkennisinstituut op het gebied van food, health en farma
Theaterinfrastructuur	besluit over (nieuw) theater
GZG	besluit over en start bouw van Stadsbibliotheek/ Stadsarchief en zekerheid komst commerciële trekker
Paleiskwartier, Weenergroep,	publieke functie bij de Hofvijver duidelijkheid over de positie als arbeidsontwikkelbedrijf en passende huisvesting
VMBO	op basis van vernieuwde visie op (beroeps)onderwijs realiseren van nieuwe huisvesting
Veilige wijken	elke wijk na 2014 een veiligheidsindexcijfer van tenminste 18,4

Ten aanzien van de theaterinfrastructuur is niet meer de verwachting dat nog in deze collegeperiode gekomen wordt tot een besluit. Hetzelfde geldt voor de publieksfunctie bij de Hofvijver in het Paleiskwartier. Als het gaat om JB500 en de Veilige wijken moeten we constateren dat we op de goed weg zijn. Op de andere onderwerpen verwachten we nog deze periode (richtinggevende) besluiten te kunnen nemen of door uw raad te laten nemen.

Daarnaast zetten we in op:

- De bereikbaarheid van de stad in de vorm van de aanleg van transferia en elektrisch vervoer naar en van de binnenstad, het realiseren van de binnenstadsring en de parkeergarage Hekellaan.
- Centrumprojecten als Willemspoort/Paleiskwartier, Centrumplan Rosmalen, GZG.
- de ZuiderWaterlinie; een bijzonder cultuur historisch fenomeen dat inspiratie biedt voor ontwikkeling van natuurwaarden, cultuurhistorie en regionale economie.
- Schone, veilige wijken in een stad. Ondanks de bezuinigingen op het beheer van de openbare ruimte blijven we streven naar basisniveau daar waar mogelijk.
- Steeds klimaatneutraler op weg naar 2050 en een stad die steeds groener moet worden.

- Herstructurering Barten-Zuid, Boschveld, Eikendonk en Orthen-Links.
- Modernisering van het welzijnswerk.-
- De realisering van hostels.

Tot slot

Ondanks de slechte vooruitzichten blijven wij optimistisch. Onze financiële positie laat toe dat we de komende jaren kwetsbare groepen enigszins uit de wind houden en daarnaast met majeure ingrepen en investeringen de stedelijke economie impulsen geven. We zullen ons flexibel moeten opstellen en alert zijn op kansen uit de markt. Wij hopen daarmee ook het goede voorbeeld te geven voor andere partijen in de stad en vertrouwen in de toekomst uit te stralen.

Budgettaire dimensie

Bestaand beleid

Het raadsvoorstel "Actualisatie begroting 2012 alsmede procesvoorstel en technische uitgangspunten begroting 2013" is het startpunt geweest voor het opstellen van de begroting 2013. De financiële vertaling van de uitgangspunten heeft geresulteerd in de volgende uitkomst bestaand beleid.

	Bedragen * € 1.000			
	2013	2014	2015	2016
Geactualiseerde begroting 2012	549 N	618 N	452 N	452 N
Begrotingsvoorbereiding 2012	549 V	639 V	1.125 V	196 V
Totaal	NIHIL	21 V	673 V	256 N

De uitkomst van de begrotingsvoorbereiding 2013 is een sluitende begroting. Meerjarig is sprake van een relatief klein tekort. Gezien de onzekerheden die samenhangen met het opstellen van een meerjarige verwachting in het huidige economische klimaat vinden we deze uitkomst acceptabel.

Vrije ruimte concept begroting 2013

Op 12 april 2011 heeft u ingestemd met een uitgebreid pakket aan bezuinigingsmaatregelen. Als gevolg van deze bezuinigingen is in onze begroting structureel een bedrag beschikbaar van € 14,4 miljoen.

De beschikbare ruimte voor tekorten op specifieke uitkeringen en nieuw beleid bij de concept begroting 2013 hebben we als volgt berekend:

	Bedragen * € 1.000		
	2013	2014	2015
Beschikbare middelen conform actualisatie begroting 2011	14.332	14.435	14.435
Reëel tekort algemene uitkering (cf meicirculaire 2011)	-3.696	-4.682	-7.738
Stand vrije ruimte begroting 2012	10.636	9.753	6.697
Reëel tekort algemene uitkering (cf junicirculaire 2012)	-2.420	-2.420	-2.420
Extra dividend Enexis	1.000	1.000	850
Extra voeding structuurfonds	-1.700	-1.700	-1.700
Vrije ruimte	7.516	6.633	3.427

De financiële vooruitzichten zijn nog steeds hoogst onzeker. De Rijksbezuinigingen hebben in 2013 al geleid tot een sterke neerwaartse bijstelling van de algemene uitkering. Dit is verwerkt in het bovenstaand overzicht. De junicirculaire 2012 laat voor de jaren 2014 en verder wel een positiever beeld zien. Consistent met onze gedragslijn hebben we dit niet verwerkt, maar blijven we de negatieve bijstelling in 2013 van € 2,4 miljoen ook in latere jaren handhaven. Deze lijn wordt ondersteund door de VNG die waarschuwt dat vast staat dat de cijfers vanaf 2014 een te rooskleurig beeld geven. Zo moet het nieuwe kabinet bijvoorbeeld een aantal tijdelijke bezuinigingsmaatregelen uit het Lenteakkoord structureel doorvoeren in de begrotingen voor latere jaren. Als het kabinet daarnaast begrotingsevenwicht nastreeft zal volgens het CPB additioneel nog eens 25 miljard bezuinigd moeten worden. Welke keuzes de nieuw te vormen regering zal maken in deze dossiers, is nu nog absoluut niet te zeggen. Voor ons is deze onzekerheid wel het signaal om zoals gebruikelijk zeer terughoudend om te gaan met een gunstige accresontwikkeling in komende jaren.

Inzet fonds integrale afweging

In 2013 is het resterende bedrag van € 7,5 miljoen het enige vrij beschikbare middel voor het opvangen van ongewenste effecten die ten gevolge van de tekorten op specifieke uitkeringen ontstaan en incidenteel nieuw beleid. Zoals het er nu uitziet loopt dat bedrag in 2015 wel terug naar € 3,4 miljoen.

De volgende items worden betrokken bij het fonds integrale afweging:

1. Participatiebudget
2. Weenergroep
3. Leefbaarheid en Veiligheid
4. Lange termijn planning aandachtsbuurten (vanaf 2015)
5. Vervallen Rijks /provinciale bijdragen fysieke projecten
6. Incidenteel doortrekken nieuw beleid uit de begroting 2012, inclusief bijdrage aan regionale bestuursrechtelijke aanpak criminaliteit (RIEC)
7. Schuldhulpverlening
8. Gymzaal binnenstad
9. Opvangfunctie dak- en thuislozen (Inloopschip en Oranje Nassaulaan)
10. FlikFlak
11. Boulevard
12. Energiebesparing gemeentelijke panden na 2015

De eventuele dekking wordt in de integrale afweging meegenomen.

Separaat aan de behandeling van deze concept begroting hebben we een voorstel met betrekking tot het fonds integrale afweging voorliggen.

Structuurfonds

De stand van zaken met betrekking tot het structuurfonds is enigszins gewijzigd ten opzichte van de status vermeld in de begroting 2012. Het gaat om de volgende 3 wijzigingen:

Van de Oost-westverbinding is het bedrag voor het doortrekken van de Stadionlaan naar de Tivoliweg in het gedekte deel blijven staan. Het restant van het bedrag is verplaatst naar het niet gedekte deel.

In het kader van Brabant Culturele Hoofdstad heeft u besloten om € 2 miljoen additioneel ter beschikking te stellen, onder voorwaarde van het behalen van de titel Culturele Hoofdstad 2018 en dit bedrag te reserveren in het gedekte deel van het structuurfonds.

In de concept begroting 2013 is een structurele storting van € 1,7 miljoen in het structuurfonds opgenomen. Hiermee wordt de benodigde dekking gerealiseerd om het nog niet gedekte deel (€ 30 miljoen) van het theater en de versterking van het VMBO van dekking te voorzien.

Voor een volledig overzicht van de gedekte en niet gedekte projecten wordt verwezen naar de financiële positie.

In reactie op een motie over het structuurfonds (d.d. 1 november 2011) heeft het college toegezegd dat de besluitvorming over nieuwe projecten voor het structuurfonds niet impliciet bij de begroting plaatsvindt, maar expliciet via een apart raadsvoorstel. Tegelijk met de concept begroting 2013 wordt daarom via een apart raadsvoorstel één nieuw voorstel voor het structuurfonds ingediend.

Het moge duidelijk zijn dat met de huidige middelen voor het Structuurfonds het niet mogelijk is al deze ambities te realiseren.

Ontwikkeling Woonlasten

De woonlasten van inwoners van de gemeente 's-Hertogenbosch dalen in 2013. De rioolheffing en de OZB blijven gelijk, terwijl de afvalstoffenheffing met gemiddeld € 8,58 daalt. De lastenverlichting voor onze burgers bedraagt daarmee 1,2% tot 1,9%. De woonlasten voor bedrijven gevestigd in onze gemeente stijgen met 1,7%.

Een volledig overzicht van de ontwikkeling van de woonlasten is opgenomen in de paragraaf lokale heffingen.

Het niet toepassen van de inflatiecorrectie betekent voor de gemeente een inkomstderving van ongeveer € 260.000. Het verlagen van de afvalstoffenheffing resulteert in een daling van de inkomsten van ongeveer € 540.000.

Deel I: Beleidsbegroting

Programma's

Stad van modern bestuur

Sociale kwaliteit

Fysiek

Werk en economie

Algemene dekkingsmiddelen

Bestuursorganen en
-ondersteuning
Dienstverlening

Stad van modern bestuur

Bestuursorganen en -ondersteuning

Ambitie

Onze ambitie is het waarborgen van een democratisch bestuur, dat toegankelijk, doelmatig, doeltreffend, transparant en betrouwbaar optreedt. De betrokkenheid van burgers is hierbij van essentieel belang. Zo ontstaat draagvlak voor genomen besluiten. Zowel de raad als het college streven deze ambitie vanuit hun eigen - duale - rol na. In het duale stelsel bestaat een duidelijk onderscheid tussen bevoegdheden en verantwoordelijkheden van de gemeenteraad en van het college van burgemeester en wethouders. Zo stelt de raad de financiële en beleidsmatige kaders vast en controleert de uitvoering door het college. Het college is verantwoordelijk voor de voorbereiding en uitvoering van beleid, binnen de door de raad gestelde kaders.

Versterken controlefunctie raad en betrokkenheid burger bij raadswerk

Wat willen we bereiken?

De raad werkt volgens een aan het begin van deze raadsperiode vastgesteld werkplan. Hierin beschrijft hij de gewenste werkwijze en ontwikkelpunten van de raad. Speerpunten zijn het vergroten van de betrokkenheid van de Bossche burgers en organisaties bij het werk van de raad en een versterking van de controlerende functie van de raad.

Indicatoren	Nulmeting	2013	2014
Aantal hearings en beleidsdebatten door de raadscommissies. Bron: administratie griffie	3	4	4
Aantal burgerinitiatieven. Bron: administratie griffie	1	2	2
Aantal gasten van de raad. Bron: administratie griffie	83	85	100
Aantal onderzoeken door de rekenkamercommissie. Bron: administratie rekenkamercommissie	3	3	3

Wat gaan we er voor doen?

- Jaarlijkse beleidsdebatten en hearings over politieke thema's.
- Het afleggen van werkbezoeken in de stad.
- Het stimuleren van burgerinitiatieven op de agenda van de raad.
- Actieve informatieverstrekking over het werk en agenda's van raad en commissies (website en Bossche omroep).
- Raadsvergaderingen met 'een gast van de raad'.
- De transparantie van het raadswerk vergroten door het optimaliseren van de website van de raad.
- Jaarlijkse onderzoeken door de rekenkamercommissie naar doelmatigheid en doeltreffendheid van het beleid.

Versterken toegankelijkheid en transparantie college

Wat willen we bereiken?

Het college heeft in het coalitieakkoord 2010-2014 te kennen gegeven meer te willen uitgaan van het benutten van en ruimte geven aan de samenleving. Een meer toegankelijke en transparante werkwijze vraagt inzet van zowel de gemeente als van de burger. We willen als gemeente gebruik maken van wat de inwoners en organisatie in onze stad al kunnen en weten. We zoeken naar nieuwe en creatieve vormen van co-creatie en communicatie waarin we ruimte geven hiervoor .

Indicatoren	Nulmeting	2013	2014
% inwoners dat het (helemaal) eens is met de stelling: "de gemeente reageert goed op problemen in de buurt". Bron: omnibusenquête	23%	25%	26%
% inwoners dat interesse heeft in het bijwonen van informatie-bijeenkomsten over wijk, buurt of straat. Bron: omnibusenquête	48%	52%	55%
% inwoners dat het (helemaal) eens is met de stelling: "De gemeente betreft inwoners actief bij de totstandkoming van gemeentelijke plannen". Bron: omnibusenquête	18%	19%	20%
% inwoners dat zegt voldoende geïnformeerd te worden door de gemeente. Bron: communicatieonderzoek	84%	84%	84%

Wat gaan we er voor doen?

- Sociale media, zoals de gemeentelijke twitter, de gemeentelijke Facebookpagina en LinkedIn, zetten we in het communicatiebeleid in voor interactie met en meldingen van burgers, co-creatie, webcare, dienstverlening, arbeidsmarktcommunicatie en crisiscommunicatie.
- In de communicatie met bewoners op wijk- of buurtniveau richten we ons op digitale platforms (wijkcommunicatie 2.0). Daarnaast blijven we gebruik maken van de reguliere media als de gemeentelijke pagina's in de Bossche Omroep en de website.

- In het communicatiebeleid voor brede doelgroepen gebruiken we begrijpelijke taal.
- De gemeentelijke website ondersteunt informatieverstrekking, participatie, dienstverlening en stadspromotie. De informatie wordt steeds meer op maat aangeboden. Nieuwe ontwikkelingen worden doorgevoerd, zoals uitbreiding van de digitale dienstverlening, een mobiele website, een persoonlijke pagina e.d.
- We bevorderen de uitwisseling tussen burgers en maatschappelijke organisaties van Leuven, Trier en 's-Hertogenbosch. Doel is onderhouden van vriendschappelijke relaties, kennisuitwisseling en inhoudelijke samenwerking. In 2013 zullen voor beide stedenbanden 8 uitwisselingen plaatsvinden.
- We ondersteunen initiatieven van bewoners om zelf actiever gebruik te maken van sociale media en daarmee de onderlinge samenhang in hun eigen woonomgeving te versterken.
- We brengen als college 4 keer per jaar een werkbezoek aan wijken, waarbij onze bijzondere aandacht uitgaat naar wijken die achterblijven bij het stedelijk veiligheidsindexcijfer (18,4 in 2008).
- We ondersteunen en bevorderen de ontwikkeling van bewonersnetwerken die zich inzetten voor de leefbaarheid van hun woonomgeving.
- We streven naar grotere flexibiliteit binnen de bestaande budgetten om sneller in te kunnen spelen op initiatieven en wensen van bewoners.
- Uitvoering geven aan het beleid Schone en Veilige Wijken waarin een breed pakket van maatregelen is opgenomen voor de wijken die onvoldoende scores voor wat betreft het stedelijk veiligheidscijfer: Binnenstad, West, Zuidoost, Graafsepoort, Noord en Muntel-Vliert-Orthenpoort.

Wat kost het?

De exploitatie bestaat uit de jaarlijkse lasten en baten.

In totaal gaat het om de volgende bedragen:

	Werkelijk 2011	Raming 2012	Raming 2013	2014	(bedragen x € 1.000) Meerjarenraming	
					2015	2016
Lasten	31.152	26.117	25.030	24.157	23.551	22.740
Baten	1.758	1.294	962	962	962	961
Resultaat gewone bedrijfsvoering	-29.394	-24.823	-24.068	-23.195	-22.589	-21.779
Mutaties eigen vermogen						
-Toevoegingen	9.058	6.302	6.855	6.855	6.855	6.855
-Beschikkingen	9.383	8.595	8.159	7.466	7.143	6.389
Per saldo mutaties eigen vermogen	325	2.293	1.304	611	288	-466
Totaal	-29.069	-22.530	-22.764	-22.584	-22.301	-22.245

De volgende investeringen zijn gepland:

	(bedragen x € 1.000)			
	2013	2014	2015	2016
Arbo-maatregelen	36	32	27	23
Investeringen ICT plan	2.924	2.461	2.364	4.607
R&B OR -Geo-Informatie: innovatieve investeringen	28	28	28	28
Verlichting Stadskantoor	140	-	-	-
Vervanging kantoormeubilair	431	197	107	60
Vervoerplan	225	75	75	75
Wijkspeerpunten	290	290	300	305
Totaal	4.074	3.082	2.901	5.097

Dienstverlening

Ambitie

Het college heeft in het coalitieakkoord 2010-2014 te kennen gegeven meer te willen uitgaan van het benutten van en ruimte geven aan de samenleving. Dit betekent onder meer deregulering door middel van minder regels en vereenvoudiging van de uitvoering. Wij willen bovendien het niveau van publieke dienstverlening verder verbeteren. En qua prestaties op dat gebied willen we tot de best presterende gemeenten gaan horen, in een termijn van 3 tot 5 jaar.

Burgers en bedrijven verwachten een goed functionerende, dienstverlenende overheid die de vraag van de burger centraal stelt. Samenwerking tussen overheidsorganisaties en met ketenpartners, waarbij wij onze processen afstemmen en gebruik maken van elkaars informatie, is hiervoor een belangrijke voorwaarde. Daarbij zijn standaarden en kwaliteit van gegevens(beheer) belangrijk. Hiervoor sluiten we aan op landelijke ontwikkelingen. Doelstellingen om onze ambitie te realiseren zijn het toegankelijker maken van de dienstverlening, verbetering van de digitale dienstverlening en verlichting van de administratieve druk voor burgers en bedrijven. In het kader van toegankelijker maken van de dienstverlening zijn we onder meer in 2012 gestart met een Gemeentelijk Contact Centrum (GCC).

Toegankelijker maken van de dienstverlening

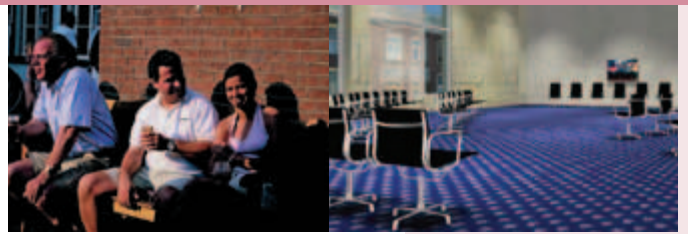
Wat willen we bereiken?

We willen de klanttevredenheid verhogen. Daarvoor is het nodig om de burgergerichte instelling in de organisatie te blijven verbeteren, waaronder een correcte, kwalitatief goede en snelle benadering van burgers. We willen in onze communicatie met burgers en bedrijven eenvoudig en begrijpelijk zijn en we willen onze bereikbaarheid verder verbeteren.

Indicatoren	Nulmeting	2013	2014
Oordeel over gemeentelijke dienstverlening in het algemeen. Bron: omnibusenquête	6,8	6,9	7
% inwoners dat (zeer) tevreden is over de telefonische bereikbaarheid. Bron: omnibusenquête	78%	79%	80%
% inwoners dat het (helemaal) eens is met de stelling 'de gemeente 's-Hertogenbosch heeft het afgelopen jaar haar dienstverlening merkbaar verbeterd.' Bron: omnibusenquête	30%	24%	28%
% inwoners dat (zeer) tevreden is over de antwoordtermijn van brieven. Bron: omnibusenquête	52%	67%	70%
Totaaloordeel over bezoek aan de balie van het Stads kantoor. Bron: Benchmark Publiekszaken	7,8	7,8	8,0

Wat gaan we er voor doen?

- Doelstelling is om te komen tot een Gemeentelijk Contact Centrum (GCC) waar alle kanalen op aangesloten zijn (telefoon, e-mail, balie, post, digitaal loket en sociale media). Voor de burger betekent dit:
 - De gemeente beantwoordt 80% van de vragen in 1x goed
 - De gemeente geeft in 1x het goede antwoord of verwijst goed door
 - De gemeente verstrekt eenvoudige producten en diensten direct
 - De gemeente is bereikbaar via alle kanalen met bij elk kanaal hetzelfde antwoord
 - De gemeente heeft per kanaal één duidelijke ingang
- De ontwikkeling van het GCC verloopt in 2 fasen. Nadat de basis van het GCC voor de zomer van 2012 is gerealiseerd zal een verdere uitbouw plaatsvinden en zal de dienstverlening door GCC worden uitgebreid naar meerdere afdelingen en kanalen. Hierbij zal ook worden gekeken naar aansluiting GCC op het 14073-netnummer, doorontwikkeling en implementatie van het Klant Contact Systeem, kwaliteitsmonitoring (rapportages, servicenormen etc.).
- Moderne en eenduidige dienstverlening in de publiekshal Stads kantoor.
- Kanaalsturing onderzoeken en eventueel invoeren.
- Hostmanshipfilosofie onderzoeken en eventueel invoeren. Dit heeft te maken met de benadering van burgers: de kunst mensen het gevoel te geven dat ze welkom zijn.
- Ontwikkelingstraject gericht op het vergroten van de klantgerichtheid van de medewerkers.

Doorontwikkeling van de digitale dienstverlening

Wat willen we bereiken?

We willen de digitale dienstverlening verbeteren door de kwaliteit van onze informatiehuishouding te verbeteren, standaard ICT-middelen gericht in te zetten en zaakgericht werken in te voeren binnen onze organisatie. Het doel hiervan is de (digitale) communicatie en transacties met burgers en bedrijven te verbeteren en te vereenvoudigen.

Indicatoren	Nulmeting	2013	2014
% inwoners dat het (helemaal) eens is met de stelling 'de informatie op de gemeentelijke website is goed'. Bron: omnibusenquête	62%	64%	70%
% inwoners dat (zeer) tevreden is over de toegankelijkheid van de website. Bron: omnibusenquête	80%	73%	75%
* Vraagstelling was in 2011 iets anders, dus dat kan de afwijking ten opzichte van de nulmeting deels verklaren.			
% inwoners dat (zeer) tevreden is over de mogelijkheden van dienstverlening via internet (bv. afspraken maken of aanvragen in dienen). Bron: omnibusenquête	Wordt nog niet gemeten	65%	67%

Wat gaan we er voor doen?

- Dienstverlening 3.0: dienstverlening via sociale media en mobile devices (apps en mobiele site). Het aanbieden van innovatieve vormen van digitale dienstverlening draagt bij aan het stimuleren van dienstverlening via het digitaal kanaal (Digitaal Loket). In 2013 gaan we de ervaring met dienstverlening via Facebook, Twitter, mobiele website en webcare verder uitbouwen.
- Verbetering van de digitale producten. Hieronder vallen het verbeteren van de informatie in het Digitaal Loket en de uitbreiding van het aantal zaken dat elektronisch afgehandeld kan worden. Hieronder vallen ook de implementatie van hierop gerichte landelijke i-NUP bouwstenen als webrichtlijnen, Digid-machtigen (burgers) en eHerkenning (bedrijven).
- Realisatie van een digitaal loket voor gepersonaliseerde dienstverlening. Dit kan in de vorm van een Mijn 's-Hertogenbosch-pagina waar je persoonlijke gegevens in kunt zien, je kunt abonneren op informatie en bekendmakingen in je wijk, waar je de status van je aanvraag kunt volgen en een persoonlijke ingang naar dienstverlening verder op de site. Hier ligt een relatie met Zaakgericht werken en de i-NUP bouwsteen MijnOverheid.nl.
- Uitbouwen werken op afspraak (meer online afspraken).
- Ruimtelijke informatie inzetten voor dienstverlening.

Verlichting van de administratieve lastendruk voor burgers en bedrijven

Wat willen we bereiken?

We willen de administratieve lastendruk voor burgers en bedrijven verlichten door niet meer naar de bekende weg te vragen en door de regeldruk te verminderen. Dit doen we door projecten en activiteiten gericht op de vermindering van administratieve lasten voor burgers en bedrijven. Dit leidt tot meer efficiency voor burger en de organisatie. Hier ligt een relatie met Zaakgericht werken (procesoptimalisatie), de doorontwikkeling van de digitale dienstverlening (voorzieningen om dit mogelijk te maken) en de invoering van basisregistraties.

Indicatoren	Nulmeting	2013	2014
% inwoners dat het (helemaal) eens is met de stelling: 'de gemeente is alleen geïnteresseerd in regels en formulieren'. Bron: omnibusenquête	31%	27%	25%
% inwoners dat het (helemaal) eens is met de stelling: 'de gemeente heeft duidelijke regels en verordeningen'. Bron: omnibusenquête	56%	61%	65%
% inwoners dat het (helemaal) eens is met de stelling: 'een burger in onze gemeente heeft te maken met tegenstrijdige gemeentelijke regels'. Bron: omnibusenquête	18%	16%	15%

Wat gaan we er voor doen?

- In het kader van de verbetering van de publieke dienstverlening is onlangs een quick scan uitgevoerd door een extern bureau om te komen tot procesoptimalisatie van de 21 meest gevraagde gemeentelijke producten. Vermindering van de indieningsvereisten is hier een onderdeel van. Mede op basis van dit rapport wordt een aantal verbeteracties gestart die uiteindelijk zullen leiden tot verdere vermindering van de regeldruk (b.v. door vereenvoudiging aanvraagformulieren of meer algemene regels).
- Doorlichting van de dienstverlening aan onze bedrijven in navolging van het landelijk convenant en het 'Bewijs van goede dienst'.
- Onderzoek naar verbetering van betrouwbaarheid in bezwarenprocedures met als doel het aantal gegronde bezwaarschriften omlaag te brengen c.q. de kwaliteit van de beslissingen omhoog te brengen.
- Invoeren van basisregistraties waarin de basisgegevens van burgers en bedrijven worden vastgelegd. Alle overheidsorganisaties zijn verplicht gebruik te gaan maken van deze basisregistraties. Burgers en bedrijven hoeven hun basisgegevens dus nog maar één keer aan de overheid te verstrekken, waarna alle overheidsorganisaties deze gegevens verplicht gebruiken. Hierdoor wordt "éénmalige gegevensverstrekking, meervoudig gebruik" mogelijk.

- Participatie in de jaarlijkse landelijke benchmark 'Minder Regels Meer Service' van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.
- De gemeente is een van de (beoogde) bronhouders van de Basisregistratie Grootchalige Topografie. Wij voeren de Basisregistratie Grootchalige Topografie in voor dat deel waar wij voor verantwoordelijk worden en sluiten daarbij aan op landelijk ontwikkelde standaarden. In 2012 en 2013 bereiden wij de wettelijke invoering voor.

Wat kost het?

De exploitatie bestaat uit de jaarlijkse lasten en baten.

In totaal gaat het om de volgende bedragen:

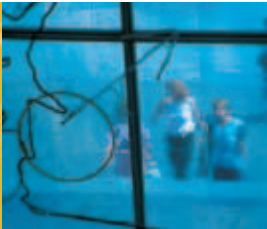
	Werkelijk 2011	Raming 2012	Raming 2013	2014	(bedragen x € 1.000) Meerjarenraming 2015 2016	
Lasten	5.071	4.975	4.997	5.494	5.188	5.178
Baten	2.824	2.538	2.605	3.125	2.865	2.865
Resultaat gewone bedrijfsvoering	-2.247	-2.437	-2.392	-2.369	-2.323	-2.313
Mutaties eigen vermogen						
-Toevoegingen	260	260	260	260	260	260
-Beschikkingen	258	-	-	-	-	-
Per saldo mutaties eigen vermogen	-2	-260	-260	-260	-260	-260
Totaal	-2.249	-2.697	-2.652	-2.629	-2.583	-2.573

Sociale Verbanden
Gezondheid
Veiligheid
Leren en Opgroeien
Cultureel klimaat

Sociale Kwaliteit

Sociale Verbanden

Ambitie

's-Hertogenbosch is een sterke sociale stad waarin mensen zich verantwoordelijk voelen voor zichzelf en voor de ander. Bewoners zien naar elkaar om en doen ook zelf soms een beroep op een ander. Elkaar helpen, ondersteunen en zorgen voor elkaar vindt plaats dankzij de sociale verbanden van mensen. Mensen verbinden zich vooral in het dagelijks leven via school, werk, buurt, verenigingen en sport- en cultuuractiviteiten die de gemeente waar nodig faciliteert. Talloze vrijwilligers zetten zich in voor activiteiten, diensten en voorzieningen in wijken en buurten en staan daarmee voor een leefomgeving die sociaal, veilig en leefbaar is. De kracht van onderlinge netwerken en hulp kan intensiever worden benut en gesteund. Dit moet ook kansen bieden aan mensen voor wie dat door een bepaalde kwetsbaarheid, beperking of gedragsprobleem niet zomaar vanzelfsprekend is. Onze diensten en activiteiten in het gewone leven moeten er steeds op zijn gericht dat deze groepen geen belemmeringen ervaren om mee te doen. Hiervoor werken we samen met vrijwilligersorganisaties, het bedrijfsleven en onze maatschappelijke partners.

Sociaal netwerk

Wat willen we bereiken?

We willen dat meer mensen in staat zijn om zelf of met behulp van hun sociaal netwerk hun leven vorm te geven. Onder een sociaal netwerk verstaan wij familieleden, vrienden, goede kennissen en burens op wie je een beroep kunt doen als dat nodig is. Om bij het vorm geven van je dagelijks leven voor bijvoorbeeld huishoudelijke taken, opvoeding of persoonlijke verzorging ondersteuning te kunnen krijgen van je sociaal netwerk is nabijheid van belang. Als familie niet in de buurt woont, is het opbouwen en onderhouden van sociale netwerken via buurt, werk of dagbesteding, verenigingen en sociale activiteiten belangrijker.

Indicator	Nulmeting	Norm 2013	Norm 2014
% inwoners dat voor hulp terecht kan bij hun sociaal netwerk	*	ntb	ntb
% inwoners dat voor hulp gebruik maakt van hun sociaal netwerk	*	ntb	ntb
Het rapportcijfer dat mantelzorgers geven aan de mate van ondersteuning.	7,0	7,0	7,0
% inwoners dat zelden of nooit familie of vrienden ontmoet	2010: 1%	≤1%	≤1%
% inwoners dat aangeeft te weinig sociale contacten te hebben	8%	≤8%	≤8%

Bron: Enquête sport en welzijn, O&S

* nieuwe indicator, nulmeting in enquête najaar 2012

Wat gaan we ervoor doen?

- Om het sociaal netwerk van kwetsbare groepen duurzaam te versterken organiseren we steunstructuren, vriendschaps cursussen, lotgenotencontact en vrijwillige maatjes.
- Met de subsidieregeling "Goed voor elkaar" stimuleren we initiatieven gericht op integratie, emancipatie en maatschappelijke participatie. Ook met de Bewoners Initiatief Gelden worden bewoners gestimuleerd activiteiten in hun wijk te organiseren. Dit versterkt de onderlinge verbondenheid in de wijk en het sociaal netwerk van mensen.
- In de (sociale) media laten we inspirerende voorbeelden van de sociale kracht van de stad zien. Hiermee doen we een beroep op alle inwoners om zich voor elkaar en in het bijzonder voor kwetsbare personen in te zetten.
- We ontwikkelen nieuwe manieren om mantelzorgers op maat te ondersteunen en zoveel mogelijk te ontlasten, bijvoorbeeld met meer mogelijkheden van respijtzorg.
- In de nationale Week Tegen Eenzaamheid besteden we extra aandacht aan het belang van sociale netwerken en wat inwoners voor elkaar kunnen betekenen.

Samenleven met elkaar en voor elkaar

Wat willen we bereiken?

Een passend activiteiten-, diensten- en voorzieningenaanbod in de wijken en de stad draagt eraan bij dat ook mensen met een beperking of kwetsbaarheid kunnen participeren. Om beter aan te sluiten bij de behoeften van deze mensen dagen we vrijwilligers en hun organisaties uit meer gerichte hulp, diensten en activiteiten te realiseren.

Indicator	Nulmeting	Norm 2013	Norm 2014
Het percentage vrijwilligers	2010: 34%	> 33%	> 33%
Het aantal inwoners dat zich vrijwillig inzet op gebied van zorg of hulp voor anderen	*	ntb	ntb

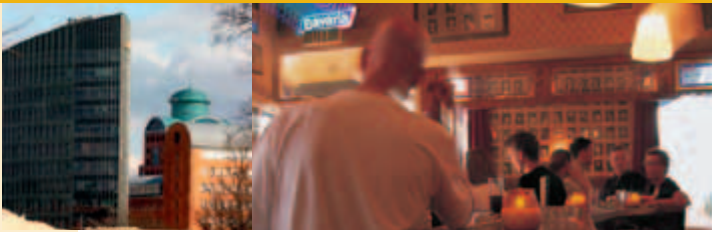
Bron: Enquête sport en welzijn, O&S.

*nieuwe indicator, nulmeting in enquête najaar 2012

Wat gaan we ervoor doen?

- Wij benutten de kracht van vrijwilligers en hun organisaties om ondersteunende diensten en activiteiten voor kwetsbare burgers te organiseren. Vernieuwing van het aanbod aan begeleiding en dagbesteding in het gewone leven moet een beroep op zorgvoorzieningen verminderen.
- De erkenning en waardering van vrijwilligers vanuit de gemeente krijgt een nieuwe impuls doordat wethouders of college regelmatig werkbezoeken afleggen en door als gemeente expliciet onze waardering voor het werk van de vrijwilligers uit te spreken.
- Kroon op je wijk verbindt vraag naar diensten en aanbod van vrijwillige inzet aan elkaar. Succesvolle diensten en services die in Boschveld en de Hambaken zijn ontwikkeld worden gecontinueerd en een stedelijk concept wordt onderzocht. Maatschappelijk en economisch rendement zijn belangrijke uitgangspunten.
- In wijken met aandachts- en preventiebuurten zetten we opbouwwerk en jongerenwerk in voor het bevorderen van een sociaal veilige leefomgeving. Het accent van de opdracht aan Divers verschuift naar het ondersteunen van initiatieven van bewoners om onderlinge hulp, diensten of activiteiten te organiseren. In de wijk(pleinen) vervullen opbouwwerkers een belangrijke makelaarsfunctie: ze stimuleren mensen om hulp te vragen aan anderen en spreken bewoners aan op het vrijwillig inzetten van hun talenten.
- Vrijwilligersnetwerk Galant werft actief vrijwilligers en verbindt de vraag en aanbod van talenten met elkaar door een vernieuwde digitale vacature- en talentenbank die op wijkniveau te raadplegen is. Vrijwilligersorganisaties krijgen advies en ondersteuning in het vormgeven van aantrekkelijk en flexibel vrijwilligerswerk en in het ontwikkelen van vaardigheden van hun vrijwilligers.
- We faciliteren de Bondgenoten Sociale Activering voor het bieden van dagbestedingsplaatsen en trajecten sociale activering voor mensen met meervoudige complexe problematiek. We bekijken of een combinatie met dagbestedingsactiviteiten vanuit AWBZ mogelijk is.
- Het bedrijfsleven wordt gestimuleerd in het kader van maatschappelijk betrokken ondernemen een nog grotere bijdrage te leveren aan de samenleving en de ambities van de gemeente. De Beursvloer en Mooi zo Goed zo gaan nauwer samenwerken en beide instrumenten versterken elkaar. Ook worden nieuwe vormen waarbij het bedrijfsleven een maatschappelijke bijdrage levert gestimuleerd.
- Gemeente is met ingang van 2012 deelnemer in driejarig Rijksprogramma koploper-gemeente homo-emancipatie. Het Rijksprogramma beoogt de acceptatie, en veiligheid, van de doelgroep te versterken. Initiatieven worden vanaf mei 2012 met partners uit de stad ontwikkeld en uitgevoerd.

Wat kost het?

De exploitatie bestaat uit de jaarlijkse lasten en baten.

In totaal gaat het om de volgende bedragen:

	Werkelijk 2011	Raming 2012	Raming 2013	2014	(bedragen x € 1.000) Meerjarenraming 2015 2016	
Lasten	31.960	32.000	28.320	27.797	27.767	27.767
Baten	4.716	3.417	2.117	1.850	1.850	1.850
Resultaat gewone bedrijfsvoering	-27.244	-28.583	-26.203	-25.946	-25.916	-25.916
Mutaties eigen vermogen						
-Toevoegingen	1.782	-	-	-	-	-
-Beschikkingen	1.759	2.702	2.596	2.082	2.052	2.052
Per saldo mutaties eigen vermogen	-23	2.702	2.596	2.082	2.052	2.052
Totaal	-27.267	-25.881	-23.607	-23.864	-23.864	-23.864

De volgende investering is gepland:

	2013	2014	2015	2016
Verbeteren sociaal culturele accommodaties	70	70	70	70
Totaal	70	70	70	70

Gezondheid

Ambitie

We willen dat onze inwoners gezond, zelfredzaam en zelfstandig zijn en zich actief inzetten voor andere inwoners en de Bossche samenleving. De meeste inwoners slagen er op eigen kracht in, soms met hulp van familie, vrienden of kennissen, om zelfredzaam en zelfstandig deel te nemen in onze samenleving. Sommige inwoners ervaren problemen, omdat ze een bepaalde kwetsbaarheid hebben. We spreken over mensen met een beperking. Deze definitie omvat niet alleen mensen met een verstandelijke of lichamelijke beperking, maar omvat alle mensen die om wat voor reden dan ook niet volledig zelfstandig en zelfredzaam zijn. Er is een grote diversiteit binnen deze doelgroep, bijvoorbeeld door het soort problemen dat mensen hebben, maar ook door de zwaarte en complexiteit van de problemen.

Gezonde leefstijl

Wat willen we bereiken?

In de aandachtsbuurtten hebben inwoners een slechtere gezondheid dan in de andere wijken. Dit wordt veroorzaakt door verschil in inkomen, opleiding en leefsituatie (sociaal economische status). Een gezonde leefstijl draagt bij aan de gezondheid van mensen. Onze inwoners zijn hiervoor in eerste instantie zelf verantwoordelijk. De gemeente heeft hierin met het rijk een ondersteunende rol.

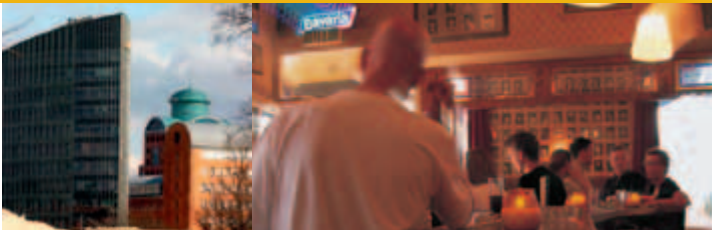
Wij leveren een bijdrage aan het verbeteren van de gezondheidsbeleving van inwoners. Vooral de gezondheidsbeleving in aandachtsbuurtten heeft onze aandacht. Met onze lokale aanpak sluiten we aan op de speerpunten van het rijksbeleid. Onze aanpak spitst zich toe op alcoholgebruik, overgewicht en depressiepreventie. Jeugdigen hebben hierbij onze speciale aandacht. We zoeken hierbij nadrukkelijk naar de verbinding met het Centrum voor Jeugd en Gezin.

Indicator	Nulmeting	Norm 2013	Norm 2014
Het % Bosschenaren dat de eigen gezondheid als goed, zeer goed of uitstekend beoordeelt. Bron: Enquête Sport en Welzijn	87%	86%	>=87%
Het % Bosschenaren woonachtig in een van de aandachtsbuurten dat de eigen gezondheid als goed, zeer goed of uitstekend beoordeelt. Bron: Enquête Sport en Welzijn	79% (2010)	79%	>=79%
Het % kinderen met overgewicht. Bron: JOM	14%	15%	<= 14%
Het % jongeren onder de 16 dat geen alcohol gebruikt. Bron: JOM	75% (2010)	75%	<= 75%

Wat gaan we ervoor doen?

- Novadic-Kentron, Reinier van Arkel en de GGD voeren gezamenlijk een regionaal preventieprogramma uit rond de speerpunten: depressiepreventie en alcohol 16+. Binnen dit preventieprogramma wordt nadrukkelijk de koppeling gelegd met de 1ste lijnsvoorzieningen (o.a. huisarts)
- Novadic-Kentron en de GGD voeren het regionale project alcoholpreventie 16- uit. Ze richten zich op voorlichting op scholen in het voortgezet onderwijs en op striktere handhaving in de horeca.
- Het college maakt bestuurlijke afspraken met de zorgverzekeraar en het zorgkantoor over de samenwerking op een aantal terreinen waar zorg en welzijn elkaar raken.
- Gemeente, Jeroen Bosch Ziekenhuis en GGD voeren het project "Lekker in je vel" uit. Zij ondersteunen ouders en kinderen met overgewicht in het duurzaam ontwikkelen van een gezonde leefstijl.
- Zorg(advies)teams signaleren fysieke gezondheidsproblemen bij leerlingen en leiden toe naar passend aanbod.
- We organiseren samen met onder andere de GGD, Divers en een aantal sportverenigingen een gezondheidsweek voor basisschoolleerlingen en hun ouders, waarbij bewustwording van een gezonde, actieve leefstijl en vooral het besef dat bewegen leuk is centraal staat.
- Voor jongeren bieden we het programma 'Get a Tasty Green Lifestyle Experience' aan van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. De jeugd ervaart wat onze 'levende' omgeving te bieden heeft en raakt actief betrokken bij de natuur om hun interesse te wekken voor gezond en verantwoordelijk geproduceerd voedsel. Zo worden zij later bewuste consumenten.
- We onderzoeken de rol van het thema gezondheid binnen de afdeling Sport en Recreatie en vice versa. Daarna kiezen we welke inzet op dit thema mogelijk is.

Toegang

Wat willen we bereiken?

Wij dragen bij aan de (financiële) zelfredzaamheid van mensen. Klanten kunnen rekenen op informatie, advies en ondersteuning op het terrein van zorg en welzijn via onder andere het Wmo-loket en financiële en sociaal-juridische ondersteuning via Bureau Sociaal Raadslieden. We gaan uit van een actieve opstelling van de klant en het nemen van eigen verantwoordelijk voor zijn of haar problemen. Daarom bekijken we eerst wat iemand zelf, of met behulp van zijn of haar sociale netwerk, het probleem kan oplossen om een beroep op dure ondersteuning en zorg te voorkomen.

Wij proberen te voorkómen dat mensen tussen de wal en het schip raken door ze op tijd te ondersteunen als zij die verantwoordelijkheid (tijdelijk) niet kunnen nemen. Deze toegang organiseren we zoveel mogelijk op wijkniveau.

Indicator	Nulmeting	Norm 2013	Norm 2014
Percentage inwoners dat na een eerste gesprek problemen zelf of met de omgeving oplost. Bron: rapportage sociaal team en Juvans	Eerste telling 2013	Hoger	Hoger
Aantal toekenningen van een individuele verstrekking in relatie tot het aantal hulpvragen bij het Wmo-loket. Bron: managementinformatie AmSZ	Eerste telling 2013	Lager	lager
Tevredenheidscijfer gebruikers individuele verstrekkingen. Bron: klanttevredenheidsonderzoeken leveranciers	7,5	7,5	7,5
% inwoners dat behoefte heeft aan informatie over een Wmo-voorziening, maar niet weet waar zij terecht kunnen voor deze informatie. Bron: Sport en Welzijnsonderzoek	Eerste nulmeting in 2012	lager	lager
Tevredenheidscijfer gebruikers bureau sociaal raadslieden	7,2	7,2	7,2

Wat gaan we ervoor doen?

- Minder regels meer service: Wie hulp nodig heeft, wordt zo snel mogelijk geholpen. De wachttijd is kort en de aanvraagprocedures worden voor zover mogelijk direct beschikt. Wij maken gebruik van het Gemeentelijk Contact Centrum (GCC).
- Via Bureau Sociaal Raadslieden verlenen we sociaal-juridische diensten aan alle inwoners door middel van (wijk)sprekuren zowel op afspraak als vrije inloop met inzet van vrijwilligers
- In nog aan te wijzen buurt of wijk ontwikkelen we samen met uitvoerende partijen een integrale toegangsfunctie ("sociale huisarts") en samenhangende uitvoering ("sociale teams"). Voor de integrale toegangsfunctie vormen we de huidige wijkpleinen en andere ingangen tot zorg en ondersteuning om tot 'wijkpleinen nieuwe stijl'. Deze nieuwe toegangsfunctie geeft advies, soms directe hulp, stelt eventueel een zorgleefplan op en verwijst door. Het is de toegang tot alle niet-kortdurende ondersteuning. Voor de "sociale teams" vormen we de huidige samenwerkingsstructuren op wijkniveau om zodat uitvoerders op efficiëntere wijze samenwerken aan de doelen van de zorgleefplannen.

- We zetten meer in op het zelf oplossende vermogen van burgers door:
 - een nieuwe werkwijze waarbij wij in een vraagverhelderend gesprek samen met de klant verkennen wat het resultaat van de ondersteuning moet zijn en welke oplossingen daaraan bijdragen.
 - burgers met een beperking te stimuleren zelf hulp bij het huishouden te regelen met een persoonsgebonden budget. Een eenvoudige jaarlijkse verantwoordingscontrole waarborgt dat de burger het geld ook goed inzet.
 - het opzetten van collectieve diensten zoals een boodschappendienst, was- en strijkdienst en scootmobielpool.

Tijdelijke ondersteuning

Wat willen we bereiken?

Zoveel mogelijk inwoners zijn zo lang mogelijk zelfstandig en zelfredzaam. Dit vraagt soms dat inwoners worden ondersteund. In eerste instantie gaat het dan om tijdelijke en kortdurende ondersteuning waardoor iemand zo snel mogelijk weer zelfstandig is. In dat kader streven we ernaar om de doorstroming van bestaande opvangvoorziening naar zelfstandig (begeleid) wonen te verbeteren. We proberen hiermee een beroep op zwaardere zorg te voorkomen. Voor inwoners met beperkingen en complexe problemen is soms intensievere en langduriger ondersteuning nodig. Zij krijgen een 'zorgleefplan' waarin de doelen van de ondersteuning op alle leefgebieden zijn vastgelegd. De gemeente zorgt dan voor hulpmiddelen, ondersteuning of zelfs regievoering. Dit is altijd maatwerk. Hiervoor maken we ook gebruik van aanbod van verschillende zorg- en welzijnsorganisaties. We streven naar een samenhangende inzet van organisaties die ondersteuning bieden (sociale teams) zodat er per huishouden één plan is met efficiënte samenhangende uitvoering (één gezin, één plan, één regisseur).

Indicator	Nulmeting	Norm 2013	Norm 2014
Via kortdurende ondersteuning wordt het probleem opgelost. Bron: rapportage Juvans	Eerste telling 2013	80%	80%
Behaalde resultaten uit het zorgleefplan voor mensen met een beperking of meervoudige en complexe problemen. Bron: Centrum voor Trajecten en Bemoeizorg (CvTB)	Eerste telling 2013	Ntb	Ntb
Tevredenscijfer van mensen met beperkingen en meervoudige en complexe problemen die ondersteuning hebben gehad. Bron: CvTB	Eerste telling 2013	> nulmeting	> nulmeting
Aantal 2 ^{de} fase opvangwoningen	Eerste telling 2012	20	25

Wat gaan we ervoor doen?

- We zorgen ervoor dat uitvoerders die ondersteuning bieden toegerust zijn om de 'eigen kracht gedachte' in hun dagelijks werk toe te passen.
- Alle eenvoudige Wmo-aanvragen worden binnen vijf werkdagen afgehandeld en alle andere Wmo-aanvragen binnen 25 werkdagen (complexe woningaanpassingen en kindervoorzieningen uitgezonderd).
- Individuele verstrekkingen zorgen voor lokale werkgelegenheid, vooral bij de diensten hulp bij het huishouden en vervoer wordt ingezet om mensen uit de bijstand en uit de Wsw in te schakelen. We zetten in op een uitstroom van 15 mensen per jaar.
- We herijken de opdracht aan Juvans voor 2013 en clusteren het naar de doelstellingen kortdurende ondersteuning, algemeen maatschappelijk werk, aanpak multiprobleemhuishoudens. De opdracht wordt eenvoudiger en geeft meer inzicht in de resultaten voor de inwoner.
- Minimaal 1000 inwoners krijgen passende ondersteuning door ofwel de sociale teams (op basis van een zorgleefplan) of door afzonderlijke uitvoerders.
- De ouderenadviseurs coachen vrijwillige ouderenadviseurs, die op hun beurt ouderen van informatie en advies voorzien. Bij zwaardere gevallen bieden ze, wijkgericht, directe ondersteuning in plaats van informatie en advies.
- Ouders of verzorgers die vanwege sociale en/of medische omstandigheden niet in staat zijn fulltime voor hun kind(eren) te zorgen worden tijdelijk voor een aantal uren per week ontlast. Wij vergoeden de kosten van de kinderopvang.
- We bereiden ons verder voor op de overheveling van taken uit de AWBZ.
- Op stedelijk niveau ontwikkelen we samen met verschillende instellingen één samenhangende aanpak voor alle huishoudens met meervoudige en complexe problemen (één gezin, één aanpak, één regisseur).
- Juvans begeleidt minimaal 140 multiprobleemhuishoudens.
- Het Centrum voor Trajecten en Bemoezorg bereikt minimaal 400 nieuwe cliënten met complexe problemen waarbij sprake is van zorgmijndend gedrag. Het CvTB houdt bij 80% van de cliënten na beëindiging van een traject vinger aan te pols om te monitoren of de behaalde resultaten blijvend zijn.
- SMO ontwikkelt een plan om de 24uurs opvang (deels) af te bouwen en de ambulante begeleiding (2de fase opvang) te vergroten.
- SMO begeleidt minimaal 20 cliënten uit de opvang bij het zelfstandig wonen (2de fase opvang).
- We ondersteunen zorginstellingen en corporaties bij het zoekproces naar locaties voor de huisvesting van bijzondere groepen.
- We betrekken regiogemeente bij de ontwikkeling en uitvoering van beleid.

Wat kost het?

De exploitatie bestaat uit de jaarlijkse lasten en baten.

In totaal gaat het om de volgende bedragen:

	Werkelijk 2011	Raming 2012	Raming 2013	2014	(bedragen x € 1.000) Meerjarenraming 2015 2016	
Lasten	15.976	16.871	16.823	16.732	16.727	16.747
Baten	1.167	708	661	661	661	661
Resultaat gewone bedrijfsvoering	-14.809	-16.163	-16.162	-16.071	-16.066	-16.086
Mutaties eigen vermogen						
-Toevoegingen	26	-	-	-	-	-
-Beschikkingen	107	125	89	-	-	-
Per saldo mutaties eigen vermogen	81	125	89	-	-	-
Totaal	-14.728	-16.038	-16.073	-16.071	-16.066	-16.086

Veiligheid

Ambitie

Wij streven naar een stad waarin mensen veilig zijn en zich veilig voelen. Door ongewenst gedrag te voorkomen, te helpen waar het kan en te straffen waar het moet. Dat geldt zowel voor de stad als geheel als voor de woon- en leefomgeving in buurt en wijk. Wij willen een veilig klimaat voor bedrijvigheid, winkelen en recreëren. Jeugd verdient in relatie tot veiligheid extra aandacht. Voorts willen wij de fysieke veiligheid van bewoners waarborgen. Speerpunten van veiligheidsbeleid zijn (jeugd-)overlast, geweld en vermogensdelicten. Daarbij willen wij ons vooral richten op de geprioriteerde thema's in het Integraal Veiligheids Plan 2010-2014.

Veilige woon- en leefomgeving

Wat willen we bereiken?

Wij willen een veilig woon- en leefklimaat voor bewoners realiseren. Daarom streven wij naar een afname van overlast, verloedering, onveiligheidsgevoelens, geweld en vermogensdelicten. In het coalitieakkoord hebben we aangegeven dat in 2014 geen enkele wijk lager dan een veiligheidsindexcijfer van 18,4 (bron: Veiligheidsmonitor 2009) mag scoren.

Indicator	Nulmeting	Norm 2013	Norm 2014
De schaalscore sociale overlast	1,9	1,9	≤ 1,8
De schaalscore voor fysieke verloedering	4,0	3,7	≤ 3,6
Percentage bewoners dat zich vaak onveilig voelt in de eigen buurt	2%	2%	≤ 2%
Het percentage Bosschenaren dat geconfronteerd wordt met huiselijk geweld	9%	8%	≤ 8%
Het aantal woninginbraken per 1000 adressen	16	15	≤ 12
Het aantal auto-inbraken per 1000 inwoners	18	11	≤ 15
Het aantal fietsdiefstallen per 1000 inwoners	15	10	≤ 7

Bron: veiligheidsmonitor

Wat gaan we ervoor doen?

- Uitvoering geven aan het plan van aanpak Schone en Veilige Wijken (2012) waarin een breed pakket van maatregelen is opgenomen. Specifieke aandacht gaat uit naar de wijken die in de veiligheidsmonitor 2012 nog een lager indexcijfer scoren dan 18,4: Binnenstad (17,2), Noord (17,3) en West (17,5). In deze wijken intensiveren wij de aanpak overlast, verloedering, geweld en vermogensdelicten.
- In B5-verband werken wij verder aan de aanpak van georganiseerde criminaliteit. Ook aan integrale veiligheid werken we intergemeentelijk met andere partners samen.
- We houden een dag- en nachtopvang met een gebruikersruimte voor harddrugsverslaafden in stand met 20 bedden. Ook houden we 20 plaatsen voor medicinale heroïneverstrekking in stand alsmede een dag- en nachtopvang voor verschillende groepen dak- en thuislozen.
- Het interventieteam huiselijk geweld van Juvans voert snelle interventies uit waarvan 133 in de gemeente 's-Hertogenbosch.
- De burgemeester maakt door tussenkomst van de politie gebruik van zijn bevoegdheid om al dan niet een tijdelijk huisverbod op te leggen. Over eventuele verlenging daarvan laat hij zich door het regionaal interventieteam huiselijk geweld van Juvans adviseren.

Bedrijvigheid en veiligheid

Wat willen we bereiken?

Winkelcentra en bedrijventerreinen moeten een veilige omgeving zijn met een beperkt aantal vermogensdelicten. Uitgaan en recreëren moeten ook bij een zeer intensief gebruik van de openbare ruimte zonder onveiligheid of onveiligheidsgevoelens kunnen plaatsvinden.

Indicator	Nulmeting	Norm 2013	Norm 2014
Percentage bewoners dat zich vaak onveilig voelt in het winkelgebied in de eigen buurt	3%	3%	≤ 3%
Het aantal incidenten winkeldiefstal per 1000 inwoners	5	4	≤ 4
Het aantal bedrijfsdiefstallen per 1000 inwoners	4	3	≤ 4
Het aandeel bewoners dat zich vaak onveilig voelt rond uitgaansgelegenheden	4%	3%	≤ 2%

Bron: Veiligheidsmonitor

Wat gaan we ervoor doen?

- In winkelcentra en op bedrijventerreinen werken we mee aan het toepassen van het Keurmerk Veilig Ondernemen. Verder concentreren wij ons vooral op horeca, toerisme en evenementen die evidente bronnen van onveiligheid zijn.
- In de horeca passen we het Keurmerk Veilig Uitgaan en de daaruit voortvloeiende maatregelen toe.

Jeugd en veiligheid

Wat willen we bereiken?

Een samenleving waarin de jeugd zich geborgen en geaccepteerd weet en in staat gesteld om positief te participeren en zich op de toekomst te richten. Het gaat er om dat jongeren zich veilig voelen, maar het gaat er ook om de overlast die sommige jongeren en jeugdgroepen veroorzaken terug te dringen. In hun groei naar volwassenheid zoeken jongeren grenzen op. Als grenzen worden overschreden past corrigerend optreden. Daarom willen we tijdig preventief ingrijpen, wanneer risicogedrag van een kind of een groep kinderen gesignaleerd wordt. Het is van belang om de aanpak met de betrokken organisaties goed af te stemmen.

Indicator	Nulmeting	Norm 2013	Norm 2014
Het percentage jongeren (12-17 jaar) dat zich veilig voelt in de wijk	91%	94%	> 90%
Het percentage jongeren dat zich veilig voelt rond de school	83%	88%	≥ 83%
Aantal incidenten per 1000 inwoners van overlast door jongeren	10	8	10
Het percentage Bosschenaren dat aangeeft vaak overlast te hebben van groepen jongeren in de eigen buurt	15%	15%	15%

Bron: Veiligheidsmonitor

Wat gaan we ervoor doen?

- We zetten het ambulante jongerenwerk in om contacten te leggen, problemen te signaleren en jaarlijks 1000 jongeren door te verwijzen naar adequate hulpverlening.
- Tegen overlastveroorzakers treden we handhavend op met toezichthouders en straatcoaches.
- In het veiligheidshuis richten we ons vooral op de aanpak van overlastgevende jeugdgroepen en individuen. Verder besteden we aandacht aan alcohol- en drugsgebruik door jeugdigen en aan veiligheid in en rond scholen.

Fysieke veiligheid

Wat willen we bereiken?

De fysieke veiligheid van de burgers verdient optimale aandacht van de gemeente. Voorkomen is beter dan genezen, maar we moeten ook voorbereid zijn op de bestrijding van rampen en crises.

Wat gaan we ervoor doen?

- In het verlengde van het regionaal rampen- en crisisplan geven wij onze eigen rampen- en crisisbeheersingstaak voor het grondgebied 's-Hertogenbosch verder gestalte in samenwerking met de Veiligheidsregio Brabant Noord.
- In Rosmalen verbouwen we de brandweerkazerne.

Wat kost het?

De exploitatie bestaat uit de jaarlijkse lasten en baten.

In totaal gaat het om de volgende bedragen:

	Werkelijk 2011	Raming 2012	Raming 2013	2014	Meerjarenraming 2015 2016	
Lasten	20.521	19.221	19.307	18.777	18.706	18.726
Baten	2.374	1.267	1.260	1.260	1.260	1.260
Resultaat gewone bedrijfsvoering	-18.147	-17.954	-18.047	-17.517	-17.446	-17.466
Mutaties eigen vermogen						
-Toevoegingen	400	506	354	354	354	354
-Beschikkingen	735	628	184	184	184	184
Per saldo mutaties eigen vermogen	335	122	-170	-170	-170	-170
Totaal	-17.812	-17.832	-18.217	-17.687	-17.616	-17.636

De volgende investeringen zijn gepland:

	(bedragen x € 1.000)			
	2013	2014	2015	2016
Openbare verlichting; vervanging armaturen	875	875	875	875
Openbare verlichting; vervanging lichtmasten	315	315	315	315
Vervanging auto	44	-	-	-
Vervanging scooters flex. controle teams	-	-	15	-
Vervanging vervoer middelen buro THOR	19	-	-	-
Totaal	1.253	1.190	1.205	1.190

Leren en Opgroeien

Ambitie

Alle jongeren ontwikkelen zich optimaal, zowel in cognitief, sociaal-emotioneel als in fysiek opzicht (ze hebben een fijne jeugd). Dit leidt tot maatschappelijke, economische en sociale zelfstandigheid.

Met ons jeugdbeleid willen we de talentontwikkeling van alle jeugdigen tot en met 23 jaar vergroten. Wij dragen zorg voor basisvoorzieningen en scheppen randvoorwaarden waardoor alle Bossche jongeren de kans krijgen hun talenten optimaal te benutten. We versterken de relatie tussen onderwijs en arbeidsmarkt; aandachtspunten zijn het stimuleren van werken in de zorg en techniek. Hiermee wordt het fundament gelegd voor maatschappelijke en duurzame arbeidsparticipatie.

Speciale aandacht en ondersteuning krijgen jongeren die risico's lopen. Een integrale benadering vormt daarbij de sleutel tot succes: "één kind, één plan, één regisseur".

Jongerenparticipatie

Wat willen we bereiken?

We willen dat jongeren nu en in de toekomst maatschappelijk betrokken zijn en in staat zijn zelfstandig initiatieven te ontplooien. Daarvoor moeten ze al jong leren om verantwoordelijkheid te dragen en actief te worden. We vinden het belangrijk dat jongeren leren zelf activiteiten op te zetten en uit te voeren. Jongeren tot 12 jaar kunnen dit nog niet alleen. Hier ligt een belangrijke rol voor ouders, andere wijkbewoners en soms professionals. In de wijken vinden activiteiten plaats in de Brede Bossche Scholen (BBS-en), sociaal-culturele accommodaties en jongerenaccommodaties.

Jongerenparticipatie kent verschillende vormen. Maatschappelijke participatie in de vorm van het organiseren van activiteiten, het uitvoeren van een maatschappelijke stage of het verrichten van vrijwilligerswerk. Of door betrokkenheid bij het maken en uitvoeren van gemeentelijke plannen en projecten. Jongerenparticipatie wordt uitgevoerd in samenhang met de programma's voor sportparticipatie en jongerencultuur.

Indicator	Nulmeting	Norm 2013	Norm 2014
% jongeren dat vrijwilligerswerk doet Bron: enquête O en S	20%	25%	25%
Organisatie en uitvoering van activiteiten door jongeren binnen de jongerenvoorzieningen Bron: Gemeente/Jeugd en Onderwijs	40%	50%	60%

Wat gaan we ervoor doen?

- Uitbreiden activiteiten in Klup Up verband (buitenschoolse opvang in aantal Brede Bossche Scholen)
- Iedere wijk krijgt een basisaanbod (aantal uren) jeugd- en jongerenwerk. Op basis van situatie in de wijk wordt dit basisaanbod uitgebreid naar meer uren en specifieke aanpak.
- Er zijn in de stad vier jongerenruimtes beschikbaar waar jongeren zoveel mogelijk eigen activiteiten organiseren en uitvoeren.
- Jaarlijks wordt één wijkspeelplaats gerealiseerd
- Jongerenambassadeurs worden ingezet om jongeren te betrekken bij (gemeentelijke) activiteiten en actuele thema's in de stad.
- Werven van maatschappelijke stageplaatsen en opnemen in digitale stagebank.

Opvoeding

Wat willen we bereiken?

Een stabiele thuissituatie en een goede gezondheid zijn belangrijk voor de ontwikkeling van kinderen en jongeren. Soms hebben ouders hierbij hulp nodig. De Centra voor Jeugd en Gezin spelen een centrale rol. Zorg (advies) teams rond scholen nemen hierbij een belangrijke plaats in.

Met de vaststelling van het raadsvoorstel de Sociale kracht van de stad (februari 2012), kunnen we de ambities voor het Centrum voor Jeugd en Gezin (uit het beleidsplan Centrum voor Jeugd en Gezin 2012-2016) voor 2013 bevestigen en uitvoeren.

Ouders moeten toegerust zijn om problemen in het gezin zoveel mogelijk zelf op te lossen. Er wordt uitgegaan van eigen kracht en verantwoordelijkheid en het belang van de directe leefomgeving.

Problemen van jeugdigen en hun ouders worden op tijd gesignaleerd, het hulpaanbod is snel beschikbaar en toegankelijk. Wij willen de zorg ontschotten zodat bij meervoudige problematiek sprake is van één kind, één plan, één regisseur.

Jeugdzorg komt onder verantwoordelijkheid van de gemeente. In 's-Hertogenbosch gaat het Centrum voor Jeugd en Gezin functioneren als front office voor de jeugdzorg. De gemeente wordt dan verantwoordelijk voor de uitvoering van de totale zorg voor kinderen, jongeren en hun opvoeders. In de loop van 2013 zal de enkelvoudige ambulante provinciale jeugdzorg onder de verantwoordelijkheid van de gemeente gaan vallen.

De ontwikkeling van kinderen vindt zoveel mogelijk plaats in de eigen omgeving. Ouders krijgen zo min mogelijk professionele ondersteuning om het beste uit de eigen mogelijkheden te halen. Wie meer ondersteuning nodig heeft, krijgt deze snel en in de eigen omgeving. Alleen als het niet anders kan, worden kinderen behandeld in bijvoorbeeld dagopvang, tehuizen of speciale scholen.

Indicator	Nulmeting	Norm 2013	Norm 2014
Aantal gestarte trajecten ketencoördinatie Bron: CJG	145	145	145
Aantal kinderen/jongeren in geïndiceerd jeugdzorg Bron: Jeugdzorg	500	475	450
Klanttevredenheid CJG Bron: enquête O en S	Vindt plaats in 2012		

Wat gaan we ervoor doen?

- Inzet zorg (advies) teams, door middel van spreekuren, contacten, huisbezoeken
- Er wordt standaard één programma voor opvoedingsondersteuning gebruikt in contacten met ouders
- Wijkgerichte aanpak op basis van één plan (in aandachtswijken) om te beginnen in Kruiskamp
- Stedelijk basisaanbod voor opgroei- en opvoedondersteuning
- Optimaliseren van de coördinatie van complexe zorg; school als vindplaats en actieterrein
- Professionalisering en deskundigheidsbevordering van beroepskrachten en vrijwilligers die met kinderen werken (zoals medewerkers kinderopvang, leerkrachten, kinderwerkers, jongerenwerkers, sportcoaches, opvoedondersteuners)
- Uitwerken van regionaal transitieplan jeugdzorg

Talentontwikkeling van jongeren

Wat willen we bereiken?

Kinderen en jongeren moeten de ruimte krijgen om hun talenten te ontwikkelen. Naast het gezin en de leefomgeving leveren de kinderopvang en het onderwijs hieraan een belangrijke bijdrage.

Kinderen starten zonder achterstand in het onderwijs en beschikken over voldoende taalvaardigheden. Dit is van essentieel belang voor een succesvolle scholing en de kansen op de arbeidsmarkt. Taal opent deuren naar de samenleving: naar de medemens, naar kennis, naar onderwijs en naar werk.

Ieder kind moet zo goed mogelijk onderwijs krijgen, ongeacht de extra zorgbehoefte. In het nieuwe stelsel Passend Onderwijs¹ krijgen de scholen in het primair en voortgezet onderwijs een zorgplicht. Daarvoor stellen zij tenminste eens in de vier jaar een ondersteuningsplan op, waarover samenwerkingsverbanden (van schoolbesturen) en de gemeente overeenstemming moeten bereiken. Om te kunnen voldoen aan de zorgplicht is een goede samenwerking tussen de (jeugd)zorg en het onderwijs noodzakelijk.

Jongeren behalen een startkwalificatie (tenminste diploma HAVO of MBO-2). De meeste jongeren doorlopen het onderwijs zonder veel problemen. Omdat er (nog) niet voor iedereen passend onderwijs is, de motivatie ontbreekt of er een verkeerde schoolkeuze wordt gemaakt verlaten nog teveel jongeren zonder startkwalificatie het onderwijs. Het Regionaal Meld en Coördinatiepunt (RMC) richt zich op vermindering van het aantal voortijdig schoolverlaters, maximale participatie van jongeren in de maatschappij, met name op de arbeidsmarkt en optimale ontwikkeling/ontplooiing van jongeren door het volgen van de opleiding die bij hen past. Voor niet-leerplichtige jongeren die zijn uitgevallen in het reguliere onderwijs zetten we T.O.M. (Traject Op Maat) in. Door een begeleidingstraject op maat helpen we jongeren zonder startkwalificatie om terug te keren naar school of bij het vinden van werk al dan niet gecombineerd met een opleiding.

Schoolverzuim is vaak een signaal van voortijdig schoolverlaten en moet daarom tot een minimum worden beperkt.

Een groot aantal jongeren gaat naar het VMBO. Met een hoogwaardig aanbod willen wij deze jongeren een goed perspectief bieden en stimuleren dat het als leuk en stimulerend wordt ervaren om naar school te gaan. Het is aan het onderwijs, om samen met het bedrijfsleven, het voortouw te nemen voor deze kwaliteitsimpuls. Wij willen hen daarin ondersteunen en daarbij passende onderwijshuisvesting realiseren.

¹ Na goedkeuring van Wet Passend Onderwijs wordt met ingang van schooljaar 2014/2015 de zorgplicht doorgevoerd.

Indicator	Nulmeting	Norm 2013	Norm 2014
Aantal doelgroeppeuters dat bereikt wordt met VVE Bron: Gemeente/Jeugd en Onderwijs	210*	275	290
Aantal nieuwe voortijdig schoolverlaters Bron: K2O	462	320	300
Aantal leerlingen dat verzuimt Bron: K2O	947	850	800

* als gevolg van de gewijzigde definitie van doelgroeppeuter wordt hier uitgegaan van nulmeting uit 2011

Wat gaan we ervoor doen?

- Het aantal kindcentra 0-13 waarbinnen kinderopvang, peuterarrangementen en basisonderwijs vanuit een pedagogische didactische ontwikkelingslijn worden aangeboden wordt verder uitgebreid.
- Aanbieden van voorschoolse en vroegschoolse educatieve programma's (VVE) aan alle doelgroepkinderen kunnen hieraan deelnemen.
- Uitvoeren bestuursafspraken met het Rijk om de aanpak van taalachterstanden bij jonge kinderen een extra kwaliteitsimpuls te geven.
- Stimuleren breed taalbeleid o.a. door de inzet van taalambassadeurs.
- Regisseren van proces om te komen tot een nieuw stedelijk VMBO.
- Implementatie van het uitvoeringsplan voortijdig schoolverlaten met daarin een duidelijke rol voor leerplicht. Leerplichtambtenaren werken nauw samen met scholen en hulpverleners om snel te kunnen ingrijpen en daardoor verzuim en schooluitval te voorkomen.
- We ontwikkelen een integrale jongerenaanpak voor jongeren van 18 tot 27 jaar op het terrein van voortijdig schoolverlaten en de uitvoering van de WWB.
- Vanuit het Actieplan Leerbanen worden jaarlijks 100 plaatsen gerealiseerd.

Leven lang leren

Wat willen we bereiken?

Het menselijk kapitaal in de regio 's-Hertogenbosch wordt beter benut en ontwikkeld. We zien dat te veel mensen weinig onderwijs hebben genoten, niet over (de juiste) diploma's beschikken en daardoor weinig kansen hebben op de arbeidsmarkt en in de samenleving. Een kwart van de mensen heeft geen startkwalificatie. Ook als je de Nederlandse taal en samenleving niet begrijpt, zijn je kansen op werk, of andere vormen van deelname aan onze samenleving erg klein.

Een breed en aantrekkelijk (beroeps)onderwijsaanbod is voor Bossche inwoners, het bedrijfsleven en de regio belangrijk.

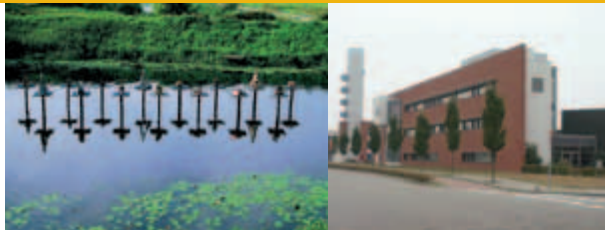
In aansluiting op talentontwikkeling van jongeren, willen we dat meer volwassen inwoners beschikken over een basis aan reken-, taal-, computer- en budgetteringsvaardigheden, dat zij alsnog een diploma halen en in hun talenten blijven investeren. Werkgevers hebben steeds vaker behoefte aan hoger opgeleide werknemers vaak met specifieke vaardigheden. Goed opgeleid personeel is noodzakelijk voor het regionale bedrijfsleven om concurrerend te blijven. We stimuleren werknemers én werkgevers om te (blijven) investeren in de talentontwikkeling van zichzelf en van hun personeel. Door een leven lang te leren zijn werknemers ook op hogere leeftijd goed inzetbaar in het arbeidsproces.

Om hoger opgeleiden te binden aan de stad moet 's-Hertogenbosch (blijven) investeren in een aantrekkelijk woonklimaat, een gevarieerd cultuuraanbod en goede infrastructuur.

Indicator	Nulmeting	Norm 2013	Norm 2014
Aandeel lager opgeleiden in de beroepsbevolking Bron: Economische Monitor	22%	22%	21%
Aandeel hoger opgeleiden in de beroepsbevolking Bron: Economische Monitor	39%	40%	41%

Wat gaan we ervoor doen?

- In 2013 starten 200 volwassenen een educatietraject
- We stimuleren het behalen van een (hoger) diploma bij inwoners van de regio via onder meer het Servicepunt Leren en Werken; in 2013 behalen 150 mensen een ervaringscertificaat en volgen 350 mensen een duaal traject op MBO of HBO niveau (exclusief BBL)
- 70% van de educatietrajecten wordt succesvol afgerond.
- We ondersteunen partijen in de stad om gezamenlijk voor mensen met een taalachterstand onderwijs te bieden, gericht op het leren van de Nederlandse taal.
- Vanaf 1 januari 2013 hebben gemeenten geen rol meer in de Wet Inburgering. Mensen die voor die datum zijn gestart met hun inburgering, ronden het traject volgens de afspraken af. Gemeente ziet hierop toe.
- Voor uitkeringsgerechtigden met een taalachterstand zetten we op arbeidsparticipatie gerichte taaltrajecten in
- Wij verkennen de wenselijkheid en haalbaarheid van een competentie ontwikkelcentrum voor inwoners in de regio 's-Hertogenbosch als één van de kernactiviteiten in de regionale samenwerking.

Passende (voldoende en adequate) onderwijsvoorzieningen

Wat willen we bereiken?

Wij bieden passende gebouwen voor de ontwikkeling van talenten van jongeren. Gebouwen die qua omvang en capaciteit voldoende zijn om alle leerlingen te huisvesten (zorgplicht) en voldoen aan de wettelijke eisen van regelgeving. Gebouwen waarin onderwijs kan plaatsvinden volgens de huidige pedagogische en didactische inzichten. Onderwijshuisvesting wordt ontwikkeld vanuit de principes "kwaliteit en gezondheid".

Basis voor een goede ontwikkeling zijn kindcentra 0-13. Wij willen zoveel mogelijk ook andere maatschappelijke functies in fysieke zin combineren met onderwijs. Het gaat dan om multifunctionele accommodaties waarbij onderwijs samengaat met sport, voor- en buitenschoolse opvang en ontmoetingsmogelijkheden voor wijkbewoners, jong en oud.

Indicator	Nulmeting	Norm 2013	Norm 2014
Percentage scholen dat beschikt over gebruiksvergunning Bron: Gemeente/Jeugd en Onderwijs	100%	100%	100%
Voldoen aan zorgplicht (voldoende bruto vloeroppervlakte in relatie tot leerlingen aantal) Bron: Gemeente/Jeugd en Onderwijs	100%	100%	100%

Wat gaan we ervoor doen?

- Start bouw van uitbreiding/vervanging Sancta Maria Mavo en Sint Janslyceum, nieuwbouw kindcentrum 't Ven, BBS Boschveld en gymzaal Binnenstad.
- Voorbereiding vervangende nieuwbouw kindcentrum Noorderlicht/Cirkel-Noord
- Renovatie schoolgebouw Klimop tbv huisvesting kindcentrum Mgr Bekkersschool
- In gebruikname nieuwbouw van BBS Kruiskamp , BBS Nieuw Zuid, kindcentrum Kameleon-West en uitbreiding kindcentrum Maaspoort Midden (Madelief)
- Aanpassing van bestaande gebouwen t.b.v. energiebesparing en beter binnenklimaat
- Voortzetting voorbereiding van het realiseren van een adequate huisvesting voor een breed VMBO
- Implementatie van de decentralisatie van het management en beheer bij Brede Bossche Scholen

Wat kost het?

De exploitatie bestaat uit de jaarlijkse lasten en baten.

In totaal gaat het om de volgende bedragen:

	Werkelijk 2011	Raming 2012	Raming 2013	2014	(bedragen x € 1.000) Meerjarenraming	
					2015	2016
Lasten	46.075	46.593	48.261	47.729	47.212	46.995
Baten	14.283	13.383	10.581	11.881	11.881	11.015
Resultaat gewone bedrijfsvoering	-31.792	-33.210	-37.680	-35.847	-35.331	-35.979
Mutaties eigen vermogen						
-Toevoegingen	1.603	700	1.629	1.629	1.629	1.629
-Beschikkingen	3.061	3.049	3.466	1.446	1.242	1.025
Per saldo mutaties eigen vermogen	1.458	2.349	1.837	-183	-387	-604
Totaal	-30.334	-30.861	-35.843	-36.030	-35.718	-36.583

De volgende investeringen zijn gepland:

	2013	2014	2015	2016
energiebesparende maatregelen	791	-	-	-
Huisvesting Peuterspeelzalen	-	-	-	-
JOP's/ Wijkspiegelpaatsen	35	35	35	35
kinderopvang Cirkel Noord	202	-	-	-
kinderopvang 't Ven	348	-	-	-
meerkosten nieuwbouw 't Ven	615	-	-	-
Nieuwbouw basisschool Cirkel Noord	2.218	-	-	-
nieuwbouw en uitbreiding	4.310	200	200	3.432
onderhoud MOP	1.493	1.489	1.048	2.174
onderwijsleerpakket	103	103	-	103
Renovatie Norbertus/Oberon	-	1.587	-	-
Renovatie schoolgebouwen primair onderwijs	2.415	2.470	-	2.192
Renovatie 't Ven	1.343	-	-	-
Sancta Maria Mavo nieuwbouw	1.282	-	-	-
Sancta Maria Mavo tijdelijke huisvesting	250	-	-	-
tijdelijke huisvesting Cirkel Noord	200	-	-	-
tijdelijke huisvesting DGW Lanen/Centrum	-	-	750	-
tijdelijke huisvesting 't Ven	500	-	-	-
Uitbreiding DS Pierson college	-	2.255	-	-
Kinderdagverblijf/BSO	939	-	-	-
Totaal	17.045	8.139	2.033	7.936

Cultureel Klimaat

Ambitie

Theater, beeldende kunst, amateurkunst, muziek en cultuurhistorie zijn de hoofdingrediënten van onze culturele vitaliteit. De aantrekkelijkheid van 's-Hertogenbosch als woonstad, centrumstad en als vestigingsstad voor bedrijven is in hoge mate te danken aan ons vitaal cultureel klimaat. De afgelopen tien jaar is het gelukt om het culturele klimaat van 's-Hertogenbosch een flinke impuls te geven. We willen die gewonnen culturele vitaliteit behouden. De bezuinigingen vragen van onze organisaties dat zij hun exploitatie aanpassen terwijl ze ook voortdurend moeten inzetten op vernieuwing van hun aanbod en de relaties met afnemers. Daarbij is ook de economische crisis merkbaar.

In directe en indirecte zin worden ook de landelijke bezuinigingen met de voorbereidingen van de provinciale en rijks kunstenplannen voor 2013-2016 in 2013 en daarna voelbaar in onze stad. Het ziet er naar uit dat een aantal landelijk en / of provinciaal gesubsidieerde organisaties in onze stad direct te maken krijgt met minder of geen subsidie. We doen een beroep op de veerkracht van de culturele ondernemers in onze stad en zullen ze blijven steunen in hun ambities. Maar we houden wel rekening met een negatief effect door de bezuinigingen op de resultaten in de komende jaren. Om die reden zijn vanaf de begroting 2012 de normcijfers van de indicatoren bij "Wat willen we bereiken" enigszins naar beneden bijgesteld.

Programmaliijn Maken (kunstproductie)

Wat willen we bereiken?

Het is belangrijk dat er beeldende kunstenaars, regisseurs en andere makers op gebied van cultuur in de stad functioneren. Zij zorgen voor de levendigheid en dynamiek van het culturele klimaat. Op dit moment gaat er veel landelijke en provinciale subsidie naar culturele organisaties in onze gemeente, maar het is nog de vraag of dit zo blijft, gezien de landelijke voorstellen voor bezuinigingen op makersorganisaties per 2013. Met het BrabantBod proberen de vijf Brabantse steden, de provincie en de culturele organisaties van bovenlokaal belang er voor te zorgen dat de culturele infrastructuur zoveel mogelijk overeind blijft. We willen dat de podia en festivals mede verantwoordelijkheid gaan nemen voor de producties en uitvoeringen van startende en veelbelovende makers.

We willen bereiken dat beeldende kunstenaars na de academie in de stad blijven en kansen krijgen. Wij willen de verantwoordelijkheid daarvoor leggen bij het Centrum Beeldende Kunst en het SM's.

Indicator	Nulmeting	Norm 2012	Norm 2014
Het percentage inwoners dat het culturele leven van 's-Hertogenbosch Typeert als bij de tijd, vernieuwend of modieus.	56 %	54 %	52 %

Wat gaan we ervoor doen?

- De theatergezelschappen Matzer en Artemis ontvangen een bijdrage in hun huisvestingskosten. We onderzoeken hoe de cabaretfunctie in de nieuwe alliantie ook het makersklimaat kan versterken.
- We subsidiëren Theaterfestival Boulevard om minimaal 10 producties (mede) te realiseren.
- We ondersteunen Festival Cement voor het organiseren van een tweejaarlijks festival in 's-Hertogenbosch waar pas afgestudeerde theatermakers hun producties kunnen tonen.
- Omdat de rijks en provinciale subsidies voor Productiehuis Brabant zijn vervallen, maken we afspraken met de podia en festivals over een apart plan voor talentontwikkeling en -presentatie. Uitgangspunten zijn garanties dat producties van jonge makers getoond worden en zoveel mogelijk in circuit worden gebracht.
- Eind 2013 is de verbouwing en herindeling van de Willem II fabriek tot kunstencentrum afgerond.
- We geven het CBK de opdracht om een organisatie- en exploitatiemodel voor het kunstencentrum te ontwikkelen en te implementeren.
- We subsidiëren het CBK om de samenwerking van de partners uit het kunstencentrum onderling en met de beeldende kunst organisaties in de stad vorm te geven. Minimaal 2 gezamenlijke projecten krijgen gestalte.
- We maken afspraken met CBK en SM's om te zorgen dat (beginnende) kunstenaars uit de stad kansen krijgen om zich te presenteren op een steeds hoger niveau (van academiegalerie en CBK tot aan SM's en Galerie Husstege).
- We subsidiëren en ondersteunen de Atelierbeheerstichting om evenwicht te brengen in vraag en aanbod van ateliers, voor zowel beginnende kunstenaars als gevestigde kunstenaars.
- We subsidiëren het CBK om de Digitale Werkplaats uit te bouwen en hierbij expliciet het bedrijfsleven te betrekken/ondernemerschap te betrachten.
- Ook in 2013 subsidiëren we vanuit de BKV gelden minimaal vijf projecten op het gebied van de beeldende kunsten.
- We onderzoeken de mogelijkheden het EKWC met de keramiek werkplaats voor de stad te behouden.

Programmalijs Meemaken (presentatie van kunst)

Wat willen we bereiken?

De programmalijs Meemaken gaat over de manier waarop publiek in aanraking wordt gebracht met cultuur. We vinden het belangrijk dat podia, expositieplekken en dergelijke een sterkere relatie leggen met de cultuurmakers in onze gemeente. Pas dan wordt hun werk immers zichtbaar. Op het gebied van de beeldende kunst wordt daartoe onder meer het kunstcluster Willem II fabriek ontwikkeld. Op het gebied van de podiumkunsten en culturele evenementen is de samenwerking met de programmalijs Maken al aardig op gang gekomen. Wij vragen aan de culturele organisaties om tot verdere samenwerking, afstemming en grotere effectiviteit te komen.

Uiteraard houden de verschillende podia zoals Theater aan de Parade, Toonzaal, poppodium w2, Vrienden van de Kamermuziek en de musea en expositieplekken als Museum Slager, SM's, Noord-Brabants Museum, JBAC en CBK hun brede programmeringsfunctie.

Indicator	Nulmeting	Norm 2013	Norm 2014
Percentage inwoners dat het cultureel klimaat typeert met: 'er vinden veel kunst- en cultuuractiviteiten plaats'	64%	64 %	63 %
Percentage inwoners dat het cultureel klimaat typeert als levendig.	58%	56 %	55 %
Percentage inwoners dat tenminste jaarlijks eenmaal: podiumkunsten toneel, kleinkunst, musical, dans bezoekt	62%	61 %	60 %
Percentage inwoners dat tenminste jaarlijks eenmaal: podiumkunsten concert, opera, uitvoering koor bezoekt	62%	62 %	62 %
Percentage inwoners dat tenminste jaarlijks eenmaal: podiumkunsten film bezoekt.	68%	68 %	68 %
Percentage inwoners dat tenminste jaarlijks eenmaal: museum, galerie, atelier, archief bezoekt.	59%	53 %	55 %
Percentage inwoners dat jaarlijks tenminste eenmaal Bossche festivals bezoekt	73%	71 %	71 %

Wat gaan we ervoor doen?

- Op basis van de door de raad gekozen configuratie en locatie werken we verder aan de toekomstige huisvesting voor het Theater aan de Parade.
- In de discussienotitie podiuminfrastructuur wordt aanbevolen de diversiteit van de podia te handhaven en samenwerking te stimuleren. We zullen de gewenste samenwerking op gebied van cabaret tussen de diverse podia volgen en rapporteren over de vorderingen.
- We subsidiëren Poppodium w2, Theater aan de Parade, Muziekcentrum De Toonzaal, Vrienden van de Kamermuziek en Verkadefabriek voor het verzorgen van een breed podiumkunstenaanbod. Met alle organisaties maken we specifieke prestatie-afspraken.
- We ondersteunen Theaterfestival Boulevard, Kunstbende, het Internationaal Vocalisten Concours, Jazz in Duketown, BTherfestival en November Music voor het realiseren van hun culturele evenement. Met alle organisaties maken we specifieke prestatie-afspraken.

- Via een nieuwe subsidieregeling, waarin twee oude uitvoeringsregelingen zijn samen gevoegd, maken wij grote en kleine incidentele culturele activiteiten en evenementen mogelijk.
- We ondersteunen 4 series van bijzondere muziekkuitvoeringen en één literair evenement.
- We ondersteunen Boschtion voor het verzorgen van radio- en tv programma's.
- We ondersteunen de musea en erfgoedinstellingen Stedelijk Museum SM's, het Noord Brabants Museum, Museum Slager, het Jheronimus Bosch Art Centre onder andere voor hun exposities, collectie(vorming) en educatieve activiteiten. Met alle organisaties maken we specifieke prestatie-afspraken.
- Tegelijk met de opening van het SM's in de nieuwe huisvesting in het Museumkwartier, krijgt begin 2013 de verzelfstandiging van het museum zijn beslag.
- We dragen structureel bij aan de tweejaarlijkse expositie door kunstenaarsinitiatief KW14, die in 2013 wordt gehouden.
- We subsidiëren STOK met een bijdrage in de huisvestingskosten van het Kruithuis.
- We dragen bij in de huisvestingskosten van de Koningstheaterakademie.
- Bij het realiseren van nieuwe kunstwerken in de openbare ruimte (binnen het Keramisch Spoor) spelen we in op de ideeën van burgers.

Programmalijs Meedoen (participatie)

Wat willen we bereiken?

We willen ruimte bieden aan de diverse manieren waarop mensen cultuur beleven en daarbij mensen aanspreken in hun directe leefomgeving. Zo willen we meer jongeren en volwassenen die daar eerder niet mee in aanraking kwamen, interesseren voor cultuur. Anderzijds zullen we groepen die uit zichzelf al participeren, meer aan onge-subsidieerde cultuuraanbieders overlaten. Hierin ligt de belangrijke koerswijziging voor De Muzerije.

Indicator	Nulmeting	Norm 2013	Norm 2014
Percentage participanten amateurkunst.	46%	48%	50 %

Wat gaan we ervoor doen?

- We subsidiëren de Muzerije voor haar taak om de cultuurdeelname in de stad te bevorderen. Meer dan voorheen ligt het accent daarbij op het werk met nieuwe doelgroepen in wijken, werken op scholen en het ondersteunen van amateurkunst in de stad. Het reguliere cursusaanbod zal op marktconforme wijze worden aangeboden.
- We dragen de Muzerije op een werkplan te maken om de servicefunctie voor de amateurkunst verder te concretiseren.
- We subsidiëren de bibliotheek om kennis en informatie te bieden en om lezen en taalvaardigheid te bevorderen. De focus ligt daarbij wat taalvaardigheid betreft op de jeugd van 0 tot 13 jaar en de samenwerking met de scholen.
- Als onderdeel van de vastgestelde Verandervisie realiseert de Bibliotheek in 2013 10 Schoolbibliotheken. Daarmee is de uitrol van de Verandervisie voltooid.
- Eind 2013 leggen we een definitief ontwerp voor de nieuwbouw van de toekomstgerichte bibliotheek op het GZG terrein aan de raad voor.
- 2013 is het afrondende jaar van de Cultureel intendant. Wij leggen u een evaluatie met aanbevelingen voor de toekomst voor, gericht op verankering. Deze zal gebaseerd zijn op de rapportage met aanbevelingen van de intendant.
- Wij maken afspraken met organisaties die culturele jongerenactiviteiten maken, over een gezamenlijke website om de marketing en publiciteit gericht op jongeren te verbeteren.
- We ondersteunen minimaal 10 kleine culturele activiteiten of boekuitgaven over de geschiedenis van 's-Hertogenbosch.
- We ondersteunen het Makershuis bij zijn culturele activiteiten in de wijken.
- We subsidiëren Bureau Babel voor het bemiddelen van cultureel aanbod voor primair en voortgezet onderwijs.
- We investeren via de combinatiefunctionaris voor primair onderwijs in cultuurdeelname van kinderen in hun eigen omgeving en op school aansluitend op de activiteiten van de Brede Bossche Scholen.
- We subsidiëren de combinatiefunctionaris voortgezet onderwijs om ervoor te zorgen dat VO scholen cultuureducatie opnemen in het schoolwerkprogramma.
- Wij vragen de Muzerije en bureau Babel om een aanvraag in te dienen bij het Fonds Cultuurparticipatie voor het onderdeel 'Cultuureducatie met Kwaliteit'. Wij nemen hierin de regierol.
- We subsidiëren de wijktheaters in de Brede Bossche Scholen om vooral jonge amateurs de kans te bieden om op te treden.
- We ondersteunen minimaal 65 amateurkunstverenigingen.
- We ondersteunen minimaal 18 speciale projecten door amateurkunstverenigingen.

Ruimte voor cultureel ondernemerschap

Wat willen we bereiken?

De culturele organisaties zullen meer ondernemerschap nodig hebben om de inkomsten te vergroten. Maar nu het cultuurbeleid meer dan ooit onder druk staat en tegelijkertijd belangrijker is dan ooit, wordt het ook zaak te ondernemen door het aangaan van nieuwe activiteiten, nieuwe samenwerkingsvormen en nieuwe opvattingen van het cultureel en bedrijfsmatig functioneren. We willen met de culturele organisaties komen tot een verdere modernisering van de subsidieafspraken.

We willen culturele organisaties meer ruimte geven in de wijze waarop zij onze gezamenlijke ambities bereiken. Daarom streven we naar eenvoudige afspraken en weinig bureaucratie. Daar staat tegenover dat we het monitoren en evalueren van de beleidsuitvoering willen verbeteren, zowel kwantitatief als kwalitatief.

Indicator	Nulmeting	Norm 2013	Norm 2014
Aantal kwalitatieve evaluaties van een beleidsterrein	geen meting	1	3

Wat gaan we ervoor doen?

- In de subsidieafspraken geven we duidelijk aan WAT wij willen dat de culturele organisaties bereiken. Zij geven zelf meer aan HOE ze dat willen bereiken. De subsidieafspraken worden flexibeler en ondernemender opgesteld. Aanvullend op bestaande onderwerpen maken we daarbij ook de eigen inkomsten van culturele organisaties inzichtelijk.
- We ontwikkelen een nieuw format voor subsidieafspraken over een periode van 3 jaar met als uitgangspunten flexibilisering van het subsidiegebouw en meer ondernemerschap.
- Ook met <€ 100.000,- organisaties besteden we aandacht aan subsidieafspraken en beleid op langere termijn
- We breiden de tweejaarlijkse Cultuurmonitor uit met kwalitatieve evaluaties op wisselende beleidsonderdelen.
- We gaan samen met het culturele veld werken aan een visie op de uitvoering van het cultuurbeleid in de nieuwe omstandigheden.

Wat kost het?

De exploitatie bestaat uit de jaarlijkse lasten en baten.

In totaal gaat het om de volgende bedragen:

(bedragen x € 1.000)

	Werkelijk 2011	Raming 2012	Raming 2013	2014	Meerjarenraming 2015 2016	
Lasten	20.172	21.421	19.375	19.279	19.069	18.869
Baten	1.623	926	994	994	994	994
Resultaat gewone bedrijfsvoering	-18.549	-20.495	-18.381	-18.285	-18.075	-17.875
Mutaties eigen vermogen						
-Toevoegingen	2.308	207	208	208	208	208
-Beschikkingen	3.198	2.651	2.165	2.142	2.095	2.085
Per saldo mutaties eigen vermogen	890	2.444	1.957	1.934	1.887	1.877
Totaal	-17.659	-18.051	-16.424	-16.352	-16.188	-15.998

Wonen en werkomgeving

Bereikbare stad

Sport en recreatie

Milieurespecterende ontwikkelingen

Cultuurhistorische kwaliteit

Fysiek

Wonen en werkomgeving

Ambitie

Het accent ligt in de fysieke pijler vooral op volkshuisvesting, bereikbaarheid, openbare ruimte, groen, duurzaamheid, milieu, sportvoorzieningen en cultuurhistorie. Brabantstad, Waalboss en de regio Noordoost Brabant zijn voor ons belangrijke gremia om ons beleid in af te stemmen en samenwerking te zoeken. Gezamenlijk bewandelen we ook de “wegen” naar Den Haag en Brussel. Onze ambitie is: naar een complete, compacte, contrastrijke en duurzame stad.

Behouden en versterken centrumfunctie

Wat willen we bereiken?

Wij streven naar behoud en versterking van onze centrumfunctie en economische aantrekkelijkheid van onze stad.

Outcome indicator	Nulmeting	Ambitie 2013	Ambitie 2014
Verhouding aantal arbeidsplaatsen en feitelijke beroepsbevolking Bron: Economische monitor	1,47	>1,42	>1,42
m ² verkoopvloeroppervlakte winkels per 1.000 inwoners Bron: Economische monitor	1.818 m ²	Minimaal 1.848 m ²	Minimaal 1.848 m ²
Woon aantrekkelijkheidsindex Bron: Atlas voor gemeenten	5 ^e plaats	Top 5	Top 5

Wat gaan we ervoor doen?

- De projecten die vallen binnen het Meerjarenprogramma Brabantstad ‘Samen investeren in Brabantstad (2008-2012)’ ronden wij in 2013 af. In 2012 is de nieuwe beleidsagenda ‘Strategische Agenda Brabantstad 2012-2020’ vastgesteld. Deze wordt door de vijf Brabantse steden en de provincie verder uitgewerkt in bestuurlijke uitvoeringsprogramma’s met concrete acties en projecten. Waar deze acties en projecten raadsbevoegdheden raken (zoals het budgetrecht) worden deze eerst ter besluitvorming door ons college aan de gemeenteraad voorgelegd. Mede op basis van de nieuwe beleidsagenda vindt bovendien namens Brabantstad een actieve lobby plaats richting Den Haag en Brussel.

- De regio Noordoost Brabant (NOB) heeft in 2010 haar prioriteiten vastgelegd in een 'Top 10 richting 2020'. In regionaal verband werken we deze prioriteiten uit in projectvoorstellen. We verminderen de bestuurlijke drukte in de regio o.a. door de samenwerking met de 5-Sterrenregio te intensiveren. Ondernemers, onderwijsinstellingen en intermediaire organisaties ('Quadriple O') zijn nu partners in deze samenwerking. Ook andere bestuurlijke samenwerkingsverbanden in de regio, de Reconstructie Landelijk Gebied, het Wateroverleg en Onderwijs en Arbeidsmarkt brengen wij onder in één, i.c. de huidige regionale samenwerking. Binnen deze NOB-samenwerking halen wij wel de banden aan met de onze directe en indirecte buurgemeenten in de Meierij zoals ook in de As-50 samenwerking gebeurt en het Land van Cuijk.
- Met het rijk en de provincie maken wij in het kader van de Gebiedsagenda Brabant afspraken over de actualisering van de gezamenlijke investeringsagenda MIRT (Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport).
- In het Regionaal Ruimtelijk Overleg (RRO) Noordoost-Brabant overleggen wij met de provincie over de uitwerking van ons stedelijk ruimtelijk beleid en de afstemming met de regio. In 2013 zijn de uitwerking van de provinciale nota Nieuwe Koers Stad en Platteland en de actualisering van de Verordening Ruimte in de regio belangrijke aandachtspunten.
- Wij continueren ons beleid ten aanzien van de aandachtsbuurten conform de Lange Termijn Planning aandachtsbuurten, zoals in 2011 door uw raad is vastgesteld. Om die inzet op niveau te continueren zullen wij een verzoek doen om middelen uit het fonds integrale afweging in te zetten,
- Met de Bossche zones (Sporzone en A2zone) blijven wij ons inzetten om publieke en private partners aan ons te binden door middel van public affairs en communicatie. Het accent ligt vooralsnog op de Sporzone. Uitvoering van het plan Avenue 2 zal pas na 2014 aan de orde komen om ruimtelijke ontwikkelingen in deze huidige moeilijke economische tijd niet met elkaar in concurrentie te brengen.
- Speerpunten en centrumprojecten:
 - De Groote Wielen: De slechte woningmarkt zorgt er voor dat weinig woningen in de verkoop zijn. In 2012 worden naar verwachting 170 woningen opgeleverd. In 2013 zal het aantal opgeleverde woningen beduidend lager zijn. Daarom zal de inzet voor 2013 zijn; afronden van de woonbuurten aan de zuidzijde van de plas en wachten met de start van de ontwikkeling van de woonbuurten aan de noordzijde.
 - In 2013 wordt de besluitvorming over de actualisering van de Ruimtelijke Structuur Visie (RSV) afgerond.
 - In het kader van de Ruimtelijke StructuurVisie (RSV) zullen wij een nadere afweging maken naar de mogelijkheden en onmogelijkheden van een Werklandschap Autotron.

- In het voorjaar van 2012 is gestart met de bouw van de Ponte Palazzo. De oplevering wordt voorzien eind 2013. Ondertussen wordt er doorgewerkt aan de nadere invulling van Paleiskwartier en Willemspoort.
- De bouw van de parkeergarage aan de Hekellaan gaat van start in het 4^e kwartaal van 2012. Naar verwachting kan de garage eind 3^e kwartaal 2015 in gebruik worden genomen. De oplevering van het gehele werk is voorzien eind 3^e kwartaal 2016.
- De ontwikkeling van een visie voor het Zuidwalgebied is "on hold" gezet in verband met de economische situatie. De nieuwbouw van het Museumkwartier en de bijbehorende inrichting van de directe omgeving worden eind 2012 afgerond. Het Spinhuiswalcomplex is in mei 2012 in verkoop gebracht.
- Ten aanzien van het plan GrootZiekenGasthuis (GZG) is sprake van vertraging als gevolg van de marktomstandigheden. In 2013 zullen wij de noodzakelijke vervolgstappen nemen, waarover wij uw raad zullen informeren.
- Door marktomstandigheden is het plan Rosmalen centrum vertraagd. Wij zullen uw raad informeren over de noodzakelijke vervolgstappen.
- De ontwikkeling van de Kop van 't Zand en het bestaande tracé van de Zuid-Willemsvaart door de stad zijn naar achteren geschoven, in ieder geval na 2014, om ruimtelijke ontwikkelingen in deze huidige economische tijd niet met elkaar in concurrentie te brengen.
- In 2011 is omgebogen op de middelen voor het interactief opstellen van een visie voor het bestaande tracé van de Zuid Willemsvaart (ZWV) als vervolg op het proces van "Flessenpost " uit 2010. De reden voor de ombuiging was dat er geen sprake was van 'onomkeerbaarheid' bij niet ingrijpen. Inmiddels is duidelijk dat uiterlijk 2014 helder moet zijn voor welke beheer- en onderhoudskosten we komen te staan aan het bestaande tracé van de ZWV door de stad. In 2014 is namelijk de overdracht van het tracé door Rijkswaterstaat aan de gemeente. Dan zal duidelijk moet zijn welke kosten wij langjarig moeten ramen voor onderhoud en beheer. Om die reden zal inzichtelijk moet worden welke intenties we hebben met het tracé, omdat de ambities de beheer- en onderhoudskosten bepalen. Daarom stellen we in 2013 een visie op voor het bestaande tracé ZWV – zij het qua proces minder ambitieus – die in 2014 moet leiden tot een raadsbesluit.
- Een (concept) ontwerp MilieuEffectRapportage (MER) en (concept) ontwerp bestemmingsplan RBT (regionaal bedrijventerrein) Heesch West, worden opgesteld. Bedoeling is om dit in de tweede helft 2012 in procedure te brengen en in 2013 door de betreffende gemeenten (Bernheze en Maasdonk zijn grondgebiedgemeenten) vast te laten stellen. Tevens zijn een concept Samenwerkingsovereenkomst RBT Heesch West en concept Gemeenschappelijke Regeling RBT Heesch West in voorbereiding.

Evenwichtige woningmarkt

Wat willen we bereiken?

De ambitie voor het woonbeleid is het creëren van een evenwichtige woningmarkt met een gedifferentieerd en aantrekkelijk aanbod van woningen en woonmilieus zodat mensen naar tevredenheid in onze stad kunnen wonen en leven. We streven naar een stad waar voldoende, betaalbare en passende woningen zijn en goede keuzemogelijkheden zijn in gevarieerde en sterke buurten waarin mensen zich thuis kunnen voelen. Dit is vertaald in 4 speerpunten: voldoende woningen, betaalbaar wonen, passend wonen en sterke en vitale buurten.

De doelstellingen m.b.t. het wonen voor de komende jaren zijn als volgt:

Indicator	Nulmeting	Ambitie 2013	Ambitie 2014
Te realiseren woningen per jaar Bron: Woningmarktmonitor	1.369	600	500-800 *)
Gemiddelde wachttijd voor een huurwoning Bron: Woonservice	4 jaar	4 jaar	4,3 jaar
Te realiseren seniorenwoningen per jaar Bron: afdeling WGZ (Wonen)	61	60	100
Rapportcijfer voor de eigen woning Bron L&V enquête	7,9 (2008)	7,9	7,9
Rapportcijfer voor de eigen woonomgeving Bron: L&V enquête	7,4	7,4	7,5

*) De problemen op de woningmarkt en de consequenties daarvan voor de afzetmogelijkheden in de woningbouw, leiden er toe dat geen goede duidelijkheid meer kan worden gegeven over de te verwachten woningproductie per jaar. Vandaar dat gekozen wordt voor het hanteren van een bandbreedte van 500 tot 800 woningen per jaar, waarbij het streven ligt op gemiddeld 700 woningen per jaar.

Wat gaan we ervoor doen?

- Vanuit een nieuwe realiteit op de woningmarkt, grotendeels bepaald door externe (macro-economische) ontwikkelingen, rijksbeleid, consumentenvertrouwen en (markt)partijen, opereren wij inmiddels op een ander speelveld met veranderde ambities zoals neergelegd in onze Nota Wonen 2012j
- Op basis van de Stadskracht: het innemen van een positieve en proactieve houding t.o.v. (kansrijke) initiatieven door ruimte te bieden (binnen wettelijke kaders) aan initiatiefnemers, meer flexibiliteit en maatwerk bij bouwplanontwikkeling, meer durven loslaten;
- Woonconsumenten meer mogelijkheden geven om hun woonwensen te realiseren door middel van (collectief) particulier opdrachtgeverschap;
- Het innemen van een positieve en proactieve houding t.o.v. (kansrijke) initiatieven;

- Voorzien in de toekomstige woningbehoefte door te streven naar de realisatie van gemiddeld 700 (met een bandbreedte van 500 tot 800) nieuwe woningen per jaar in de periode tot 2030;
- Voorzien in de behoefte aan voldoende betaalbaar wonen voor de doelgroep van beleid door 25% van de nieuwbouw in het sociale segment te realiseren en in te zetten op behoud van de huidige kernvoorraad;
- Voorzien in de behoefte aan voldoende betaalbaar woningaanbod voor starters en middeninkomensgroepen (door toename van het betaalbaar aanbod in de huur- en koopsector) en herintroductie van de starterslening);
- Voorzien in de groeiende behoefte aan woonzorgarrangementen (door nieuwbouw, omzetting van bestaande verzorgingsplaatsen naar een zwaardere categorie en ambulante zorgverlening in de bestaande woningvoorraad);
- Energiebesparing en duurzame energieopwekking speerpunt maken bij alle nieuwbouw- en renovatieprojecten van de gemeente, marktpartijen en woningcorporaties;
- Samenwerken met woningcorporaties om te komen tot modernisatie van het instrumentarium m.b.t. de woonlasten en de slaagkansen bij woningtoewijzing;
- Bij de uitwerking van het kader sociaal beleid te komen tot een verbreding van het wonen (integratie met sociale aspecten, zorg en welzijn) en daartoe nieuwe samenwerkingsvormen met partners (woningcorporaties, zorg- en welzijnsorganisaties en bewonersorganisaties) aan te gaan.

Stedelijke vernieuwingsgebieden verbeteren

Wat willen we bereiken?

De stedelijke vernieuwingsgebieden (voorheen GSB aandachtsgebieden) die op leefbaarheid en veiligheid achterblijven bij het stedelijke gemiddelde dienen opgetrokken te worden tot het stedelijke gemiddelde. De waardering van bewoners voor hun buurt moet toenemen. Daartoe vinden in deze gebieden ingrijpende fysieke en sociale kwaliteitsimpulsen plaats.

Daarnaast zullen wij bezien welke maatregelen nodig zijn voor niet aandachtsbuurten die in de gevarenzone komen.

Outcome indicator	Nulmeting	Ambitie 2013	Ambitie 2014
Rapportcijfer voor de eigen woonomgeving in de aandachtsgebieden (bron: L&V)	6,9	Positief op weg naar het stedelijk gemiddelde	> 6,9 In wijken waar de stedelijke vernieuwing is afgerond moet het stedelijk gemiddelde minimaal benaderd zijn.
Sociale samenhang in de aandachtsgebieden (bron L&V)	5,7	Positief op weg naar het stedelijk gemiddelde	> 5,7 In wijken waar de stedelijke vernieuwing is afgerond moet het stedelijk gemiddelde minimaal benaderd zijn.
Algemene waardering woonomgeving (bron L&V)	>= 6,2 In wijken waar de stedelijke vernieuwing is afgerond moet het stedelijk gemiddelde minimaal benaderd zijn.	Positief op weg naar het stedelijk gemiddelde	>= 6,5 In wijken waar de stedelijke vernieuwing is afgerond moet het stedelijk gemiddelde minimaal benaderd zijn.

Wat gaan we ervoor doen?

- **Boschveld**

Voor fase 2 in deelgebied 1 ontwikkelt BrabantWonen een nieuwbouwplan, te realiseren na sloop van 57 woningen. De start van de nieuwbouw is in 2013 voorzien.

Wij stimuleren en ondersteunen het traject in het winkelcentrum om de 7 Verenigingen van Eigenaren samen te voegen tot één Vereniging van Eigenaren. Daarna willen wij samen met de corporatie Brabant Wonen, de winkeliersvereniging en de Verenigingen van Eigenaren het winkelcentrum verder opwaarderen. Wij streven naar de vestiging van een supermarkt en andere nieuwe winkels.

Brabantwonen zal in 2013 een begin maken met de renovatie van 41 woningen in deelgebied 2.

Ook zal in 2013 worden begonnen met de bouw van de Brede Bossche School (BBS) op de locatie van het huidige Overpad. Voor het Overpad wordt op dit moment buiten de wijk Boschveld vervangende nieuwbouw gerealiseerd.

Tijdens de herstructurering van de wijk blijven wij stevig inzetten op het op peil houden van de dagelijkse leefbaarheid.

Omdat wij waarnemen dat bouwprojecten over het algemeen vertragen, besteden we, samen met de wijk, extra aandacht aan tijdelijk braakliggende bouwterreinen.

Uit de evaluatie van 4 jaar sociale inzet in Boschveld (2007 – 2011) bleek dat we op de goede weg zijn. Samen met de partners in de wijk blijven we inzetten op de pijlers die in 2007 zijn afgesproken, namelijk gemengde buurt, zorgzame buurt, actieve buurt en jong zijn.

Bij de pijler gemengde buurt blijven we de uitverhuizing van Fase 2 en later Fase 3 begeleiden en borgen we de participatie van bewoners bij de projecten. Bij de pijler zorgzame buurt hebben het wijkplein en het Project Kroon op je Wijk hun waarde bewezen in de wijk en streven we ernaar om beide te continueren en uit te bouwen.

Bij de pijler actieve buurt zien we dat we met succes het Voltaplein hebben vernieuwd samen met burgers en blijven we inzetten op verschillende initiatieven als de tijdelijke inrichting van het terrein van de afvalstoffendienst. Bij de pijler jong zijn zetten we naast de fysieke bouw van de BBS ook in op de sociale verankering van de BBS in de wijk.

- Bartjes

De afronding van het Wijkperspectief en Wijkactieplan, die als basis dienen voor de vernieuwing van de Barten Zuid, is vertraagd. Onvoorziene ontwikkelingen en nieuwe inzichten zijn hiervan de oorzaak. Wij werken aan een stedenbouwkundige analyse van de wijk, waarbij wij zowel de knelpunten, als de kansen in beeld brengen. Via een scenarioachtige benadering willen wij mogelijke oplossingsrichtingen in de volle breedte in beeld brengen en doorvertalen in het Wijkperspectief en Wijkactieplan.

Voorgaande betekent ook, dat de voorgenomen renovatie van woningen in de Kastanjestraat, alsmede het verbeteren van de kwaliteit van de openbare ruimte zijn doorgeschoven naar 2013.

Het doorschuiven laat onverlet, dat wij blijven werken aan de leefbaarheid van de wijk in het 'hier en nu'. Hierin blijkt een gecombineerde aanpak van handhaving met ondersteuning voor kwetsbare bewoners succesvol. De intensieve inzet van welzijn en zorg die hiervoor nodig is willen we voortzetten.

- Eikendonk

In 2013 is en wordt een groot deel van de nieuwbouw opgeleverd. Direct aansluitend aan de oplevering van de woningen zullen wij het openbaar gebied aanleggen, waarbij het Eikendonkplein prioriteit heeft. Echter, de woningbouwcrisis laat zich ook voelen in een geprojecteerd bouwplan in het middengebied van Eikendonk. Het is nog onduidelijk of de woningcorporatie in 2013 kan starten met de bouw van desbetreffend bouwplan.

- Gestelsebuurt

De ontwikkeling van het uitbreidingsgebied Meerendonk is mede door het inzakken van de woningmarkt vertraagd. Samen met de ontwikkelaar van het gebied doen wij er alles aan om de 1e fase van deze nieuwe wijk in 2013 af te bouwen. Ook zullen wij de wijkspiegelplaats voor de Gestelsebuurt en Meerendonk (samen Nieuw-Zuid) aanleggen. Wij zullen een verkennende studie afronden naar de mogelijkheden om de 1e fase van deze wijk verder uit te breiden in noordoostelijke richting.

In samenwerking met onze partners willen we doorgaan met sociaal investeren in Nieuw-Zuid en de in 2012 ontwikkelde gezamenlijke aanpak op gebied van samenleven, participatie, zorg en sociale veiligheid.

- **Hambaken**

Er is door de gemeente in overleg met de klankbordgroep Hambaken een fysiek projectenplan gemaakt voor de periode 2012 t/m 2014 voor de openbare ruimte. Er wordt ingezet op parkeerplaatsen in de Sprookjesbuurt, de aanpak van de fietspaden en reconstructie van de Zirkoon en het Wielsem. Tevens worden in de 1e t/m de 4e Hambaken onderhoudswerkzaamheden uitgevoerd. Zayaz wil op termijn 75 Mondriaanwoningen aan het Wielsem, tegenover het winkelcentrum en de Brede Bossche School De Hambaken, slopen en vervangen door zorgwoningen.

In 2013 gaan we verder met de intensieve aandacht en inzet voor de Hambaken. Zeker nu we zien dat deze extra aandacht zijn vruchten afwerpt en zichtbaar wordt in de verbeterde prestaties uit de Veiligheidsmonitor 2011. Met het meerjarenprogramma Sociaal hebben we de richting aangegeven. Nu gaan we verder met het uitvoeren van concrete activiteiten op het gebied van Veiligheid, Prettig Wonen, Actieve en Zorgzame wijk. We maken verbinding tussen de activiteiten en betrekken bewoners in een vroegtijdig stadium bij onze plannen en bij de uitvoering.

- **Orthen-links**

In Orthen-links zal de komende jaren een ingrijpende fysieke herstructurering plaats vinden. Naar aanleiding van een marktonderzoek wordt het herstructureringsplan aangepast. Tegelijkertijd wordt er een bouwplan ontwikkeld voor fase 0; de locatie van het bestaande buurthuis en omgeving. Er wordt naar gestreefd om nog medio dit jaar een planologische procedure op te starten voor fase 0. Het herstructureringsplan wordt in de tweede helft van 2012 ter vaststelling aangeboden aan de gemeenteraad. Daarna worden naar verwachting in 2013/2014 bestaande woningen gesloopt.

Met het project Wonen en Kansen voeren we huis aan huis gesprekken met (ex) bewoners van Orthen Links, gericht op het vergroten van hun kansen en perspectief. In 2013 evalueren we deze werkwijze.

- **Kruiskamp en Schutskamp**

In 2012 is het ontwikkelplan Kruiskamp Schutskamp (2012 – 2022) vastgesteld dat de basis vormt voor de verdere ontwikkelingen in de wijk voor de komende jaren. In samenwerking met de beide woningcorporaties (Zayaz en BrabantWonen) en Divers zetten wij ons in om ook in de toekomst prettig samen te blijven leven. Dat doen we door gezamenlijk te werken aan de leefbaarheid en veiligheid in de wijk, door de kwaliteit van wonen te verhogen en door te investeren in samenleven en zorg.

De leefbaarheid en veiligheid krijgen een impuls door de aanpak van de verschillende ontwikkellocaties te combineren met het vitaliseren van de openbare ruimte, samen met bewoners. De kwaliteit van wonen wordt verhoogd door het voorzieningenaanbod in de wijk toekomstbestendig te maken. En ten slotte investeren we in het samenleven en de zorg waarbij vorm wordt gegeven aan het versterken van sociale verbanden bij een terugtrekkende overheid.

Schone, hele en veilige openbare ruimte

Wat willen we bereiken?

Een schone, hele en veilige openbare ruimte waar de burgers tevreden over zijn, zich betrokken bij voelen en zich actief opstellen bij acties en activiteiten in het kader van leefbaarheid. De verloederings van de openbare ruimte wordt aangepakt. Ondanks de bezuinigingen trachten we het inmiddels bereikte onderhoudsniveau overal in de stad te handhaven. Dat wil zeggen consolideren van het onderhoudsniveau sober tot basis. Daar waar wenselijk i.v.m. veiligheid, worden aanpassingen gedaan aan de openbare ruimte. Bewoners worden gestimuleerd om ook hun bijdrage te leveren aan een betere leefbaarheid van de openbare ruimte.

Indicator	Nulmeting	Ambitie 2013	Ambitie 2014
Kengetal verloederings ¹ (L&V) 0= weinig voorkomend, 10= veel voorkomend)	4,7 (2008)	3,8	3,8
Rapportcijfer klanttevredenheid schoonhouden naaste woonomgeving ² (KTO R&B)	6,2	6,6 ³	6,6 ³
Rapportcijfer klanttevredenheid onderhoud groen (KTO R&B)	7,3	7,3	7,3
Rapportcijfer klanttevredenheid straatmeubilair (KTO R&B)	7,2	7,2	7,2
Rapportcijfer klanttevredenheid onderhoud wegen (KTO R&B)	7,1	7,1	7,1
Rapportcijfer klanttevredenheid onderhoud speelvoorzieningen (KTO R&B)	6,9	7,2	7,5

¹ Samengesteld uit de onderwerpen: hondenpoep op straat, rommel op straat, bekladding van muren en/of gebouwen, vernieling van telefooncellen en bushokjes.

² Samengesteld uit indicators: verwijderen zwerfafval, verwijderen graffiti, vegen van straten, verwijderen van herfstblad, leegmaken papierbakken, verwijderen van onkruid tussen de stoeptegels, wieden van onkruid.

³ De norm 2014 voor schoonhouden van de naaste woonomgeving is verhoogd. Het klanttevredenheidsonderzoek 2011 geeft aanleiding om deze norm positief bij te stellen. Het streven blijft om voor alle bovenstaande cijfers een 7,5 te halen.

Wat gaan we ervoor doen?

- Geïntensiveerd Onderhoud: uitvoering van de 2e fase herinrichting Verwersstraat, herinrichting Peperstraat, Oude Dieze en Triniteitsstraat.
- Ponte Palazzo, herinrichting omgeving.
- Nieuwe Bartenbrug, herinrichting omgeving (Muntelbolwerk, Graafseweg, Hinthamereinde) en herinrichting van de omgeving van de Watertoren (Aastraat, De Bossche Pad).
- Eikendonk, inrichting openbare ruimte.
- Zuiderpark/Stadswalzone, herinrichting omgeving nieuwe parkeergarage.
- De aanleg van 1 wijkspiegelplaats en 3 kleine speelplekken.
- De afronding van de herinrichting van het IJzeren Kind.
- De aanleg van drie buurtpleinen.
- Planten van bomen in het kader van het Bomenplan.

- We gaan verder met het omvormen van duurdere beplanting als bezuinigingsmaatregel. Er zullen heesters en éénjarigen worden omgevormd en plantenbakken verwijderd. De bewoners zullen vooraf worden ingelicht over de maatregelen. We bieden de bewoners aan om het beheer in eigen hand uit te voeren als middel om de omvormingen te voorkomen. De opbrengsten van het zelfbeheer zullen een zodanig rendement op moeten leveren dat de bezuinigingsdoelen worden gerealiseerd.
- We realiseren de bezuinigingsmaatregel tot het verlagen van de frequentie van het repareren en vervangen van het straatmeubilair.
- We realiseren de bezuinigingsmaatregel tot het verlagen van de frequentie van klein onderhoud aan verkeerslichten.
- We gaan de openbare verlichting aanpassen bij de hotspots inbraken en de donkere plekken in de stad conform het beleidsplan openbare verlichting.

In het kader van “Samen voor een schoon ‘s-Hertogenbosch” worden de volgende acties georganiseerd:

- Samen met de bewoners worden wijkacties uitgevoerd. In een gecoördineerde actie wordt een wijk of buurt helemaal schoon gepoetst en worden kleine reparaties uitgevoerd. Randvoorwaarde is dat bewoners minimaal 1 dagdeel meehelpen.
- In 2012 zijn de nieuwe plakzuilen geplaatst, vanaf 2013 stopt het gebruik van kledingcontainers als plakplaats. De kleding containers worden als illegale plakplaatsen bestempeld en frequent schoon gemaakt. Illegale plakkers worden daar waar mogelijk aansprakelijk gesteld.
- We organiseren de zwerfafvaldag, waarbij bewoners en verenigingen een ochtend actief meehelpen met het opruimen van zwerfafval.
- We werven vrijwilligers voor de begeleiding van de P.J. Friends-actie waarin scholieren onder begeleiding een stukje van hun buurt schoon houden. De inzet concentreert zich in de wijk West. Bij de werving wordt samen gewerkt met Zayaz en BrabantWonen.
- In 2012 is de zwerfafval problematiek en de gemeentelijke aanpak geanalyseerd. Verbeterpunten hieruit worden in 2013 ingezet waarbij de prioriteit bij de aandachtsgebieden ligt.
- Meer communicatie over alle schoonmaakactiviteiten.

Verbetering kwaliteit groen

Wat willen we bereiken?

Verbetering van de kwantiteit en kwaliteit van het groen in en om de stad. Deze ambitie hebben wij reeds enkele jaren verankerd in onze aanpak Groene Delta. Deze aanpak is succesvol en inmiddels wordt gewerkt aan een vervolg. Nog niet geheel duidelijk is welke bijdragen daartoe van andere partners in deze vervolgsamenwerking wordt geleverd. Om die reden zijn concrete outcome en output gegevens nog niet opgenomen.

Wat gaan we ervoor doen?

Uitvoeringsprogramma De Groene Delta II

- De partners van De Groene Delta hebben sinds juli 2011 het Uitvoeringsprogramma voor de komende jaren vastgesteld. Het programma is ingediend in het kader van de provinciale regeling "Landschappen van Allure"
- Wij richten een provinciale bijdrage op de relatie tussen stad en Het Groene Woud naar het zuiden. Concreet betekent dit een accent op Kloosterstraat en Het Bossche Broek. Mogelijk wordt ook het Kanaalpark Zuid-Willemsvaart positief beoordeeld. Dit is tenslotte een belangrijke verbinding tussen Maas en Het Groene Woud.
- In het kader van de provinciale regeling Landschap van Allure schalen wij de samenwerking op zodat deze leidt tot een majeur project van allure met bijbehorend investeringsprogramma.
- Samen met de partners van De Groene Delta wordt bekeken of en hoe projecten die niet vallen onder de regeling "Landschappen van Allure" doorgang kunnen vinden.
- Binnen De Groene Delta wordt blijvend ingezet op het realiseren van twee robuuste verbindingen van Het Groene Woud naar de Maas. In De Groene Delta zijn deze aangeduid als 'Rondje west' en 'Rondje oost'. Rondje west is deels gekoppeld aan het project Gebiedsversterking Oostelijke Langstraat (GOL). Het is een omvangrijk integraal project.
- Een deel van de opgave binnen het 'Rondje west' is gelegen in de Kloosterstraat. Voor dit gebied inclusief de omgeving van Den Dungen wordt in 2012 – 2013 gewerkt aan een integrale visie en uitvoeringsprogramma. Inzet is het versterken van de relatie stad land, waarbinnen het versterken van de landschappelijke, recreatieve en natuurlijke verbindingen. Ook wordt een verkenning uitgevoerd naar het ontwikkelen van de Meerse Plas tot recreatieve entree. Tot slot wordt gekeken naar de mogelijkheden van bijzondere vormen van wonen en werken, die bijdragen aan de kwaliteiten en het functioneren van het gebied. Het plan wordt gemaakt in samenwerking met, gemeente Sint-Michielsgestel, Brabants Landschap, ZLTO (Zuidelijke Land- en TuinbouwOrganisatie) /Hertogboeren en de Brabantse Milieufederatie.

- Het Kanaalpark Zuid-Willemsvaart is kansrijk vanuit Landschap van Allure Het Groene Woud. De gemeente 's-Hertogenbosch gaat extra investeren vanuit De Groene Delta. Zij vraagt de provincie Noord-Brabant om dit ook te doen. Daarnaast zijn we in gesprek met private partijen. Er liggen kansen voor publiek-private samenwerking rondom Intratuin en de voormalige Proefboerderij. De ambitie voor de voormalige Proefboerderij is komen tot een 'stads- en streekboerderij' met een lokale ('s-Hertogenbosch – Rosmalen) tot regionale functie (Het Groene Woud).

Actualisatie bestemmingsplannen

Wat willen we bereiken?

Wij willen voldoende plancapaciteit om de programma's voor functies als wonen, werken en voorzieningen te realiseren en stedenbouwkundige aantrekkelijke en functioneel optimale woon- en werkgebieden en openbare ruimte. Belanghebbenden en belangstellenden worden vroegtijdig in de gelegenheid gesteld in plannen inbreng te leveren. Wij werken aan een gestructureerd actualiseringsprogramma bestemmingsplannen, waarbij door standaardisering en digitalisering onze bestemmingsplannen en andere RO-producten op gebruiksvriendelijke manier toegankelijk zijn op internet.

Wat gaan we ervoor doen?

- Vanwege de nieuwe WRO (Wet Ruimtelijke Ordening) zijn wij verplicht de gehele stad in 2013 voorzien te hebben van geactualiseerde bestemmingsplannen (per 1 juli 2013 niet ouder dan 10 jaar), die tevens aan de wettelijke randvoorwaarden ten aanzien van standaardisering en digitalisering voldoen. Om tot dat resultaat te komen treffen wij voorzieningen in de personele sfeer en richten wij de ambtelijke organisatie zodanig in, dat aan deze wettelijke verplichting ook tijdig voldaan kan worden.
- In het actualiseringsprogramma staan voor 2013 de volgende bestemmingsplannen op het programma, in verschillende fases:
 - Binnenstad
 - Kanaalpark
 - Autotron
 - Buitengebied Noord Kloosterstraat
 - Rietvelden-Ertveld Vutter
 - Engelen-Haverleij
 - Bedrijventerrein Midden (de Herven, Soetelieve en Maaspoort)
 - GZG-terrein
 - Paleiskwartier/Willemspoort
 - Empel

- Bij het ontwikkelen en begeleiden van plannen stellen wij prioriteit bij haalbare en succesvolle projecten die bijdragen aan de woningbouwproductie en het verbeteren van de bereikbaarheid.
- Teneinde taakstelling ten gevolge van de bezuinigingen te bereiken zullen we bij nieuwe initiatieven meer efficiency bereiken door in een eerder stadium met initiatiefnemer af te spreken of en wanneer een project kan worden opgepakt op basis van een quick scan m.b.t. programmatische, ruimtelijke en maatschappelijke haalbaarheid.

Inspirerend architectuurklimaat

Wat willen we bereiken?

Een architectuurklimaat dat creativiteit bevordert, eenvormigheid voorkomt en aan de bouwwerken uit de verschillende perioden, statements uit de 21^e eeuw toevoegt.

Wat gaan we ervoor doen?

- Ondersteuning initiatieven Bosch Architectuur Initiatief (BAI) en City Change Centre (CCC).
- We onderzoeken of en op welke wijze de digitale stadskaart 'Reset the city' van het BAI bruikbaar kan zijn voor het inzichtelijk maken van de door ons voorziene en/of gewenste stedelijke ruimtelijke ontwikkelingen voor een breed publiek (inwoners, ondernemers, ontwikkelaars, toeristen, etc.).

Wat kost het?

De exploitatie bestaat uit de jaarlijkse lasten en baten.

In totaal gaat het om de volgende bedragen:

	Werkelijk 2011	Raming 2012	Raming 2013	2014	(bedragen x € 1.000) Meerjarenraming 2015 2016	
Lasten	91.000	71.686	58.989	58.867	58.565	58.036
Baten	53.995	42.016	29.176	29.176	29.126	29.126
Resultaat gewone bedrijfsvoering	-37.005	-29.670	-29.813	-29.691	-29.439	-28.910
Mutaties eigen vermogen						
-Toevoegingen	29.766	2.415	1.226	1.226	1.226	1.226
-Beschikkingen	44.272	8.680	8.224	8.172	8.120	8.068
Per saldo mutaties eigen vermogen	14.506	6.265	6.998	6.946	6.894	6.842
Totaal	-22.499	-23.405	-22.815	-22.745	-22.545	-22.068

De volgende investeringen zijn gepland:

	(bedragen x € 1.000)			
	2013	2014	2015	2016
(Her)inrichting openbare ruimte in de wijken	625	625	-	-
Aanpassing openbare ruimte vestingwerken	110	110	110	110
Bomenplan (Visie op Bomen)	118	120	120	122
Boomverbetering	63	62	65	65
Bouwrijp maken bestemmingsplannen	16.000	18.000	20.000	20.000
Groene Delta	1.708	1.508	522	522
Herinrichting	150	150	160	163
Herinrichting markt Rosmalen	-	240	-	-
Kleine inrichtingsprojecten	52	52	55	56
Verbetering speeltoestellen in de woonomgeving	51	51	53	53
Wijkspelplannen	130	130	140	143
Winkelcentra	50	-	-	-
Totaal	19.057	21.048	21.225	21.234

Bereikbare stad

Ambitie

Onze ambitie is het verbeteren van de bereikbaarheid van de stad. Centraal daarbij staat een goede bereikbaarheid van de stad voor alle vervoersmodaliteiten. Bij werkzaamheden in de openbare ruimte moet de overlast voor burgers zo veel mogelijk beperkt worden.

Goede bereikbaarheid voor alle verkeersmodaliteiten

Wat willen we bereiken?

Zoals opgenomen in de Koersnota Hoofdinfrastructuur staat een goede bereikbaarheid van de stad voor alle vervoersmodaliteiten centraal. Wij bezien bereikbaarheid nadrukkelijk met in achtname van leefbaarheid en economische bereikbaarheid. We willen komen tot een trendbreuk in de keuze van vervoermiddel. Extra impulsen ten aanzien van fiets en Openbaar Vervoer (OV)-gebruik in samenhang met het op orde brengen van de infrastructuur voor de auto moeten uiteindelijk in 2015 leiden tot een afname van 10% in het aandeel van de auto (ca. 16 miljoen ritten). Voor de interne autoritten wordt gestreefd naar een daling met 13%. Aan de basis hiervan liggen onder andere het geleidelijk autolouwer maken van de binnenstad, het vrijmaken van extra ruimte voor OV-doorstroommassen, het stimuleren van het fietsgebruik o.a. via investeren in fietsnetwerk, fietsparkeren, innovatie en communicatie en het intensiveren van het transferiumgebruik.

Met het Rijk, provincie, regio en bedrijfsleven streven wij naar een integrale aanpak van de belangrijkste aansluitingen op de ringstructuur van onze stad (N65, A59, N279, parallelwegen A2/Bruistensingel) samen met andere overheden (en bedrijfsleven). In 2013 zullen wij u hiervoor een aanpak voorleggen in het kader van de evaluatie van de Koersnota.

Indicatoren	Nulmeting	Ambitie 2013 Ten opzichte van nulmeting	Ambitie 2014 Ten opzichte van nulmeting
Index auto Bron: telling ORV	100	- 7%	- 8%
Index fiets Bron: telling ORV	100	+4%	+5%
Index OV Bron: telling ORV	100	+1%	+2%
Bepaling modal split Bron: bewerking CBS-gegevens Mobiliteitsonderzoek Nederland Vierjaarlijks te bepalen	Nu nog niet bekend	-	-8% aandeel auto +5% aandeel fiets +2% aandeel OV
Ketenmobiliteit, Gebruik transferia Bron: Stadstoezicht	336.000 (2008)	365.000	380.000
Veiligheid: slachtofferongevallen Bron: VIA	85 (2008)	- 12%	- 14%
Tevredenheid bereikbaarheid van het centrum per fiets Bron: Omnibus	89%	90%	90%
Tevredenheid bereikbaarheid van het centrum per auto Bron: Omnibus	36%	41%	42%
Tevredenheid bereikbaarheid van het centrum per OV Bron: Omnibus	50%	54%	55%
Tevredenheid bereikbaarheid van het centrum via Transferia Bron: Omnibus	55%	59%	60%
Ervaring verkeersveiligheid Bron: Omnibus	53%	58%	59%

Wat gaan we ervoor doen?

- Tussentijdse evaluatie Koersnota Hoofdinfrastructuur; waarbij wordt tevens ingezoomd op de regionale bereikbaarheid. Hierbij worden tevens de belangrijkste aansluitingen op onze ringstructuur betrokken.
- Besluitvorming ontwerpuitgangspunten, referentie beelden en fasering Binnenstadsring
- Besluitvorming over tracé en vervoerswaardestudie OV as centrum-Rosmalen-DGW
- Uitvoering Parallelweg fase 2.
- Uitvoering Willems- en Wilhelminaplein, inclusief voorzieningen OV en fiets.
- Uitvoering Ponte Palazzo
- Uitvoering van het programma 'lekker fietsen', o.a.
 - uitbouw van de communicatiecampagne Lekker Fietsen
 - uitvoering van de fietssnelweg F65,
 - fietspaden Rosmalen
 - start aanleg fietsbrug Graafsebaan

- Uitvoering van maatregelen doorstroming Openbaar Vervoer
 - prioriteit OV in verkeersregelingen
 - KAR-communicatie tussen bussen en verkeersregelininstallaties
 - kleine infrastructurele maatregelen waaronder bochtverbreding
- Uitvoering van maatregelen verkeersmanagement, o.a.:
 - uitvoering programma Beter Benutten, o.a. 2 rechtsaf stroken bij aansluiting Engelen
 - capaciteitsvergroting kruispunt Rietveldenweg-Zandzuigerstraat
 - aanleg van een verbeterd Parkeer Route Informatie Systeem
 - Regelscenario Brabanthallen operationeel, verkeersregelininstallaties aangepast
- Uitvoering diverse projecten Zuid Willemsvaart samen met WillemsUnie, o.a.
 - reconstructie snelwegaansluiting Bruistensingel
- Actief inspelen op kleine verkeersvragen en -knelpunten.
- Vervangen van 2 verkeersregelininstallaties
- Continuëren aanleg van toegankelijke bushaltes.
- Realisatie rotonde de Vutter-Haverleij
- Uitvoering verkeersveiligheidsprojecten
- Campagne voeren om bewoners te interesseren voor de openbare plaatsen in de parkeergarage Museumkwartier. Daarnaast de behoefte en wensen van binnenstad-bewoners onderzoeken om de transferia te gebruiken voor het terugdringen van de wachtlijst.
- De feitelijke bouw van parkeergarage Hekellaan als onderdeel van het project Zuiderpark-Stadswalzone gaat van start.

Beperken negatieve effecten voor de burger

Wat willen we bereiken?

Wij willen bij het uitvoeren van projecten in de openbare ruimte de belangen met betrekking tot bereikbaarheid zorgvuldig afwegen, de overlast van de werkzaamheden beperken en duidelijk zijn in de interne en externe communicatie.

Wat gaan we ervoor doen?

- Vroegtijdige programmering van projecten in de openbare ruimte en zorgvuldige afstemming met Verkeersmanagement maakt het mogelijk de bereikbaarheid van de stad tijdens de uitvoering van werken te waarborgen.
- Rekening houden met en afstemmen op belangen van derden door middel van intensieve communicatie tijdens het voortraject, bij de start en tijdens de uitvoering.
- Tijdige afstemming van werkzaamheden en omleidingsroutes met openbaar vervoer en hulpdiensten.

- Tijdige publicatie van projecten op de internetsite en weekbladen. Zodat duidelijk is welke projecten, waar, wanneer worden uitgevoerd en wat de gevolgen zijn voor burgers en bedrijven.
- We introduceren het internetcommunicatiemiddel "Haal meer uit de weg". Hiermee communiceren we welke gevolgen werkzaamheden voor de bereikbaarheid hebben, welke afstemming met andere werkzaamheden (ook van andere wegbeheerders) en evenementen plaats heeft gevonden en welke maatregelen we nemen om overlast te beperken. Met "Haal meer uit de weg" communiceren we op de gemeentelijke website en de provinciale website www.haalmeeruitdeweg.nl. Hier worden de werkzaamheden getoond voor de hele regio, inclusief de actuele verkeerssituatie.

Wat kost het?

De exploitatie bestaat uit de jaarlijkse lasten en baten.

In totaal gaat het om de volgende bedragen:

	Werkelijk 2011	Raming 2012	Raming 2013	2014	(bedragen x € 1.000) Meerjarenraming 2015 2016	
Lasten	25.016	26.423	26.085	25.916	25.752	25.683
Baten	14.374	15.970	14.456	14.456	14.456	14.456
Resultaat gewone bedrijfsvoering	-10.642	-10.453	-11.629	-11.460	-11.296	-11.227
Mutaties eigen vermogen						
-Toevoegingen	4.444	1.500	-	-	-	-
-Beschikkingen	10.456	5.620	6.019	6.011	6.002	5.993
Per saldo mutaties eigen vermogen	6.012	4.120	6.019	6.011	6.002	5.993
Totaal	-4.630	-6.333	-5.610	-5.449	-5.294	-5.234

De volgende investeringen zijn gepland:

	(bedragen x € 1.000)			
	2013	2014	2015	2016
Aanleg 30 km/h-, 50 km/h- en 60 km/h-zones	190	190	200	200
Aanpassen VECOM	15	-	-	-
Aanpassingen PRIS	207	-	-	-
Aanschaf fietsen Transferia	10	30	-	-
Camera's Transferium Pettelaarpark	32	-	-	-
Fietsbrug over Zuid-Willemsvaart	4.700	-	-	-
Fietsplan	1.075	1.075	1.500	1.100
Haltevoorzieningen OV	365	360	360	-
Herinrichting doodlopend deel Graafsebaan	-	-	-	150
Kleine verkeersprojecten	82	85	85	87
Kwalitatieve verbetering PG's	14	219	417	-
Middensteunpunten	61	-	61	-
Parkeren buitenwijken	52	55	55	56
Projecten vitaliseringsplan	3.044	3.018	3.151	3.151
PVS-update automatisering	57	-	-	-
R&B OR: vervanging auto's	218	218	218	321
R&B OR: vervanging winterdienst	67	67	67	67
Rotondes	-	400	410	418
Scanapparatuur tbv voertuigen	-	52	-	-
Veiligheid rondom scholen	40	25	40	40
Verkeersmaatregelen wijken (incl. Ongevallen-concentr.	142	142	152	155
Verkeersmanagement	-	-	500	500
Verkeersregelinstallaties (VRI's)	320	320	320	325
Vervanging camera's parkeersystemen diverse parkeer lokaties	-	-	480	-
Vervanging dagrapportage	-	52	-	-
Vervanging handterminals	258	-	-	-
Vervanging hard-en software meldkamer	32	-	-	-
Vervanging parkeerautomaten	-	2.162	-	-
Vervanging STS	207	-	-	-
Vervanging voertuig Bureau Parkeermanagment	-	-	33	-
Totaal	11.188	8.470	8.049	6.569

Sport en recreatie

Ambitie

Sport is leuk, gezond en werkt als bindmiddel tussen mensen. Sport levert ook een bijdrage aan integratie van bewoners met een verschillende (culturele) achtergrond. De gemeente wil zoveel mogelijk inwoners laten genieten van sport en wil zoveel mogelijk inwoners en partijen betrekken bij de (organisatie van de) sport. Een passend sportaanbod, sterke sportaanbieders, goede accommodaties en een sterke (top)sportcultuur zijn hierbij onmisbaar. Kort gezegd is onze ambitie: de maatschappelijke waarde van sport ten volle benutten.

Iedereen sport mee

Wat willen we bereiken?

We vinden het van belang dat alle inwoners van onze stad voldoende bewegen én sporten. Een deel van de inwoners weet zelf de weg naar de sportvereniging of andere sportaanbieder te vinden en/of het bewegen in het dagelijkse patroon een plek te geven. Er zijn ook inwoners voor wie sport en bewegen niet vanzelfsprekend is. We willen dat de sportparticipatie van kinderen gelijk blijft en voor alle overige doelgroepen toeneemt. Bij volwassenen en ouderen gaat het er daarbij om dat ze minimaal vijf dagen per week een half uur bewegen. Voor jeugd en jongeren is dat alle dagen een uur per dag, waarvan minimaal twee keer per week intensief.

Indicatoren	Nulmeting	Ambitie 2013	Ambitie 2014
Percentage kinderen (4 tot 12 jaar) dat voldoet aan de nationale beweegnorm Bron: sportparticipatieonderzoek	21%	23%	21%
Percentage jongeren (12 tot 18 jaar) dat voldoet aan de nationale beweegnorm Bron: enquête VO	29%	30%	32%
Percentage volwassenen (18-65 jarigen) dat voldoet aan de nationale beweegnorm (dagelijks 1 uur matig intensief bewegen) Bron: sportparticipatieonderzoek	37%	38%	40%
Percentage ouderen (vanaf 65 jaar) dat aan de nationale beweegnorm voldoet (dagelijks 30 minuten matig intensief bewegen). Bron: sportparticipatieonderzoek	35%	36%	38%

Wat gaan we ervoor doen?

- We betrekken minimaal 40 sportverenigingen bij de organisatie van de kennismakingscursussen waaraan minimaal 1.800 kinderen deelnemen.
- We leiden minimaal 60 jongeren op tot Citytrainers die actief betrokken worden bij de organisatie van 250 activiteiten voor hun leeftijdsgenoten.
- We ondersteunen minimaal 5 sportaanbieders bij het opzetten en/of uitbreiden van het sportaanbod voor gehandicapten en begeleiden 50 gehandicapten naar een voor hen passend sportaanbod.
- Samen met minimaal 2 andere partijen worden er 15 vrijwilligers in de sport (volwassenen) opgeleid.
- We ondersteunen 3 organisaties bij de opzet van een sportaanbod voor minimaal 60 senioren.
- We faciliteren minimaal 60 groepen Meer Bewegen voor Ouderen bij sportaanbieders.

Sterk Sportnetwerk

Wat willen we bereiken?

Alle inwoners van 's-Hertogenbosch moeten kunnen sporten of bewegen, op eigen initiatief al dan niet met ondersteuning van de gemeente. Om dit te kunnen realiseren moeten zij terug kunnen vallen op een betrouwbaar netwerk op het gebied van sport en bewegen verspreid over de stad. Inwoners moeten via dit netwerk hun weg kunnen vinden naar een voor hen betaalbaar, bereikbaar (dichtbij huis), laagdrempelig en aantrekkelijk aanbod.

Indicator	Nulmeting	Ambitie 2013	Ambitie 2014
Percentage kinderen en jongeren (4 tot 18 jaar) dat lid is van een sportvereniging Bron: JOM	4-11 jaar: 70% 12-17 jaar: 64%	4-11 jaar: 71% 12-17 jaar: 65%	4-11 jaar: 72% 12-17 jaar: 67%
Percentage inwoners (18 jaar en ouder) dat in georganiseerd verband sport Bron: sportparticipatieonderzoek	62%	63%	65%
Percentage inwoners dat vindt dat er (ruim) voldoende mogelijkheden zijn om te sporten en te bewegen in verenigingsverband Bron: sportparticipatieonderzoek	72%	72%	75%
Percentage inwoners dat actief is als vrijwilliger in de sport Bron: sportparticipatieonderzoek	21%	22%	23%
Aantal scholen met een extra sportaanbod Bron: Afdeling Sport en Recreatie (tellen)	16 basisscholen 7 middelbare scholen	19 basisscholen 7 middelbare scholen	25 basisscholen 7 middelbare scholen

Wat gaan we ervoor doen?

- We participeren in minimaal 10 netwerken bestaande uit partijen in de stad -scholen, sportaanbieders, partners - om een sportief aanbod te stimuleren.
- We faciliteren de ondersteuning van minimaal 40 sportverenigingen en andere sportaanbieders bij het versterken van haar organisatie.
- We doen minimaal 20 scholen voor primair onderwijs en 7 scholen voor voortgezet onderwijs een buitenschools sportaanbod.
- We stimuleren de inzet van vrijwilligers in de sport bij minimaal 10 verenigingen.

Ruimte voor sport

Wat willen we bereiken?

Wij willen dat iedereen in onze gemeente kan sporten en bewegen in een prettige en uitdagende omgeving. Laagdrempelige en bereikbare sportaccommodaties en sportieve openbare ruimte moeten onze inwoners uitdagen om in beweging te komen en te blijven.

Indicator	Nulmeting	Ambitie 2013	Ambitie 2014
Percentage inwoners dat de kwaliteit van de sportvoorzieningen als matig of onvoldoende Bron: Sportparticipatieonderzoek	5%	5%	5%
Percentage inwoners dat het aantal mogelijkheden om te sporten / bewegen in de openbare ruimte (ruim) voldoende vindt Bron: Sportparticipatieonderzoek	53%	54%	55%
Percentage inwoners dat zegt bepaalde sportvoorzieningen te missen Bron: Sportparticipatieonderzoek	43%	41%	40%

Wat gaan we ervoor doen?

- We zetten sportpunten op in Hambaken, West (Schutskamp), Maaspoort en Rosmalen. In 2013 is er op minimaal 2 sportpunten een algemeen toegankelijk sportaanbod op tenminste 100 dagen per jaar.
- Op basis van het kunstgrasbeleid leggen we één kunstgrasveld aan.
- We ondersteunen de ontwikkeling van een wandel- of fietsroute langs linie 1629.
- We stimuleren de aanleg en het gebruik van de openbare ruimte voor sportieve activiteiten.

Wat kost het?

De exploitatie bestaat uit de jaarlijkse lasten en baten.

In totaal gaat het om de volgende bedragen:

	Werkelijk 2011	Raming 2012	Raming 2013	(bedragen x € 1.000)		
				2014	Meerjarenraming 2015	2016
Lasten						
Baten	17.163	17.376	16.779	16.688	16.612	16.505
	4.642	4.644	4.632	4.632	4.632	4.632
Resultaat gewone bedrijfsvoering	-12.521	-12.732	-12.147	-12.056	-11.980	-11.873
Mutaties eigen vermogen						
-Toevoegingen	2.900	850	650	650	650	650
-Beschikkingen	3.852	2.378	1.844	1.844	1.844	1.844
Per saldo mutaties eigen vermogen	952	1.528	1.194	1.194	1.194	1.194
Totaal	-11.569	-11.204	-10.953	-10.862	-10.786	-10.679

De volgende investeringen zijn gepland:

	(bedragen x € 1.000)			
	2013	2014	2015	2016
Aanpassing en verbetering (openlucht)recreatie	62	62	62	62
Aanpassing en verbetering binnensportaccommodaties	90	90	90	90
Aanpassing en verbetering Kwekkelstijn	27	27	27	27
Aanpassing en verbetering openluchtsportaccommodaties	113	113	113	113
Sportpark Hambaken vervanging 5 kleedlokalen	-	-	629	-
Sportvisie: Kunstgras onderbouw	260	260	-	-
Sportvisie: Kunstgras opbouw	140	140	-	-
Sportvisie: Realiseren sportpunten	250	-	-	-
Totaal	942	692	921	292

Milieurespecterende ontwikkelingen

Ambitie

's-Hertogenbosch wil een aantrekkelijke, duurzame stad zijn, natuurlijk, schoon en veilig. Beperking van energie en grondstoffen, zorg voor gezondheid en hinder, integraal waterbeheer en een zorgvuldig ruimtegebruik zijn speerpunten. De inzet richt zich daarbij met name op:

- een klimaatneutrale stad;
- een compacte, levendige stad met een zorgvuldig, duurzaam ruimtegebruik;
- een robuust, veilig en mooi watersysteem;
- aanpak en borgen van situaties qua hinder, luchtkwaliteit, bodemverontreiniging, geluid en gevaar.

Dé uitdaging daarbij zien wij in een grote betrokkenheid en verantwoordelijkheid van burgers, bedrijven en intermediairs. Stimulering van het zelforganiserend vermogen en een stringente handhaving – met adequate afhandeling van milieuklachten – maken hiervan deel uit. Voorzien is in een forse aanpak met hoge “investeringen” in o.a. energie, water, lucht en educatie.

De economische crisis maar ook de klimaatcrisis bieden kansen voor innovatie op het gebied van economie, duurzaamheid (in brede zin) en participatie. De inzet is vooral gericht op uitvoering. Via een uit te werken opzet van monitoring zal zo scherp mogelijk in beeld worden gebracht waar en hoe vooruitgang wordt geboekt. De benadering van de duurzaamheidstoets voor grotere, gemeentelijke projecten zal het beeld van duurzaamheid van de gemeente kunnen aanvullen.

Klimaatneutrale stad

Wat willen we bereiken?

De doelstelling is om per 2050 een klimaatneutrale stad te zijn. Om dit te bereiken wordt ingezet op zeer forse energiebesparing en opwekken van duurzame energie in de volgende stappen:

- 2020: klimaat neutrale gemeentelijke organisatie plus 20% duurzame energie stad breed;
- 2035: klimaatneutrale gebouwde omgeving;
- 2050: klimaatneutrale stad.

Om de doelstelling te bereiken, zal medewerking van alle partijen in de stad noodzakelijk zijn: bedrijven, burgers, instellingen, woningcorporaties etc. Met uitsluitend optimalisatie binnen het huidige systeem zullen de doelen niet worden bereikt. Daarom staat de transitiebenadering centraal: een open proces, gericht op vernieuwing op technisch, organisatorisch, financieel en juridisch terrein. Het einddoel (klimaat neutraal) is duidelijk, maar de middelen waarmee we dat gaan bereiken moeten we voor een groot deel nog ontwikkelen, al werkende wijs. De rol van de gemeente is vooral faciliterend, met uitzondering van de eigen gebouwen.

Indicator	Nulmeting	Ambitie 2013	Ambitie 2014
Particuliere woningeigenaren verbeteren hun woning energetisch.	400	3000	4000
Energieafspraken nieuwbouwlocaties met meer dan 50 woningen en nieuwe bedrijventerreinen.	80%	80% ¹	80%
Nieuwe indicator: 2,5% energiebesparing per jaar bij corporatiewoningen (c.f. het tempo van de afgelopen 4 jaar) ²		2,5% tov 2012	5% t.o.v. 2012
Gemeentelijke gebouwen energielabel B.	30	80	130
Bedrijven nemen deel aan Bossche energieconvenant.	0	40	40 ³
Bedrijven doen inspanningen voor energiebesparing	-	vervallen ⁴	
Nieuwe indicator: Bedrijven worden gehandhaafd op verplichte energiemaatregelen	0	300 ⁴	400
Aantal lokale duurzame energie-installaties:			
- Windturbines	-	1	
- Windturbines in voorbereiding ⁵	-	3	6
- Warmte-koude opslag	21	30	40
- Biomassa	-	1	

Bron: Milieu

1 In 2011 is de wettelijke norm voor energiekwaliteit van een nieuwbouwwoning aangescherpt tot epc 0,6. In 2015 gaat de norm naar epc 0,4 en in 2020 naar 0,0. Het college heeft begin 2011 besloten in 2011 en 2012 daarom pas op de plaats te maken en geen extra energie-eisen te stellen. De aanpak voor 2013 en verder is nog niet verwerkt in de begroting. Pilots met klimaatneutrale woningen zullen in ieder geval een onderdeel van de aanpak zijn. In de prestatieafspraken met de corporaties worden ook afspraken gemaakt over energiebesparing bij nieuwbouw.

2 In de nieuw te maken afspraken met de corporaties zullen afspraken worden gemaakt over de gerealiseerde woninggebonden energiebesparing; er worden geen afspraken meer gemaakt over aantallen labelstappen. De indicator is daarom aangepast. Wijze van monitoring wordt nog nader uitgewerkt. De mogelijkheden om onze ambitie te realiseren is afhankelijk van de afspraken die we gaan maken met de woningcorporaties in de nieuwe prestatieafspraken.

3 De stuurgroep van het Bossche Energieconvenant heeft besloten dat bedrijven welkom zijn om zich aan te sluiten bij het convenant, maar dat het doel niet is om te groeien. Wel wil het BEC zo veel mogelijk bedrijven betrekken bij energiebesparing en duurzame energie.

4 De indicator 'doen inspanningen' is erg breed interpreteerbaar. We willen deze daarom laten vervallen. Sinds 2011 handhaven we de wettelijk verplichte energiebesparingsmaatregelen bij bedrijven. Dit is een veel exactere indicator, en hebben we daarom als nieuwe indicator opgenomen.

5 De ontwikkeling van windturbines kost meerdere jaren. Om de voortgang zichtbaar te maken hebben we 'windturbines in voorbereiding' toegevoegd als indicator.

Wat gaan we ervoor doen?

Algemeen

- Een brede uitvoering van het Energie- en Klimaatprogramma 2008-2015 (via convenanten, het stimuleren van innovatie, opzetten van samenwerkingsverbanden, energie-eisen in de milieuvergunningen, initiëren van initiatieven lokaal en regionaal, informatievoorziening en kennisontwikkeling).

Specifiek

- Voortzetting van het Bossche Energieconvenant.
- Uitvoeren van het energiebesparingsprogramma voor gemeentelijke gebouwen, dat leidt tot een energieneutrale gemeentelijke organisatie in 2020. Financiering van maatregelen isolatie, duurzame energie e.d. uit o.a. het energiebesparingsfonds.
- Uitvoeren van het beleidsplan openbare verlichting.
- De projecten EnergieNul73 en De Slimme Buurt gericht op verbetering van particuliere woningen in combinatie met een intensieve communicatiecampagne (wijkgerichte aanpak).
- Uitvoeren prestatieafspraken met de woningbouwcorporaties in de taskforce duurzame woningbouw (renovatie c.a. bestaande woningbouw).
- Uitvoering voorbeeldprojecten; brede Bossche school in de Meerendonk, project energieneutrale woningen in De Lanen/De Grootte Wielen.
- Innovatieprogramma in samenwerking met bedrijven, gericht op economische ontwikkeling en duurzaamheid (bedrijvenactieplan klimaatneutraal).
- Uitvoering en onderzoek van diverse duurzame toepassing zoals de windturbine Treurenburg, windenergie De Brand, biomassa, geothermie e.d.
- Uitwerken van nieuwe windenergielocaties.

Duurzame stadsontwikkeling en duurzaam bouwen

Wat willen we bereiken?

Een compacte, levendige en duurzame stad. Dit betekent m.n. een intensief en flexibel ruimtegebruik voor de concentratiegebieden, maar in balans met de laagdynamische (woon-)milieus waar groen, natuur en landschap de boventoon voeren.

Nieuwe ontwikkelingen en de uitvoering (van de combinatie van maatregelen) beter gestuurd en gevolgd worden.

Indicator	Nulmeting	Ambitie 2013	Ambitie 2014
Percentage nieuwe plannen/herstructureringsplannen grote/middel-grote locaties op basis van Basispakketten Duso:			
- basisniveau	50	75	100
- plusniveau	25	50	75
- plusplusniveau	0	0	25

Bron: Milieu

Wat gaan we ervoor doen?

- Uitvoeren duurzaamheidstoets grotere gemeentelijke investeringen.
- Uitvoeren/toetsen grote/middelgrote ontwikkelingslocaties/herstructureringsplannen/infra c.a. op Basispakketten duurzame stedelijke ontwikkeling.
- Actualisatie inhoud integrale duurzaamheid/integraal ontwerp/duurzame stedelijke ontwikkeling (nieuwe ontwikkelingen).
- Sturing- en volgsysteem uitvoering uitvoeringspakket (combinatie van maatregelen) per plangebied.

Een klimaatbestendig, robuust en mooi watersysteem

Wat willen we bereiken?

Om 's-Hertogenbosch te beschermen tegen hoog water is waterberging noodzakelijk. Kansen om water en groen te combineren met ruimtelijke ontwikkelingen (nieuw en bestaand) moeten leiden tot een mooi watersysteem met voldoende waterberging in stedelijk gebied.

Omdat de watertaken door diverse partners worden uitgevoerd (waterschappen Aa en Maas, Dommel Rijkswaterstaat en Brabant Water) is een goede onderlinge samenwerking noodzakelijk. Ook de betrokkenheid van burgers zal door informatie en samenwerking in projecten worden vergroot.

Wat gaan we ervoor doen?

Met het Waterplan 2 (2009) is het nieuwe waterbeleid – in samenwerking met alle partners – vorm gegeven. De combinatie met natuur, landschap, recreatie en grondwater zal steeds nadrukkelijker worden gelegd.

In het Waterplan 2 is de programmering voor 2013:

- Uitvoering van maatregelen die zijn opgenomen in het Waterstructuurplan zoals het plaatsen van een stuw in het Sprokkelbos om regenwater vast te houden zodat het gebied niet verder verdroogt.
- Inrichting van de Rosmalense Aa in samenwerking met Rijkswaterstaat en waterschap Aa en Maas.

- Uitvoering van visie Stads Aa binnen reguliere onderhoudsbudgetten.
- Voorbereiden van de overdracht van de stadstraverse van de Zuid Willemsvaart van Rijkswaterstaat aan de gemeente.
- Het HOWABO (Hoog Water 's-Hertogenbosch) waterbergingsgebied en inlaatkunstwerk ten westen van 's-Hertogenbosch landschappelijke inpassen.
- Bij voorlichting aan burgers over waterprojecten het beeldmerk Waardevol Water gebruiken.
- De bescherming van diep en ondiep grondwater uitwerken in grondwaterbeleid.

In het kader van het verbreed Gemeentelijk Rioleringsplan gaan we naast het regulier onderhoud de volgende projecten uitvoeren:

- Vervangen van riolering (kleinere diameters) in West (Kruiskamp en Schutskamp) in samenhang met vitalisering van de openbare ruimte.
- Renoveren van het hoofdgemaal Oude Engelseweg.
- Het gefaseerd vervangen van de riolering in het herontwikkelingsplan Boschveld.
- Aanleggen van een aanvoerleiding vanaf de Dieze langs de Parallelweg voor verbetering van de waterkwaliteit in West.
- Vervangen van de elektrische installaties van gemalen (1e fase).
- Bij de uitvoering van het vitaliseringsplan West en bij reconstructies van wegen langs waterpartijen afkoppelen van het hemelwater van verhard oppervlak.
- In 2012 is de invloed van de klimaatontwikkeling op het rioolstelsel bepaald. In 2013 treffen we de eerste maatregelen in de openbare ruimte om wateroverlast te voorkomen. Deze maatregelen worden gelijktijdig met andere projecten uitgevoerd.
- Het uitvoeren van een grondwaterstudie op basis van de eerste meetgegevens van het grondwatermeetnet die beschikbaar komen in 2012 en 2013.

Adequaat bedrijvenbestand/milieuhinderlijke activiteiten

Wat willen we bereiken?

De kracht van de regionale samenwerking krijgt ook vorm in de Regionale Uitvoeringsdienst (RUD) Brabant Noord per 1 januari 2013. Als uitvoeringsstation zal 's-Hertogenbosch milieutaken op het gebied van vergunningverlening, toezicht en handhaving gaan uitvoeren voor een groot deel van de Meijerijgemeenten.

Wat gaan we ervoor doen?

- Met ingang van 1 januari 2013 is de Regionale UitvoeringsDienst (RUD) Brabant Noord operationeel. Binnen deze RUD is onze gemeente een van de twee uitvoerings De RUD Brabant Noord is op het schaalniveau van de Veiligheidsregio Brabant Noord opgericht om de dienstverlening bij de uitvoering van de Vergunnings-, Toezichts- en Handhavings- (VTH) taken en kwaliteit, veiligheid en gezondheid van de leefomgeving te verbeteren. Daarbij ligt een speerpunt van de RUD op het beter zicht en grip krijgen op risicovolle inrichtingen, activiteiten en milieucriminaliteit. De RUD is de schakel tussen bestuurlijke en strafrechtelijke partners, zeker waar het gaat om de bovenregionale aanpak. Het uitvoeringsstation 's-Hertogenbosch voert de werkzaamheden op het gebied van VTH uit voor de zgn. Meierij-gemeenten (Boxtel, Schijndel, St. Michielsgestel, Haaren, Heusden, Vught en Schijndel). De werkzaamheden omvatten minimaal het landelijk basistakenpakket. Van de in onze gemeente aanwezige 2.800 bedrijven vallen 360 bedrijven (de vergunningplichtige - en de zwaardere meldingsplichtige bedrijven) onder dit basispakket. De programmering en de planning van deze controles geschiedt vanaf 2013 in RUD-verband. In dat kader kan het jaarlijks aantal uit te voeren controles fluctueren. In meerjarenperspectief zal het aantal uit te voeren controles voor onze gemeente gemiddeld 250 zijn.
- Qua werkzaamheden gaat het daarbij om:
 - Voorbereiding en advisering vergunningverlening, uitvoering toezicht en ondersteuning bij de handhaving voor het milieudeel van de VTH-taken bij bedrijven.
 - Beoordeling rapportages en uitvoering inspecties voor zover het verwijdering van asbest en grondverzet betreft.
 - Het samen met het strafrecht maken van analyses, het stellen van prioriteiten en het gericht houden van toezicht bij malafide praktijken in de omgang met onder meer asbest, verontreinigde grond en (gevaarlijk) afval.
 - Daarnaast krijgt de RUD de opdracht om (de samenwerking bij) innovatie en de verhoging van de doelmatigheid en kwaliteitsborging en –verbetering te stimuleren en te faciliteren.
- Voor de werkzaamheden die niet onder de RUD vallen, gaat het o.a. om:
 - Het uitvoeren van integrale bedrijfscontroles conform het vastgestelde uitvoeringsprogramma 2012 – 2014;
 - Het uitvoeren van controles bij onderwijsinstellingen gericht op energiebesparing;
 - Het uitvoeren van themacontroles bij agrarische inrichtingen met luchtwassers en inrichtingen met opslag van vuurwerk;

Verbeteren luchtkwaliteit

Wat willen we bereiken?

Door generieke en locatiespecifieke maatregelen willen we dat de luchtkwaliteit, op plaatsen waar mensen worden blootgesteld, structureel verbetert, ook om de schommelingen op te vangen. Op plaatsen waar de gezondheid niet direct in het geding is, willen we dat in de hele stad tijdig aan de normen wordt voldaan.

Wat gaan we ervoor doen?

- Uitvoering programma/evaluatie van afspraken met het Rijk 2015.
- Uitvoering Nota duurzame mobiliteit.
- Verdere vergroening van het gemeentelijke wagenpark en contractvervoer.
- Voortzetten langjarige monitoring luchtkwaliteit.
- Doorzetten/opzetten van (nieuwe) projecten duurzame mobiliteit met het bedrijfsleven, onder meer binnen het Bossche Energie Convenant (BEC) - innovatieve elektrische taxi elektrische transferiumbus, deelautosysteem De Gruyterfabriek, bevorrading binnenstad.
- Continuering milieuzone binnenstad.

Aanpak bodemverontreiniging en bescherming

Wat gaan we ervoor doen?

In principe richt de aanpak zich op het beheersbaar maken van de bodem en grondwater voor alle ontwikkelingspotenties, zowel voor ontwikkelings- en herstructureringslocaties, als voor het grondgebruik voor natuur-, water-, energiedoelinden, etc..

Indicator	Nulmeting	Ambitie 2013	Ambitie 2014
Saneren (ontwikkel)locaties	8	4	20
Onderzoek locaties met mogelijk (grote) grondwaterverontreiniging	95% is al in beeld*	97% in beeld (= onderzoek van 20 locaties)	100% van potentiële verontreiniging in beeld

* onderzoek gemeentedeckend beeld bodemverontreiniging 2005-2009 (1100 locaties)

Bron: Milieu

Wat gaan we ervoor doen?

- Voorbereiden en uitvoeren van (meerjarige) sanering van gemeentelijke projecten.
- Uitvoeren van onderzoek op circa 20 locaties met mogelijke grondwaterverontreiniging (definitieve aantal mede afhankelijk van voortgang en resultaten in 2012).
- Stimuleren van onderzoek en zonodig de aanpak van verontreiniging bij bestaande bedrijven.
- Adequaat toezicht op lopende saneringen zowel van gemeente als van derden (totaal geraamd 2013: 20).
- Stimuleren van duurzaam gebruik van de ondergrond i.v.m. ondergronds bouwen, energie-opslag/onttrekking al dan niet in combinatie met langdurige grondwater-saneringen, kabels en leidingen etc..
- Strikte handhaving van de grondstromen en toepassingen van (licht) verontreinigde grond.

Beperken geluidshinder

Wat willen we bereiken?

Doelstelling van het gemeentelijke geluidbeleid is het beheersen van een acceptabel geluidsniveau in de leefomgeving van zowel weg- en railverkeer, als van bedrijvigheid, horeca en evenementen. Als principe zou het totaal aantal gehinderden niet mogen toenemen.

Wat gaan we ervoor doen?

- In 2013 wordt, in het kader van de Europese richtlijn omgevingslawaai een actieplan opgesteld, waaruit in ieder geval een beheersing van het vigerende geluidsniveau moet blijken en waar mogelijk een verlaging.
- In 2013 wordt uitvoering gegeven aan de sanering van wegverkeer voor de woningen die hiervoor (vanuit rijksweg) in aanmerking komen.
- Blijvende aandacht voor controle en handhaving van horeca en evenementen.

Burgers naar vermogen vrijwaren van risico's

Wat willen we bereiken?

De risico's van bedrijvigheid, opslag en vervoer worden naar vermogen beperkt voor inwoners, werkenden, bezoekers, passanten e.d.. Als uitgangspunt geldt het nieuwe uitvoeringskader Externe Veiligheid (2010). Een volledige uitschakeling van risico's is echter niet mogelijk.

Wat gaan we ervoor doen?

- Veiligheid risicobedrijven up to date houden. Als gevolg van nieuwe wet- en regelgeving en organisatie (RUD) zullen vergunningen, toezicht en handhaving voor risicobedrijven worden aangepast. Op een adequate uitvoering zal worden toegezien.
- Afweging risico's van m.n. transportroutes bij ruimtelijke ontwikkelingen. Vooral het inzetten op een afgewogen beleid in de richting van het Rijk m.b.t. de spoorzone als gevolg van de herroutering van goederen van de Brabantroute over 's-Hertogenbosch. Aangedrongen zal worden op monitoring en handhaving.
- Lacunes in de beheersbaarheid bezien (bluswatercapaciteit en bereikbaarheid).
- Optimaliseren van de risicocommunicatiemiddelen, waaronder de actualiteit van de provinciale risicokaart, opnemen risicokaart in eigen GIS-systeem, de dekking via alarmering, risicocommunicatie voor specifieke gebieden (Spoorzone) en specifieke bedrijven.
- Samenwerking op gebied van externe veiligheid. Bezien wordt of parallel aan de RUD-vorming kennis en ervaring kan worden geoptimaliseerd.

Milieubewuster gedrag

Wat willen we bereiken?

Een milieubewuster gedrag van inwoners, bedrijven, bezoekers etc..

Indicator	Nulmeting	Ambitie 2013	Ambitie 2014
Jaarlijkse acties met subsidie	8	20	25
Aantal leerlingen Natuur- en Milieueducatie	2000	2500	2500

Bron: Milieu

Wat gaan we ervoor doen?

- Prominent laten zien van alle milieu- en duurzaamheids- initiatieven (beleid, plannen en uitvoering) en uitdagen tot meedoen.
- Actief ondersteunen, aanbieden en begeleiden van leerlijnen natuur en milieu-educatie op basisscholen, zodat hiervan een forse uitbreiding plaatsvindt. Deze initiatieven met externe partijen opzetten en waar mogelijk met externe middelen financieren.
- Actief ondersteunen van initiatieven van lokale groepen met voorrang voor de prioriteiten energie/klimaat, integraal waterbeheer, lucht en communicatie.
- Actief ontsluiten van milieu-informatie via de gemeentelijke website.
- De drie kinderboerderijen begeleiden bij de ontwikkeling tot natuur- ontmoetingsplek voor bewoners en scholen in de wijk.
- Uitvoering van communicatieprojecten die binnen het gemeentelijk samenwerkingsverband van de Duurzame Driehoek worden ontwikkeld, gericht op het thema biodiversiteit.

Onderhoud openbare ruimte

Wat willen we bereiken?

We beperken de milieubelasting bij het onderhoud van de openbare ruimte en we benutten de kansen op het gebied van ecologisch beheer.

Wat gaan we ervoor doen?

- We gaan op plekken waar het vervangen van asfalt nodig is en waar de geluidsbelasting hoog is verder met het toepassen van geluidsreducerend asfalt.
- Onkruidvrij maken van verhardingen door te borstelen, branden of met heet water het onkruid te verwijderen. Chemische middelen passen we minimaal toe.
- Conform het Beleidsplan OV (2011) worden de armaturen van de openbare verlichting vervangen door energiezuinige armaturen met een betere lichttechniek zoals wit licht. Dit witte licht vergroot de verkeersveiligheid en verbetert de gezichtsherkenning.
- Bij vervanging van verkeerslichten wordt bij de installaties energiezuinige LED-verlichting toegepast. In 2013 wordt de verkeersregelinstallatie: Haverleij - A 59 aangepast om de doorstroming te verbeteren.
- Duurzaamheidsaspecten blijven we hanteren als criterium bij de gunning van opdrachten in de openbare ruimte.
- De Groene Delta bestaat uit ruim 20 afzonderlijke gebieden. In de periode 2011 t/m 2014 worden jaarlijks 5 gebiedsbeheerplannen in detail uitgewerkt. Hierin wordt vastgelegd welk eindresultaat wordt nagestreefd en worden de beheermaatregelen hierop afgestemd.
- Snoeiafval uit de openbare ruimte blijven we inzetten ten behoeve van de biomassacentrale Treurenburg.

Goede afvalzorg

Wat willen we bereiken?

Onze dienstverlening ten aanzien van het inzamelen en bewerken van afvalstoffen baseren op de beginselen van Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen tegen een marktconforme prijs / kwaliteitsverhouding.

Wat gaan we ervoor doen?

- Het onderzoek naar de mogelijkheid om samen met het Waterschap Aa en Maas een tankvoorziening te realiseren voor biogas dat is opgewerkt tot transportbrandstof (voor gemeentelijke voertuigen) is in volle gang. Om redenen van opslag en actieradius is het onderzoek verschoven van CNG naar LNG (van gasvorm naar vloeibaar).

Als gevolg hiervan en omdat een huisvuilwagen (zwaar voertuig) op elektriciteit thans niet haalbaar is (gewicht, actieradius en benodigd vermogen om afval te persen), wordt geen verder onderzoek gedaan naar de aanschaf van elektrische vervoermiddelen. We richten ons op gas als transportbrandstof, bio-CNG of bio-LNG zijn ook prachtige duurzame brandstoffen!

- Vanuit de ambitie tot afvalpreventie en het bieden van werk op locatie aan mensen die daarvoor op de Weenergroep zijn aangewezen, bestaat voortdurend aandacht voor mogelijkheden tot samenwerking. De dagelijkse schoonmaak van de nieuwe locatie is aan de Weenergroep opgedragen. Ook bij de catering worden mensen van de Weenergroep ingezet. Recentelijk is op het milieustation Treurenburg een brengvoorziening voor herbruikbare goederen ingericht. Ook worden ondergrondse containers welke de verouderde semi's moeten vervangen bij de Weenergroep geassembleerd.
- Met ingang van 2011 worden de semi-ondergrondse containers vervangen door volledig ondergrondse containers waarvan het gebruik beter te monitoren is. Hierdoor zal de milieuprestatie van de afvalinzameling toenemen en wordt de service aan de burgers vergroot.
- Ter verbetering van de dienstverlening kunnen onze bewoners de afvalkalender digitaal op het niveau van het eigen adres inzien. Wij zijn voornemens de kalender voortaan alleen nog digitaal beschikbaar te stellen in combinatie met een APP voor smartphones waarmee eenvoudig de informatie uit de kalender op adresniveau kan worden weergegeven. Daarnaast moet het ook dit jaar mogelijk worden digitaal afspraken te maken voor de ophaalservice aan huis (grof afval, snoeiafval en wit- en bruingoed).
- In het bestaande Afvalstoffenplan staat service aan de burger, duurzaamheid en afvalpreventie centraal. In 2012 zal een principebesluit worden genomen op welke uitgangspunten we het nieuwe Afvalstoffenplan in 2013 gaan baseren.

Wat kost het?

De exploitatie bestaat uit de jaarlijkse lasten en baten.

In totaal gaat het om de volgende bedragen:

	Werkelijk	Raming	Raming	(bedragen x € 1.000)		
	2011	2012	2013	2014	Meerjarenraming	
					2015	2016
Lasten	47.722	43.854	43.307	43.132	42.927	42.861
Baten	43.800	41.162	40.060	39.905	39.834	39.733
Resultaat gewone bedrijfsvoering	-3.922	-2.692	-3.247	-3.227	-3.093	-3.128
Mutaties eigen vermogen						
-Toevoegingen	27.180	26.281	25.976	25.976	25.976	25.976
-Beschikkingen	30.446	27.770	27.866	27.816	27.816	27.816
Per saldo mutaties eigen vermogen	3.266	1.489	1.890	1.840	1.840	1.840
Totaal	-656	-1.203	-1.357	-1.387	-1.253	-1.288

De volgende investeringen zijn gepland:

	(bedragen x € 1.000)			
	2013	2014	2015	2016
Afkoppelen van hemelwater West (Kruiskamp, Schutskamp)	856	856	856	856
Afkoppelen van hemelwater: Algemeen bij herinrichting	744	744	744	744
Boschveld, vervanging riolering	543	543	543	543
Diverse reparaties en aanpassingen	234	234	234	234
Grondwaterstudie	53	53	53	-
Inzamelmiddelen	104	104	104	104
Maatregelen klimaattoets	1.050	1.050	1.050	1.050
Metten spoor 3	-	105	105	-
Onderzoek gezamenlijk beheer afvalwaterketen	-	26	-	-
Renovatie en vervanging gemalen, persleidingen en drukriolering:Bouwkundig	158	158	181	-
Renovatie en vervanging gemalen, persleidingen en drukriolering:Installaties	525	481	962	70
Routine investeringen afvalstoffendienst	1.239	1.239	1.239	1.239
Stimuleringsmaatregelen Grasdaken en waterpleinen	315	315	-	-
Stimuleringsmaatregelen: Afkoppelen particulier terrein	420	420	420	420
Urine inzameling	-	287	1.050	-
Vervanging ondergronds containers	400	400	400	400
vervanging riolering algemeen	263	263	263	263
Watersysteem maatregelen algemeen	26	26	-	-
West (Schutskamp) vitaliseringsplan vervanging riolering	1.418	1.418	1.418	1.418
Totaal	8.348	8.722	9.622	7.341

Cultuurhistorische kwaliteit

Ambitie

Onze ambitie is het behouden en versterken van de cultuurhistorische kwaliteit van de stad en haar directe omgeving. Die kwaliteit bestaat uit het op verantwoorde wijze beheren en tonen van monumentaal erfgoed. Dat omvat monumentale gebouwen, archeologische monumenten, historische landschappen, stadsgezichten, straatpatronen, rivierenlopen en museale voorwerpen. De kwaliteit bestaat ook uit het beheren en beschikbaar stellen van informatief erfgoed. Dat zijn verhalen, archivalia, documentatie, beeldmateriaal, geluidsfragmenten en archeologische vondsten. Dit erfgoed moet we zichtbaar, voelbaar en toegankelijk maken voor burgers en bezoekers. Dat draagt bij aan de betrokkenheid van burgers bij hun stad. Het bevordert bovendien de economie, omdat het cultuurhistorische karakter een belangrijke reden is voor mensen om de stad te bezoeken, om er te wonen of om er te werken.

Omstreeks eind 2012 wordt een nieuwe cultuurhistorische beleidsvisie aan de Raad aangeboden. Bij de opstelling van de tekst en de begroting 2013 kon hiermee nog geen rekening worden gehouden met de inhoud daarvan. De eventuele consequenties zullen worden verwerkt in de voorjaarsnota 2014 en de begroting 2014.

Behoud van en versterking cultuurhistorische kwaliteit

Wat willen we bereiken?

Met het behouden en versterken van de cultuurhistorische kwaliteiten van de stad en haar directe omgeving behouden en versterken we de aantrekkelijkheid van de stad om er te wonen of te werken. Dat geldt ook voor bezoekers die naar de stad komen als toerist of om er te winkelen.

Wat gaan we ervoor doen?

- Het voorbereiden van de aanwijzing van een tweetal nieuwe gemeentelijke- beschermde stadsgezichten.
- Restauratie van minimaal 15 monumenten en beeldbepalende panden (verlenen van gemeentesubsidie voor restauratie).

- Documentatie en onderzoek van archeologische en bouwhistorische elementen die door bouwactiviteiten verloren dreigen te gaan. Conform het vastgestelde beleid zullen niet in alle gevallen de kosten op de initiatiefnemer worden verhaald. In die gevallen zal de gemeente het onderzoek daarom zelf uitvoeren.
- Aanpassing van het gemeentelijk monumentenbeleid aan het nieuwe rijksbeleid. Het rijksbeleid voor de monumentenzorg is ingrijpend gewijzigd. Het monumentenbeleid wordt meer geïntegreerd in bestemmingsplannen. Daarnaast heeft het Rijk nieuwe instrumenten voor de herbestemming van grotere leegkomende monumenten aangekondigd. Wij willen daar in 2013 actief mee aan de slag.
- In verband de wijziging van de rijks-subsidieregelingen zullen de afspraken over de financiering van het onderhoud van de St. Jan moeten worden vernieuwd. In de loop van 2012 wordt helder wat provincie en rijk structureel zullen bijdragen aan het onderhoud van de St. Jan. Dan is ook helder welke bijdrage van de gemeente wordt gevraagd. Bij de voorbereiding van de begroting 2013 is dit nog niet helder. Voor 2013 kan de gemeente naar verwachting voldoen aan de nieuwe afspraken door gebruik te maken van het budget dat uit 2011 en 2012 nog beschikbaar is. Bouwhistorisch onderzoek zal plaatsvinden bij historische gebouwen waar een bouwplan voor aanpassing wordt ingediend. In verband met de bezuinigingsopgave zal het aantal onderzoeken beperkt worden en zullen op basis van belangrijkheid keuzes gemaakt worden.
- De kennis die in onze stad is opgebouwd over de bouwhistorie en de stadsarcheologie wordt op professionele basis bewaard en beheerd.
- Op basis van de archeologische en bouwhistorische verwachtingskaart zullen aan bouwers in de stad adviezen worden verstrekt om ervoor te zorgen dat zo goed mogelijk wordt omgegaan met bestaande monumentale waarden.
- De inventarisatie van cultuurhistorische elementen in het buitengebied die in 2011 gereed gekomen is, dient als inspiratiebron voor ruimtelijke plannen, zoals bijvoorbeeld de Groene Delta en de Groene Vesting. Ook zal dit de basis zijn voor verdere beleidsontwikkeling.
- Uitvoering jaarschijf 2013 uit het ontwikkelingsplan Versterkt Den Bosch. Dit zijn de volgende projecten:
 - Bij de Hinthampoort worden onderdelen van de vesting, zoals een rondeeltoren, teruggebracht (2013).
 - De Sortiepoort bij de Citadel wordt voorzien van een loopbrug over de rivier de Aa (2013).
 - Op de plek van de voormalige Sint-Janspoort wordt het informatiecentrum Bolwerk Sint-Jan gerealiseerd (2013-2014).
 - Bij de bouw van de parkeergarage aan de Hekellaan (2012-2016) wordt de middeleeuwse muur bij de Judastoren weer zichtbaar gemaakt en ontstaat een bijzondere wandelroute vanuit het Zuiderpark via de nieuwe stadsgracht en Casinotuin naar de Parade.

- In samenhang met de verkeerskundige herinrichting van het Wilhelminaplein ('Heetmanplein', 2012-2013) worden plannen ontwikkeld voor een herkenbare stadsentree, waarin de vestingmuur waar mogelijk weer zichtbaar en herkenbaar wordt gemaakt.
- Er wordt in de periode 2013-2016 ook in verschillende verbanden samengewerkt aan het toeristische (vesting)varen en de ontwikkeling van onderdelen uit de Stelling van 's-Hertogenbosch (de Groene Vesting). De realisatie van de projecten wordt voor een belangrijk deel mogelijk gemaakt door derden. Het regionale bedrijfsleven, de Provincie, Waterschap, Rijksoverheid en ook Europa leveren een financiële bijdrage. Er wordt stevig ingezet op het verwerven van fondsen en subsidies. Er is goede hoop dat een multiplier op de gemeentelijke bijdrage haalbaar blijft.

Cultuurhistorische informatie beter toegankelijk voor publiek

Wat willen we bereiken?

Het toegankelijk maken en beter presenteren van cultuurhistorische informatie moet ertoe bijdragen dat mensen die in de stad wonen en werken zich meer betrokken voelen bij hun stad, hun omgeving en de geschiedenis daarvan. Wij willen daarmee voldoen aan de toenemende vraag van burgers in een sterk veranderende samenleving om meer te weten te komen over hun eigen geschiedenis en die van hun stad. Tegelijkertijd versterkt dit ons landelijk imago als cultuurhistorische interessante stad.

Wat gaan we ervoor doen?

- Uitwerken van samenwerkingsmogelijkheden tussen Stadsbibliotheek, Stadsarchief en front office van de afdeling Bouwhistorie, Archeologie en Monumenten met het oog op huisvesting van deze drie op het GZG-terrein
- Samen acties voor het publiek bedenken en uitvoeren
- Visie op gemeentelijk Cultuurhistorisch Beleid voorbereiden en uitvoeren. Dat doen we in samenwerking met externe cultuurhistorische instellingen.
- Digitaal bronnen ontsluiten en op internet zetten, waaronder kranten uit de 20e eeuw.
- Sociale media gaan inzetten bij communicatie met de klanten van het stadsarchief
- Publieksevenementen organiseren, bijvoorbeeld Open Monumenten Dag en Maand van de Geschiedenis
- Uitvoering van de wettelijke taken van het Stadsarchief, zoals in goede geordende staat brengen en houden van ons stedelijk geheugen en beschikbaarstelling van bronnen.
- Archiefinspectie verder uitbouwen om de gemeentelijke informatiehuishouding te verbeteren

- Het bewaren en toegankelijk maken van de resultaten van archeologisch en bouw-historisch onderzoek voor het Bossche publiek en voor andere belangstellenden.
- De resultaten van het archeologisch onderzoek tussen 1977 en 2012 zullen worden verwerkt in een publiksboek, dat in 2014 gereed zal zijn.
- In 2013 zal de opening plaatsvinden van een voor het publiek toegankelijk archeologisch en bouwhistorisch depot in het gebouw Bethaniestraat 4. Doel is om aan de hand van vondsten en presentaties het publiek te laten zien hoe bouwhistorici en archeologen door hun werk het verleden van de stad opnieuw tot leven kunnen brengen. In verband met bezuinigingen is de opzet vooralsnog bescheiden gebleven. In het gebouw zal een wisselende publiekspresentatie worden ingericht. De Kring Vrienden van 's-Hertogenbosch zal rondleidingen in het depot verzorgen. Verder zijn er activiteiten ten behoeve van het onderwijs en worden er workshops georganiseerd voor volwassenen.

Wat kost het?

De exploitatie bestaat uit de jaarlijkse lasten en baten.

In totaal gaat het om de volgende bedragen:

	Werkelijk 2011	Raming 2012	Raming 2013	2014	(bedragen x € 1.000) Meerjarenraming 2015 2016	
Lasten	6.368	6.435	5.868	5.849	5.805	5.796
Baten	997	512	258	258	258	258
Resultaat gewone bedrijfsvoering	-5.371	-5.923	-5.610	-5.591	-5.547	-5.538
Mutaties eigen vermogen						
-Toevoegingen	835	280	290	290	290	290
-Beschikkingen	1.265	1.007	1.068	1.068	1.068	1.068
Per saldo mutaties eigen vermogen	430	727	778	778	778	778
Totaal	-4.941	-5.196	-4.832	-4.813	-4.769	-4.760

De volgende investeringen zijn gepland:

	(bedragen x € 1.000)			
	2013	2014	2015	2016
Monumenten	50	-	-	-
Restauratie archivalia	20	17	13	9
Restauratie Stadswallen en Vestingwerken	2.000	1.963	2.000	-
Restauratie woonhuismonumenten	336	336	86	86
Verbetering monumentale panden	57	57	57	57
Totaal	2.463	2.372	2.156	152

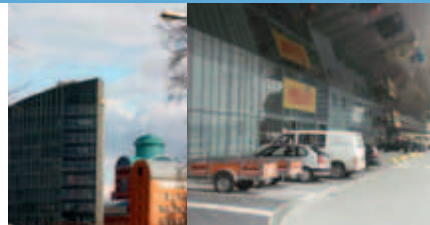

Ruimte voor bedrijvigheid Werk en Inkomen

Pijler Werk en economie

entreon

Ruimte voor bedrijvigheid

Ambitie

Het accommoderen van economische groei. Wij geven ruimte aan de economische functie als motor voor de ontwikkeling van onze gemeente en de regio Noordoost Brabant en doen dat door een meer integrale benadering van ons onderwijs- en arbeidsmarktbeleid, in combinatie met het bevorderen van het ondernemingsklimaat en het aanbieden van bedrijventerreinen en kantoorlocaties. Voor wat betreft economische structuurversterking zetten we in op een aantal sterke en moderne sectoren, zoals food en health, ICT. Innovatie en duurzaamheid zijn belangrijke voorwaarden voor succes. In tijden van (krediet)crisis moeten bedrijfsleven, instellingen en overheid beter en slimmer gaan werken en zichzelf vernieuwen.

Versterken van het vestigingsklimaat

Wat willen we bereiken?

We streven naar versterking van het vestigingsklimaat.

Outcome indicator	Nulmeting	Ambitie 2013	Ambitie 2014
Groei aantal arbeidsplaatsen Bron: Landelijk Informatiesysteem van Arbeidsplaatsen	99.390	0% (negatieve verwachting)	1% (in de periode 2011-2014)
Aantal starters Bron: Kamer van Koophandel	1080	700	700
Acquisitie bedrijven, instellingen, opleidingen Bron: EZ	3	3	3
Positie ranglijst economisch best presterende gemeenten Bron: Bureau Louter	1	Top 10	Top 10

Wat gaan we er voor doen?

Promotie/Acquisitie

- Promotie- en acquisitiebeleid verder ontwikkelen om nieuwe werkgelegenheid naar onze gemeente te halen en leegstand tegen te gaan.
- Op dat vlak zal nauwkeuriger worden afgestemd met de NV Brabantse Ontwikkelingsmaatschappij (BOM); de samenwerking zal intensiever worden.

- We blijven ons, samen met externe partners, focussen op de speerpuntsectoren ICT en food, health, farma (FHF). Met onder meer de ontwikkeling van het gebied Willemspoort en omgeving en projecten als Fhealinc blijven we 's-Hertogenbosch ontwikkelen als het centrum op het snijvlak van food en health.
- Voor de ICT-sector is een actieplan in uitvoering.
- We werken op het vlak van FHF nauw samen met de regio Noordoost-Brabant.
- Internationaal blijft onze focus gericht op samenwerking met de BOM. In het buitenland ligt onze focus op de Chinese provincie Jiangsu.

Citymarketing

- Uitwerking van de Merkstrategie 's-Hertogenbosch ('sH). Dit in samenwerking met partners in de stad en binnen de terreinen wonen, werken en vrije tijd.
- De deelcampagne "Woonstad 's-Hertogenbosch" wordt in 2012/2013 als onderdeel van de Merkstrategie 's-Hertogenbosch verder uitgerold.
- Vanuit het stedelijke Bezoekersmanagement en in samenwerking met DOCIS (Directeuren Overleg Culturele Instellingen) blijven wij nadere invulling geven aan een gezamenlijke marketingcampagne gericht op het thema "cultuur", mede in samenhang met de ambities voor JB500.
- De reserve Themajaren Citymarketing wordt jaarlijks aangevuld met € 75.000 om driejaarlijks een themajaar te organiseren in de aanloop naar JB500 in 2016. In 2013 geven zowel de mogelijke vestiging van culturele salon, debatcentrum en boekhandel "In Europa" als de opening van het Museumkwartier in onze stad aanleiding te kiezen voor het thema Cultuur. Met een bijdrage van in totaal € 195.000 uit deze reserve aan "In Europa" willen we de reeds aanwezige culturele infrastructuur en de vele culturele evenementen in de stad op een nog hoger internationaal niveau brengen. Het resterende bedrag à € 30.000 uit deze reserve Themajaren Citymarketing zal worden aangevuld met een bedrag à € 50.000 uit het budget Cultuur. Een citymarketingcampagne met het thema "Cultuur" krijgt hierdoor in 2013 alle kans om te fungeren als een prelude op JB500 in 2016. (In oktober 2012 zal aan de gemeenteraad een uitgewerkt voorstel hiertoe worden voorgelegd).

Detailhandellambulante handel

- Bij uitvoering van de Nota detailhandel 2011 staat voor de komende jaren voor een fors aantal winkelcentra uitbreiding en/of renovatie op de planning, waaronder Centrumplan Rosmalen, Molenhoekpassage, Zuiderpassage, Kooikersweg in samenhang met Churchilllaan, Boschmeerplein, Boschveld, Maaspoort/Lokerenpassage, Bossche woonboulevard. Deels gaat dit gepaard met opknappen openbare ruimte.
- Voor de binnenstad blijven wij voortvarend werken aan (plan-)ontwikkeling van de GZG-locatie, onder meer voor de economische functies detailhandel en horeca.

- Ambitie is om tot de top 10 van Nederlandse binnensteden te behoren; uitbreiding met grootschalig aanbod is daarvoor van groot belang.
- Voor zover door ons beïnvloedbaar willen we het gedifferentieerde producten-aanbod in de binnenstad in stand houden. De kracht van de stad zit onder meer in de 'couleur lokale', het specialistische, onderscheidende winkelaanbod.
- Kwaliteitsverbetering van de warenmarkten, in het verlengde van de in 2011 vernieuwde marktverordening en het nieuw de marktreglement.

Zakelijke en financiële dienstverlening (inclusief ICT) en handel

- Deze sectoren vormen de ruggengraat van de stedelijke economie en worden daarom zo goed als mogelijk gefaciliteerd waar het gaat om huisvesting, beschikbaarheid van locaties en accountmanagement.

Horecalleisure

- Opstellen van een ontwikkelingsgericht horecabeleidsplan.
- Stimuleren van initiatieven ten aanzien van verblijfsrecreatie in het buitengebied.
- Mogelijkheden van (door-)ontwikkeling leisurefuncties in kaart brengen, o.a. Paleiskwartier Stimuleren hotelvestiging.

Onderwijs en Arbeidsmarkt

- Aansluiting tussen arbeidsmarkt en onderwijs verbeteren en voortgaan met het project Leren en Werken.
- Samen met werkgevers ontwikkelen en uitvoeren van projecten, die bijdragen aan goed en voldoende personeel voor de speerpuntsectoren op het gebied van economie, onderwijs en arbeidsmarkt in Noordoost Brabant; dit als onderdeel van de middellange termijn sectorplannen.

Accountmanagement en dienstverlening

- Bij het netwerken willen we letterlijk dieper op het proces van de ondernemer in te gaan. Te horen wat hem/haar bezig houdt en wat de gemeente voor de ondernemer kan betekenen. We beogen die ondernemers op te sporen die met plannen rondlopen. Aldus willen we het netwerken een grotere bijdrage laten leveren bij het herkennen van potentiële structuurversterkende projecten en aan acquisitie (genereren leads).
- Accountmanagement wordt meer toegesneden op speerpuntsectoren (FHF, ICT, Zorg, Energie, Logistiek, Toerisme) om structuurversterkende projecten en investeringen te initiëren en te ondersteunen.
- Dienstverlening aan de ondernemers verbeteren (uitvoeren verbeterpunten voortvloeiend uit het Bewijs van Goede dienst).
- Voorzieningen stimuleren voor startende ondernemers; samenwerking met partners in Startersplatform verbeteren.

- Continuering periodiek overleg met ondernemersverenigingen; we toetsen regelmatig bij hen, maar ook in één-op-één contacten met ondernemers, in hoeverre onze accountmanagement-inzet en -taakuitvoering aansluiten bij de ondernemingsverwachting.
- Inkomsten van commerciële reclames op billboards e.d. verhogen; operationele aspecten verbeteren.
- Herontwikkeling van bestaand vastgoed: transformatie in andere functies zoals wonen en winkelen of sloop t.b.v. gebruik als bedrijfsterrein/voorziening.
- Actief acquireren met grotere kavels (1 tot 5 ha) voor value added logistics (VAL) en productie.

Versterken van de economische structuur

Wat willen we bereiken?

Om de economische structuur in onze gemeente te versterken willen wij nadrukkelijker onze sterke en moderne sectoren, zoals toerisme en recreatie (binnenstad), financiële en zakelijke dienstverlening (waaronder ICT) en Food Health en Farma ontwikkelen en profileren.

Outcome indicator	Nulmeting	Ambitie 2013	Ambitie 2014
Aandeel kennisintensieve bedrijven Bron: vestigingenregister	15% van de werkgelegenheid	15% van de werkgelegenheid	15% van de werkgelegenheid
Aandeel food&health Bron: vestigingenregister	20% van de werkgelegenheid	20% van de werkgelegenheid	22% van de werkgelegenheid
Aandeel financiële en zakelijke dienstverlening Bron: vestigingenregister	25% van de werkgelegenheid	25% van de werkgelegenheid	25% van de werkgelegenheid
Aandeel creatieve bedrijvigheid Bron: vestigingenregister	10% van de werkgelegenheid	10% van de werkgelegenheid	10% van de werkgelegenheid
Aantal Nederlandse toeristische bezoeken Bron: Continu Vakantie Onderzoek	7e positie Ned. steden	Positie in top 10 Ned. steden handhaven	Positie in top 10 Ned. steden handhaven
Aantal hotelovernachtingen Bron: Toeristenbelasting	124.730	Groei van 0%	Groei van 5%

Wat gaan we er voor doen?

Duurzame economische structuurversterking voor stad en regio

Ter versterking van onze speerpuntsectoren willen wij vanaf 2013 beschikken over een (revolverend) fonds van € 10 miljoen, van waaruit we heel gericht, daar waar de meeste effecten en multipliereffecten te verwachten zijn, kunnen investeren in projecten die bijdragen aan de gewenste groei van de werkgelegenheid in stad en regio en nodige duurzame structuurversterking. Co-financiering van derden, overheden en/of private partijen, is uiteraard een vereiste. Onze inzet daarbij is (vak)onderwijs van hoge kwaliteit, het stimuleren van innovatieclusters in speerpuntsectoren, investeren in nieuwe broedplaatsen, startende ondernemers en bedrijven die bijdragen aan de verduurzaming van onze economie en maatschappij.

Economische structuurversterkende projecten en programma's

- Continuering van de promotie- en acquisitie-aanpak rond de thema's 'food & health' en 'ICT'.
- De uitvoering van het Economisch Actieplan 2010 – 2014 wordt voortgezet
- Wij blijven nieuwe MBO- en HBO-opleidingen faciliteren in onze stad, die een versterkend effect hebben op de economische structuur.
- Het stimuleren en faciliteren van het continue debat over de creatieve stad, zoals creabranding, platforms, werkateliers en themabijeenkomsten.
- Het realiseren van randvoorwaarden voor creatieve ontmoeting, uitwisseling en samenwerking door gebiedsontwikkeling, zoals de De Gruyterfabriek, in de Spoorzone en in de Binnenstad.
- We zetten onze ondersteuning aan het innovatieprogramma 'Fhealinc' en het platform 'Ondernemerslift' beiden voort, zo mogelijk via toegepaste innovatie in het zogenaamde 'Valorisatieprogramma Noordoost-Brabant'.
- We participeren in de planvorming voor en realisatie van een kleinschalig incubatorpand/weefselweek-lab voor food & health activiteiten in Willemspoort.
- We blijven een trekkersrol vervullen in de regionaal-economische samenwerking '5-Sterrenregio' in Noordoost Brabant. We zoeken daarbij ook naar een stroomlijning met de bestuurlijke samenwerking van 20 gemeenten en waterschap in de regio Noordoost.
- Het innovatieprogramma 'Fhealinc' wordt voortgezet:
 - Wij spelen een voortrekkersrol bij de realisatie van een bovenregionaal innovatiecentrum voor nieuwe eiwit-toepassingen, in samenwerking met bedrijven en instellingen uit Noordoost Brabant. Wij leveren projectmanagementcapaciteit en support voor nieuwe experimenteer-faciliteiten voor bijvoorbeeld insectenkweek, plantaardige vleesvervangers en nieuwe grondstoffen voor veevoer.
 - Wij ondersteunen startende en doorgroeiende Bossche bedrijven en instellingen in voeding en gezondheid bij realisatie / uitbouw van faciliteiten voor onderzoek en productontwikkeling, onder te brengen in bestaande panden, als voorbereiding op een kleinschalig incubatorpand/weefselweek-lab food in Willemspoort.
 - Wij leveren een structurele bijdrage aan uitvoering van het 'Valorisatieplan Noordoost Brabant 2013 – 2018'.
- We ondersteunen het bedrijfsleven en onderwijs in de regio bij de realisatie van een 'innovatie- en ontwikkelcentrum doelgroepenvoeding' met een hoog ambitieniveau.
- We ondersteunen de planvorming voor en realisatie van een innovatieve vershal in de stad, al dan niet onder de noemer 'Eet.nl'.
- Uitbouwen van het lokale energieplatform, dat is opgericht bij ondertekening van het Bosch Energie convenant (BEC).
 - Doorbraakprojecten formuleren met betrekking tot duurzame energieopwekking; is gebiedsgerichte actie met partners BEC (Rietvelden, De Brand, Treurenburg). Doel is aantrekken van investeringen en bedrijfsactiviteiten 'proeftuinen'.

- Er wordt een ICT Community in het leven geroepen, waarbij de gemeente de startmotor is; met een projectteam uit het bedrijfsleven en het onderwijs wordt een website opgezet en een jaarprogramma vastgesteld voor activiteiten die moeten leiden tot een betere profilering van de branche en de daar bij behorende werkgelegenheid. Ook kan deze Community bijdragen aan Promotie en Acquisitie.

Toerisme/citymarketing

- In samenwerking met de Stichting Jheronimus Bosch 500, de VVV en het stedelijke Bezoekersmanagement de stad 'Bosch-proof' maken voor 2016. Doel tot en met 2016 is programmering, productontwikkeling en marketing bevorderen, samenhang creëren met het overige aanbod in de stad en beleving realiseren bij bewoners en (potentiële) bezoekers.
- Op basis van de Toeristisch-Recreatieve Visie Buitengebied geven we de koppeling tussen stad en regio meer vorm met als doel een zichtbaar profiel en de bevordering van meerdaags toerisme.
- In samenwerking met de Provincie, Regio Noordoost Brabant, Het Groene Woud, de B5 en de VVV wordt er nadrukkelijk aandacht besteed aan regioprofilering en de afstemming met de stedelijke citymarketing en de Toeristisch-Recreatieve Visie Buitengebied.
- Zakelijk toerisme: de in 2011 gerealiseerde CongresService stevig vorm geven, 's-Hertogenbosch als congresstad op de kaart zetten om zo congressen naar de stad te halen op basis van de geformuleerde doelstellingen in het businessplan.
- In samenwerking met de HAS, ZLTO en de Restaurant Alliantie het thema food koppelen aan de vrije tijd en het zakelijk toerisme.
- Wij zullen meer focus aanbrengen op de inzet van stedelijke evenementen als instrument van de nieuwe citymarketingstrategie "'s-Hertogenbosch".
- Naast deze inhoudelijke afweging zijn wij, als gevolg van de taakstellende bezuiniging op het budget Citymarketing & Evenementen, genoodzaakt de subsidies van enkele evenementen te verminderen of zelfs te beëindigen.
- Bij toekenning van subsidies voor evenementen zal vanuit citymarketing steeds meer het criterium worden gehanteerd in hoeverre een evenement inzetbaar is binnen de nieuwe citymarketingstrategie én in staat is om landelijke exposure te genereren voor onze stad.

Het bieden van ruimte voor economische activiteiten

Wat willen we bereiken?

We willen ruimte bieden voor economische activiteiten. Dit doen we door een gevarieerd pakket aan werklocaties aan te bieden, zoals bedrijventerreinen en kantoorlocaties. Uitgifte van kantoor- en bedrijfskavels is mede afhankelijk van de doorwerking van de krediet- en economische crisis op de investeringsmogelijkheden van bedrijven. Herstructurering van bedrijventerreinen houdt prioriteit. Overaanbod en leegstand van kantoor- en bedrijfsruimte is ongewenst en wordt naar vermogen tegengegaan.

Indicator	Nulmeting	Ambitie 2013	Ambitie 2014
Hectare terstond uitgeefbaar bedrijventerrein (netto) Bron: ETIN	24,15	Minimaal 15 ha op voorraad	Minimaal 15 ha op voorraad
Aantal hectare gestructureerde bedrijventerreinen Rietvelden Bron: Gemeente	13,7 ha	Minimaal 8 ha	Minimaal 20 ha (in de periode 2011-2014)
Aantal werkzame personen per hectare op bedrijventerreinen (bruto) Bron: Gemeente	44 wp per ha	44 wp per ha	Minimaal 45 wp per ha
Aanbodspercentage kantoor- en bedrijfsruimte	15%	Minimaal 5%	Minimaal 5%
- kantoorruimte	10,9%	en maximaal 10%	en maximaal 10%
- bedrijfsruimte			

Bron: Gemeente

Wat gaan we er voor doen?

Bedrijventerreinen en kantoorlocaties

- In 2011 is gestart met de uitvoering van de nota kantoren- en bedrijventerreinenbeleid. Dat zetten wij in 2013 voort.
- Er wordt een analyse gemaakt van alle oude kantoren en in de toekomst te verwachten niet marktconforme kantoren. Daarnaast wordt er een lijst van prioriteiten opgesteld welke panden het eerst in aanmerking komen voor sanering of herontwikkeling. In 2013 zal de herontwikkeling en/of sloop van oude kantoren intensiever worden voortgezet van 2.500m² kantoor naar minimaal 5.000m² transformatie per jaar.
- Kantorennieuwbouw in het Paleiskwartier houdt prioriteit; het nieuwbouwproject voor Ricoh wordt in 2013 opgeleverd.
- Op Willemspoort wordt gewerkt aan ontwikkeling van een kleinschalig incubatorpand/weefselweek-lab voor food & health activiteiten.
- Doelstelling qua uitgifte is de terreinen kwalitatief goed in te vullen. Per uitgeefbaar bedrijventerrein is daarom een uitgiftekader gemaakt, waarin de stedenbouwkundige uitgangspunten en andere voorwaarden worden vastgelegd. Klantgericht werken staat daarbij centraal, zonder onze kwalitatieve uitgangspunten te veronachtzamen.

- De ontwikkeling van hoogwaardig terrein Rosmalense Plas blijft in portefeuille tot de marktvraag zich herstelt.
- Een bestemmingsplan voor de Brand 2 wordt zo mogelijk in 2013 vastgesteld, waardoor met de omlegging van de Zuid Willemsvaart een nat terrein voor de watergebonden bedrijven kan worden aangelegd, waarvan oplevering is voorzien in 2014; er lopen gesprekken met diverse bedrijven over vestiging.
- Heesch-West: opgesteld worden een (concept) ontwerp MER en (concept) ontwerp bestemmingsplan RBT (Regionaal Bedrijven Terrein) Heesch West, concept Samenwerkingsovereenkomst RBT Heesch West en concept Gebiedsovereenkomst RBT Heesch west.
- De Rietvelden blijft de belangrijkste herstructureringslocatie en daarmee uitvoering Masterplan herontwikkeling bedrijventerrein De Rietvelden. We verwachten enkele grondverkopen te kunnen realiseren. Voor de Industriehaven en omgeving wordt uitwerking gegeven aan de gebiedsvisie.
- Op De Herven moeten wij de kwaliteit van het bedrijventerrein goed 'bewaken'. Positief in dat verband is de planontwikkeling voor upgrading en uitbreiding van de Woonboulevard.

Wat kost het?

De exploitatie bestaat uit de jaarlijkse lasten en baten.

In totaal gaat het om de volgende bedragen:

	Werkelijk 2011	Raming 2012	Raming 2013	2014	(bedragen * € 1.000) Meerjarenraming 2015 2016	
Lasten	11.662	9.205	9.166	9.098	9.017	8.903
Baten	8.555	8.038	8.336	8.297	8.400	8.345
Resultaat gewone bedrijfsvoering	-3.107	-1.167	-830	-801	-617	-558
Mutaties eigen vermogen						
-Toevoegingen	493	302	302	302	302	302
-Beschikkingen	2.628	191	191	191	191	191
Per saldo mutaties eigen vermogen	2.135	-111	-111	-111	-111	-111
Totaal	-972	-1.278	-941	-912	-728	-669

De volgende investeringen zijn gepland:

	2013	2014	2015	2016
Aanpassing panden (bulk)	443	443	443	443
Totaal	443	443	443	443

Werk en inkomen

Ambitie

We willen bevorderen dat volwassenen zelfstandig en onafhankelijk zijn. Daarvoor is allereerst een eigen inkomen belangrijk, het liefst doordat je werkt. Bijna al onze huishoudens (94%) voorzien zelf in een eigen inkomen. Onafhankelijk van de overheid. Werkenden zijn gemiddeld gezonder, maatschappelijk actiever en gelukkiger. Van onze beroepsbevolking werkt bijna drie kwart. Dat is veel. We streven naar een zo hoog mogelijke arbeidsparticipatie. De flexibiliteit van de arbeidsmarkt groeit nog steeds. Meer dan 90% van de huidige vacatures heeft een tijdelijk karakter. De baan voor het leven bestaat nauwelijks meer. We hebben naast goed opgeleide en gekwalificeerde mensen, dus ook een arbeidsmarkt nodig waarin vraag en aanbod op een goede wijze op elkaar aansluiten. Dit is een gezamenlijke regionale opgave van ondernemers, overheden en onderwijsinstellingen.

De dienstverlening aan inwoners die (tijdelijk) voor hun inkomen afhankelijk zijn van de gemeente staat in dienst van terugkeer naar het arbeidsproces.

Mensen met een korte afstand tot de arbeidsmarkt stimuleren we om zoveel mogelijk zelf te doen, hun capaciteiten in te zetten bij het vinden van werk en hiervoor de eigen netwerken in te schakelen.

Voor mensen die ver van de arbeidsmarkt staan, is er ondersteuning en begeleiding, eveneens gericht op het vinden van een baan. Betaald werk is de enige remedie om boven het sociaal minimum uit te stijgen. Steeds meer mensen zijn (tijdelijk) afhankelijk van een uitkering. Ook voor de toekomst geldt dat nieuwe werkgelegenheid maar deels past bij de vaardigheden van de mensen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt. Daarom maken we afspraken met werkgevers om kansen te ontwikkelen voor deze groep. Als werkgever geven we zelf het goede voorbeeld. Ook organiseren we zelf meer werk om mensen aan de onderkant meer kansen te bieden op terugkeer in het arbeidsproces. We bieden mogelijkheden maar mensen zijn zelf verantwoordelijk om aan het werk te komen en te blijven!

Zoveel mogelijk mensen werken

Wat willen we bereiken?

Werk is de manier om economisch maar ook sociaal zelfredzaam te zijn. We willen zoveel mogelijk inwoners aan het werk helpen. We sluiten aan bij wat mensen al kunnen. We proberen iedereen zo regulier mogelijk te laten werken. Daarvoor zetten we ook de mogelijkheden van de wet Sociale Werkvoorziening in. Onze aandacht gaat in het bijzonder uit naar jongeren zonder startkwalificatie.

Inwoners zijn vooral zelf aan zet bij het zoeken naar werk. Wie echter tijdelijk geen werk heeft, bieden we - naast begeleiding naar werk - een bijstandsuitkering voor het noodzakelijke levensonderhoud. We zien werk als belangrijke sleutel voor onafhankelijkheid en hebben daarom ook zicht op problemen die er kunnen spelen op andere leefgebieden die werken belemmeren. Voor hen die niet volledig kunnen werken, geldt dat zij op andere wijze hun bijdrage kunnen leveren aan onze samenleving.

Indicator	Nulmeting	2013	2014
Het aandeel mensen (15-65 jr.) dat werkt of actief naar werk zoekt (Bruto arbeidsparticipatie) Bron: Economische Monitor	71%	73%	73%
Het aantal mensen dat een bijstandsuitkering ontvangt Bron: Macro Economische Verkenning CPB	3.167	max. 3.200	max. 3.200
Het aantal jongeren (18-27 jr.) dat een bijstandsuitkering ontvangt	365	365	365
Het aantal mensen dat een uitkering heeft maar hiervoor: - betaald werk verricht	eerste meting 2013 (% van totaal)	ntb	ntb
- op een andere wijze een (maatschappelijke) bijdrage levert aan de samenleving. Bron: managementinformatie AmSZ	eerste meting 2013 (% van totaal)	ntb	ntb
Aantal werknemers binnen de sociale werkvoorziening (WSW):			
- Binnen (beschut/intern geplaatst):	441	355	330
- Buiten (werken op locatie, groepsdetacheren, individuele detachering, begeleid werken): Bron: Weener Groep	786	868	870
Het aandeel mensen dat via social return geplaatst is:			
- Bij de gemeente	5%	6%	7%
- Buiten	50	75	100

Wat gaan we er voor doen?

Toekomstige ontwikkelingen

- We realiseren één aanpak voor Wwb'ers en Wsw'ers in één gemeentelijk werkbedrijf
- We zetten maximaal in op social return binnen onze eigen organisatie en stimuleren en ondersteunen andere organisaties bij het invullen van hun social return opgaven*
- We intensiveren de samenwerking met de Meijerijgemeenten op het gebied van Wsw en Wwb

- We intensiveren de benadering van werkgevers en organiseren samen met hen verschillende vormen van werk voor onze doelgroep.
 - * Het opnemen van voorwaarden in aanbestedingstrajecten zodat leveranciers banen bieden aan mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt.

Voorkomen instroom in de bijstand onder andere door:

- Bij aanvraag bijstandsuitkering direct bemiddelen naar werk samen met het UWV via de projecten Poortwachter, Einde in Zicht (max. WW) en Voorkomen instroom jongeren.
- Handhaving aan de poort om onrechtmatige uitkeringsverstrekking te voorkomen. Preventieve, controle- en opsporingsonderzoeken dragen bij aan het imago van de gemeente. Naleving van regels zien we als een vanzelfsprekend onderdeel van de gemeentelijke aanpak
- We ondersteunen en adviseren gevestigde ondernemers (incl ZZP'ers) die tijdelijk in de problemen zitten door het bieden van hulp bij schulden, een tijdelijk aanvullend inkomen of coaching bij de doorontwikkeling van het bedrijf.

Trajecten op maat:

- Mensen gaan zo snel mogelijk aan de slag in een zo regulier mogelijke werksituatie en we bieden daar de ondersteuning die nodig is, dus al werkend ontwikkelen.
- We vergoeden de eigen bijdrage voor de kinderopvang voor mensen op een traject naar werk en voor studenten (onder voorbehoud nieuwe wet en raadsbesluit)
- Mensen die niet meewerken, worden gekort op hun uitkering
- Wij kopen veel minder trajecten bij externe partners in, we voeren meer zelf uit.
- Mensen die niet kunnen werken doen wel wat terug voor hun uitkering door het leveren van een maatschappelijke tegenprestatie.
- De doelgroepen Wajong en WIA met een SW-indicatie worden in samenwerking met het UWV actief bemiddeld naar werk.

Bevorderen uitstroom uit de bijstand

- Wij richten ons op mensen waarbij enig perspectief op werk aanwezig is. De ondersteuning is gericht op een snelle uitstroom uit de bijstand.
- Wij diagnosticeren wat een klant zelf kan. Wij sluiten zoveel mogelijk aan bij wat de klant al zelf kan en ondersteunen de klant waar dat nodig is om optimaal te kunnen meedoen in de samenleving.
- Ondersteunen van startende ondernemers die nu (nog) een bijstandsuitkering ontvangen.
- In samenwerking met werkgevers arrangementen ontwikkelen om duurzame uitstroom te realiseren waarbij werkgevers die mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt in dienst nemen met name in de beginperiode (financieel) worden ontzorgd
- Handhaving bij mensen met een uitkering om de rechtmatigheid vast te (blijven) stellen en om het mensen die niet willen onaantrekkelijk te maken om een uitkering te hebben.

Bemiddeling naar werk

- We organiseren, samen met werkgevers, werk dat past bij de individuele mogelijkheden van mensen met een WWB-uitkering of een WSW-dienstverband. In de nieuwe aanpak staat het vinden en organiseren van zo regulier mogelijk werk voorop. Opleiding en ontwikkeling zijn altijd gekoppeld aan de werkplek en afgestemd met de werkgever. We draaien onze volgorde van bemiddeling dus om. We regelen eerst werk, om daarna al werkend de werknemer zich te laten ontwikkelen en passende hulpverlening te bieden als dat nodig is. Dit vraagt om een zware nadruk op de werkgeversbenadering die we zelf uitvoeren.
- We richten onze inzet vooral op de groep met een afstand tot de arbeidsmarkt en verzilveren daardoor juist het verborgen vermogen. Door meer in te steken op het organiseren van werk, kunnen we oplossingen aandragen die passen bij wat mensen wél kunnen. Hierbij gaat het ook om betaald werk.
- We doen een groter beroep op de eigen verantwoordelijkheid van hen die wij in staat achten om zelf weer aan het werk te gaan. Aan de andere kant zetten we niet meer in op werk bij de groep die daar geen perspectief op heeft. We accepteren dat een deel van de groep niet kan werken.
- Het aangaan van samenwerkingsverbanden met grote werkgevers in de regio om mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt een passende baan te bieden.

Aansluiting vraag en aanbod op de arbeidsmarkt

Wat willen we bereiken?

Er is een goede aansluiting tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt. Werkgevers kunnen in de regio geschikt personeel vinden zodat ze hier blijven of zich hier vestigen. Meer hierover is ook te vinden in het programma ruimte voor bedrijvigheid.

Werknemers kunnen een passende baan vinden waarin ze hun talenten ontwikkelen. Het opleidingsaanbod sluit aan bij de vraag van werkgevers in stad en regio. Meer hierover is ook te vinden in het programma leren en opgroeien. Om de aansluiting tussen vraag en aanbod mogelijk te maken hebben ondernemers, onderwijs en regio elkaar nodig. De arbeidsmarkt stopt immers niet bij onze gemeentegrens. Wij zetten er op in, om samen met werkgevers in de Meierij en de regio Noordoost-Brabant, voor een zo groot mogelijke groep mensen in de bijstand en in de Wsw, zo regulier mogelijk werk mogelijk te maken. Als dat niet kan, organiseren we aangepast werk of accepteren dat een deel van de groep niet kan werken.

De gemeente heeft hier twee verantwoordelijkheden, een coördinerende en netwerkbevorderende rol, en een uitvoeringsrol. De uitvoeringsrol is hierboven beschreven bij bemiddeling naar werk.

Indicator	Nulmeting	2013	2014
Aantal sectorplannen (integrale aanpak vraag en aanbod speerpuntsector)	0	1	3
Aantal werkgevers, waarmee een duurzame relatie op het gebied van personeel bestaat	0	400*	400*

*Gefinancierd uit tijdelijke middelen

Wat gaan we er voor doen?

- Op basis van een gezamenlijk regionaal marktbeperkingsplan benaderen we werkgevers om een beter beeld te krijgen van hun behoefte op het gebied van personeel, nu en in de toekomst. Dat doen we vraaggericht en in afstemming met andere partners zoals UWV, onderwijs en kenniscentra. Deze partners stemmen hun dienstverlening af op de informatie over de personeelsbehoefte van werkgevers.
- Start van het bestuurlijk platform economie-onderwijs-arbeidsmarkt Noordoost-Brabant met als hoofdpoging de economische motor op gang te houden, zodat ook in een krappe arbeidsmarkt mensen optimaal kunnen werken en hun talenten ontwikkelen.
- Voor de vier speerpuntsectoren zorg en welzijn, industrie/techniek, FoodHealth&Farma en services maken we met de partners plannen voor de periode 2013-2016, zodat werkgevers aan voldoende en goed gekwalificeerd kunnen blijven komen
- Samen met partners uit onderwijs, ondernemers en overheid voeren we regie op de regionale samenwerking op het gebied van leven lang leren van onze beroepsbevolking.
- We bevorderen dat MBO en HBO opleidingen in onze regio aansluiten bij de behoefte van werkgevers door o.a. regionale arbeidsmarktinformatie, werkgeversbenadering en samenwerking.
- In de regio Meierij werken we met gemeenten en SW-bedrijven samen om de kansen op de arbeidsmarkt van mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt te vergroten. Deze samenwerking vergroot de kans dat werkgevers aan personeel komen en dat inwoners aan werk komen.

Financieel basisniveau voor iedereen

Wat willen we bereiken?

Iedereen is economisch zelfstandig en kan deelnemen. Dat betekent enerzijds dat iedereen beschikt over voldoende basisinkomen om deel te kunnen nemen aan de samenleving en anderzijds dat iedereen weet om te gaan met geld. Hierdoor wordt uitsluiting door financiële omstandigheden voorkomen. Wie (tijdelijk) onvoldoende inkomen heeft of wie de eigen verantwoordelijkheid niet kan nemen, biedt de gemeente een toegankelijk vangnet van (tijdelijke) inkomensondersteuning en schuldhulpverlening zodat mensen daarna weer op eigen kracht verder kunnen. We stimuleren daarom zoveel mogelijk dat mensen zelf de regie blijven houden.

Indicator	Nulmeting*	Norm 2013	Norm 2014
Schaalscore zelfredzaamheid van minima (schaalscore 0-10)	7,6	7,6	7,8
% minima dat minimaal 1 keer per maand sport	54%	48%	50%
% minima dat vindt dat zij voldoende sociale contacten hebben	59%	63%	65%
% minima dat wel eens vrijwilligerswerk doet	27%	31%	33%
Bron: enquête welzijn/O&S			
Het slagingspercentage schuldhulpverlening is minimaal gelijk aan het landelijk gemiddelde	38% (2011), gelijk aan landelijk gemiddelde	Gelijk aan of hoger dan landelijk gemiddelde	Gelijk aan of hoger dan landelijk gemiddelde
Bron: Nederlandse Vereniging voor Volkskrediet (NVVK)			

* De nulmeting is in het verleden foutief bepaald. Dit is nu gecorrigeerd.

Wat gaan we er voor doen?

Verstrekken bijstandsuitkering

- We blijven ervoor zorgen dat iedere inwoner die daar recht op heeft, tijdig een bijstandsuitkering ontvangt
- We gaan fraude strenger aanpakken. Hiervoor wisselen we beter en meeromvattend informatie uit met uitvoeringsorganen en organisaties.

Bijzondere bijstand

- We verkorten de doorlooptijden van niet complexe aanvragen bijzondere bijstand van 10 naar acht dagen zodat we mensen sneller kunnen helpen en kosten besparen
- We zorgen ervoor dat we voor een grotere groep inwoners met een laag inkomen goedkopere afspraken maken met de zorgverzekeraars
- De participatie van volwassenen bevorderen door het opzetten van fondsen voor volwassenen op dezelfde wijze als het Jeugdsportfonds en het Jeugdcultuurfonds.

Schuldhulpverlening

- We verlenen inwoners hulp bij problematische schulden en financiële problemen. Inwoners zijn hierbij vooral zelf aan zet. Samen voorkomen we nieuwe schulden, we kijken ook naar achterliggende oorzaken, we lossen schulden met maatwerk op en we verstrekken bijzondere bijstand bij noodzakelijke (onvoorziene) kosten. En we begeleiden naar werk want dat is een voorliggende oplossing voor een succesvolle schuldregeling
- We passen binnen schuldhulpverlening uitsluitingsregels toe voor draaideurklanten, fraudeurs en klanten die niet of onvoldoende meewerken.
- We zetten meer in op groepsgewijze budgetbegeleiding (cursussen), mensen leren van elkaar door oplossingen met elkaar te delen en bovendien is het goedkoper dan een individuele aanpak
- We begeleiden de nieuwe doelgroep eigen huisbezitters met schuldenproblematiek samen met banken en hypotheekverstrekkers. We voorkomen hiermee nieuwe aanvragen.
- We stimuleren en versterken de inzet van vrijwilligers (schuldhulpmaatjes) die mensen met schulden in het dagelijkse leven bijstaan

Wat kost het?

De exploitatie bestaat uit de jaarlijkse lasten en baten.

In totaal gaat het om de volgende bedragen:

	Werkelijk 2011	Raming 2012	Raming 2013	2014	(bedragen * € 1.000) Meerjarenraming 2015 2016	
Lasten	125.567	122.235	113.524	112.647	112.897	112.997
Baten	98.627	96.688	92.440	92.036	92.336	92.436
Resultaat gewone bedrijfsvoering	-26.940	-25.547	-21.084	-20.611	-20.561	-20.561
Mutaties eigen vermogen						
-Toevoegingen	1.392	437	102	102	102	102
-Beschikkingen	5.905	3.254	2.327	2.327	2.327	2.327
Per saldo mutaties eigen vermogen	4.513	2.817	2.225	2.225	2.225	2.225
Totaal	-22.427	-22.730	-18.859	-18.386	-18.336	-18.336

De volgende investeringen zijn gepland:

	2013	2014	(bedragen x € 1.000) 2015 2016	
vervangingsplan ICT AMSZ	385	385	-	-
Weenergroep	500	500	500	500
Totaal	885	885	500	500

Algemene dekkingsmiddelen

De inkomsten van de gemeente

De inkomsten van de gemeente

De pijler Algemene dekkingsmiddelen omvat de programma's Beleggingen en overige baten en lasten, Gemeentelijke belastingen en Algemene uitkering gemeentefonds. Omdat deze financiële programma's sterk verweven zijn met de functionele programma's wordt hier volstaan met een financieel totaaloverzicht. Voor elk van de drie programma's wordt echter aangegeven op welke plaats in de begroting meer informatie te vinden is.

Beleggingen en overige baten en lasten

Het programma Beleggingen en overige baten en lasten bestaat uit de netto inkomsten van de gemeentelijke beleggingen en de netto opbrengst van bespaarde rente over het eigen vermogen en de voorzieningen. Daarnaast vallen de posten onvoorzien, saldi kostenplaatsen en de nog niet verdeelde budgetten onder dit programma. In het hoofdstuk Financiële positie worden de meest relevante posten toegelicht. De post onvoorzien is geraamd op € 225.000.

Gemeentelijke belastingen

Informatie over dit programma is opgenomen in de begrotingsparagraaf Lokale heffingen met een uitgebreid beeld van de beleidsuitgangspunten, belastingvoorstellen, kwijtscheldingsbeleid en landelijke ontwikkelingen. Deze paragraaf is qua omvang breder dan het programma gemeentelijke belastingen, omdat onder lokale heffingen ook de afvalstoffenheffing en de rioolheffing vallen. Deze belastingen zijn onder de functionele programma's geraamd, omdat het hier niet om algemene dekkingsmiddelen gaat.

Algemene uitkering gemeentefonds

Het hoofdstuk Financiële positie geeft een toelichting op de raming van de algemene uitkering 2013, de ontwikkeling ten opzichte van de begroting 2012 en de te verwachten ontwikkelingen op het gebied van de algemene uitkering voor de komende periode.

Wat kost het?

De exploitatie bestaat uit de jaarlijkse lasten en baten.

Belegingen en overige baten en lasten:

	Werkelijk 2011	Raming 2012	Raming 2013	2014	(bedragen x € 1.000) Meerjarenraming	
					2015	2016
Lasten	12.366	9.986	5.927	6.154	5.318	5.756
Baten	93.856	44.745	43.274	42.228	40.734	40.015
Resultaat gewone bedrijfsvoering	81.490	34.759	37.347	36.074	35.416	34.259
Mutaties eigen vermogen						
- Toevoegingen	86.518	44.799	17.175	16.292	13.086	13.086
- Beschikkingen	20.971	36.134	750	750	-	-
Per saldo mutaties eigen vermogen	-65.547	-8.665	-16.425	-15.542	-13.086	-13.086
Totaal	15.943	26.094	20.922	20.532	22.330	21.173

Gemeentelijke belastingen:

	Werkelijk 2011	Raming 2012	Raming 2013	2014	(bedragen x € 1.000) Meerjarenraming	
					2015	2016
Lasten	5.489	5.868	5.531	5.531	5.531	5.531
Baten	35.546	35.963	36.358	36.578	36.766	36.966
Resultaat gewone bedrijfsvoering	30.057	30.095	30.827	31.047	31.235	31.435
Mutaties eigen vermogen						
- Toevoegingen	-	-	-	-	-	-
- Beschikkingen	-	-	-	-	-	-
Per saldo mutaties eigen vermogen	-	-	-	-	-	-
Totaal	30.057	30.095	30.827	31.047	31.235	31.435

Algemene uitkering gemeentefonds:

	Werkelijk 2011	Raming 2012	Raming 2013	2014	(bedragen x € 1.000) Meerjarenraming 2015 2016	
Lasten	-	-	-	-	-	-
Baten	158.819	149.703	149.198	148.212	145.156	145.156
Resultaat gewone bedrijfsvoering	158.819	149.703	149.198	148.212	145.156	145.156
Mutaties eigen vermogen						
- Toevoegingen	1.710	653	-	-	-	-
- Beschikkingen	4.622	-	-	-	-	-
Per saldo mutaties eigen vermogen	2.912	653-	-	-	-	-
Totaal	161.731	149.050	149.198	148.212	145.156	145.156

Lokale heffingen
Weerstandsvermogen
Onderhoud kapitaalgoederen
Financiering
Bedrijfsvoering
Verbonden partijen
Grondbeleid

Paragrafen

Lokale heffingen

1 Inleiding

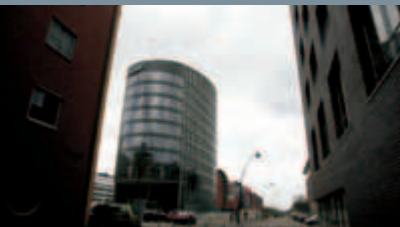
In artikel 10 van het Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten is bepaald dat de paragraaf betreffende de lokale heffingen tenminste bevat:

- de geraamde inkomsten;
- het beleid ten aanzien van de lokale heffingen;
- een overzicht op hoofdlijnen van de diverse heffingen;
- een aanduiding van de lokale lastendruk;
- een beschrijving van het kwijtscheldingsbeleid.

2 Beleidsuitgangspunten

Wij hebben in ons coalitieakkoord 2010-2014 aangegeven te hechten aan een sluitende (meerjaren) begroting om de gezonde financiële basis van onze gemeente te handhaven. De laatste jaren zijn de tarieven uitsluitend geïndexeerd (loon- en prijspeil-indexatie). In 2010 is overigens die indexatie achterwege gebleven. In het coalitieakkoord is afgesproken om deze raadsperiode jaarlijks de inflatiecorrectie toe te passen voor de tarieven. Met dien verstande dat voor het woningdeel van de onroerende zaakbelastingen die inflatiecorrectie achterwege blijft als de gemiddelde waardedaling van de woningen hoger is dan het inflatiepercentage. Voor de retributies (gemeentelijke dienstverlening tegen betaling, zoals afvalstoffenheffing, rioolheffing en leges) geldt het uitgangspunt van kostendekkendheid.

Voor belastingjaar 2013 is in de begroting en de uiteindelijke belastingvoorstellen uitgegaan van 1,83% gemiddelde loon- en prijsstijging. Dit geldt niet bij de onroerende zaakbelastingen voor (de eigenaren van) woningen. De gemiddelde waardedaling van de woningen is namelijk naar verwachting 7,50% en dus hoger dan de inflatiecorrectie. Voor de tarieven van de retributies blijft als uitgangspunt gelden dat de tarieven maximaal 100% kostendekkend zijn. Tevens is bij de begrotingsbehandeling in november 2011 een motie aangenomen om de tarieven voor de toeristenbelasting in deze coalitieperiode te bevriezen.

De gemeente voert een actief en maximaal kwijtscheldingsbeleid. Kwijtschelding van gemeentelijke belastingen wordt verleend op basis van 100% van de bijstandsnorm. Om het kwijtscheldingsbeleid voort te kunnen zetten is in 2013 een bedrag van € 1.065.000 begroot (€ 1.365.000 in 2012). Belangrijkste oorzaak van de verlaging is het afketsen van het wetsvoorstel om de vermogenstoets te verruimen. In de jaren 2010 tot en met 2012 is op deze wijziging geanticipeerd. De afname van het aantal te honoreren verzoeken zal groter zijn dan de toename door de economische omstandigheden.

3 Overzicht belastingen en heffingen

De belangrijkste belastingen en retributies die door onze gemeente worden geheven, zijn:

- onroerende-zaakbelastingen (OZB);
- belastingen op roerende woon- en bedrijfsruimten (RZB);
- afvalstoffenheffing en overige reinigingsheffingen;
- rioolheffingen;
- hondenbelasting;
- precariobelasting;
- leges;
- toeristenbelasting;
- parkeerbelasting.

Daarnaast worden onder meer nog enkele retributies, zoals marktgelden, haven- en liggelden en begraafplaatsrechten, geheven.

Van de belastingen die de Gemeentewet kent, worden momenteel alleen de reclamebelasting, de forensenbelasting en de baatbelasting niet geheven. Evenmin wordt in onze gemeente de BIZ-bijdrage geheven, een belastingsoort die speciaal is geïntroduceerd voor de vorming van ondernemersfondsen. Er is op dit moment echter een initiatiefvoorstel aanhangig om met ingang van belastingjaar 2013 reclamebelasting te gaan heffen. De opbrengst daarvan is bedoeld voor de ondernemersfondsen.

4 Landelijke ontwikkelingen

Wet Bedrijven Investerings Zones (BIZ) / Reclamebelasting

De experimentenwet BI-zone (BIZ) is op 1 mei 2009 in werking getreden. Op grond hiervan kunnen ondernemers met hulp van gemeenten een fonds creëren om te investeren in de kwaliteit van hun bedrijfsomgeving. Er kan niet meer mee gedaan worden aan het experiment, maar twee eerdere pogingen hebben niet tot introductie geleid.

Fierensmarge

De wetgever is niet voornemens om een alternatief te bedenken voor de Fierensmarge. Die bepaalde dat binnen een bepaalde marge een WOZ-waarde geacht wordt juist te zijn. De Hoge Raad heeft in 2010 bepaald dat die Fierensmarge niet geoorloofd is.

No-cure-no-pay organisaties

Sinds 2009 is sprake van een opkomst van de no-cure-no-pay-organisaties. Deze organisaties leven van de kostenvergoedingen. De in het geding zijnde OZB is vaak zo gering dat burgers het niet de moeite vonden om kosten te maken. No-cure-no-pay-organisaties maken gebruik van de regelingen met betrekking tot de proceskostenvergoedingen. Zij claimen honderden euro's kosten in de wetenschap dat ze die bij een gegrond bezwaarschrift kunnen declareren. Deze organisaties hielden bij het indienen van bezwaarschriften rekening met de Fierensmarge. Bij een ongegrond bezwaarschrift worden de kosten immers niet vergoed. Die drempel is weggenomen: een verlaging van de WOZ-waarde met € 5.000 levert een vermindering aan OZB op van iets meer dan € 4. De kostenvergoeding is al snel rond de € 600. De kostenvergoeding mét Fierensmarge was sinds de opkomst van deze organisaties gestegen van ongeveer € 10.000 per jaar naar een bedrag van ongeveer € 25.000 per jaar. Het wegvallen van de Fierensmarge zal een verdere stijging tot gevolg hebben. Een eerste inschatting is dat het aantal door dergelijke bureaus ingediende bezwaarschriften in 2012 is verdubbeld ten opzichte van 2011.

Verruiming kwijtscheldingsbeleid

Door een wetswijziging is de weg vrij gemaakt om het kwijtscheldingsbeleid te verruimen. Enerzijds wordt het daardoor voor kleine zelfstandige ondernemers mogelijk om kwijtschelding aan te vragen voor privé belastingaanslagen. Anderzijds kon de vermogensnorm worden verruimd, namelijk tot aan het niveau welke in de "Wet werk en bijstand" wordt gehanteerd voor uitkeringsgerechtigden. De uitvoeringsregels voor de ondernemers zijn echter nog niet gereed. En de uitvoeringsregels voor de verruiming van de vermogenstoets zijn niet aangenomen. In de afgelopen jaren (2010 tot en met 2012) hadden wij al op deze verruiming geanticipeerd. Vanaf 2013 zullen we weer met de krappere vermogenstoets moeten werken. Daardoor zullen er minder verzoeken om kwijtschelding gehonoreerd kunnen worden. In 2012 was er een budget € 1.365.000 begroot. Als gevolg van de verslechterde economische situatie wordt een stijging van het aantal verzoeken verwacht. De daling door het werken met een krappere vermogenstoets schatten we echter hoger in. Daardoor is voor 2013 een bedrag voor kwijtschelding begroot van € 1.065.000.

Maximering leges voor rijbewijzen

De ingangsdatum van de maximumprijs voor de rijbewijzen is wederom verschoven. Op zijn vroegst kan die wijziging ingaan per 1 januari 2013. De gemeente 's-Hertogenbosch

hanteert op dit moment een tarief dat ongeveer € 5 hoger is dan het verwachte maximum tarief. Dit betekent dat de totale opbrengst door het maximeren van het tarief mogelijk ongeveer € 70.000 minder is dan volgens de huidige berekeningen.

Wijzigen wettelijke status NIK

De Minister van Binnenlandse Zaken streeft ernaar om medio 2012 enkele wetwijzigingen voor te leggen aan de Raad van State. Daarbij zal o.a. de Nederlandse Identiteitskaart (NIK) de status van reisdocument verliezen. Vanaf dat moment kan het opnemen van vingerafdrukken voor een NIK beëindigd worden. Met een Nederlandse identiteitskaart zonder vingerafdrukken kan men toch binnen de EU reizen. Men verwacht dat het ook geen problemen oplevert voor de landen buiten de EU waarvoor de identiteitskaart nu al geldig is. De financiële gevolgen zullen dus vermoedelijk gering zijn.

Verhoging Griffierechten

De centrale overheid wil de regelgeving van de griffierechten aanpassen. Enerzijds door de huidige griffierechten fors te verhogen. En anderzijds door een nieuwe vorm van griffierechten voor de lagere overheden te introduceren. Bij een gegrond beroep van een belanghebbende wordt de gemeente een griffierecht in rekening gebracht dat kan oplopen van € 5.000 bij de Rechtbank tot uiteindelijk (cumulatief) € 30.000 bij de Hoge Raad. Het wetsvoorstel is niet aangenomen, maar daarmee zijn de plannen nog niet definitief uit beeld. Met de wijziging wilde men de bewustheid van de (kostprijs van de) rechtsgang verhogen en tevens wilde men de rechtspraak meer kostendekkend maken. Gemeentebreed wordt er gewerkt aan het zo veel mogelijk voorkomen van formele rechtszaken om die griffierechten te voorkomen. De potentiële extra kostenpost is namelijk becijferd op ongeveer € 500.000. De kansen liggen met name bij het inzetten van een meer informele en meer persoonlijke aanpak bij de bezwaarafhandeling.

5 Belastingvoorstellen 2013

De gemeenteraad stelt de verordeningen vast. Daarin zijn de tarieven voor de gemeentelijke belastingen en heffingen voor het komende jaar opgenomen. Hiertoe wordt een afzonderlijk raadsvoorstel met belastingvoorstellen uitgebracht dat samen met de begroting 2013 wordt behandeld. In dat voorstel wordt uitgebreid ingegaan op de diverse belastingen en heffingen. Hieronder volgt een korte samenvatting van de belangrijkste voorstellen.

OZB

De nieuw vastgestelde WOZ-waarden voor de heffing OZB 2013 zijn gebaseerd op het prijspeil van 1 januari 2012. Bij de berekening van de voorlopige nieuwe OZB tarieven 2013 is uitgegaan van de eerste prognoses van de nieuwe WOZ-waarden. Berekend is

een gemiddelde waardedaling voor de woningen van 7,50%. Omdat de waardedaling van woningen hoger is dan het inflatiepercentage, is op het tarief niet de inflatiecorrectie van 1,83% toegepast. Het niet toepassen van de inflatiecorrectie leidt overigens tot een derving van OZB inkomsten van ongeveer € 260.000.

Voor de niet-woningen is een gemiddelde waardedaling berekend van 3%. De waardedaling wordt in het tarief verdisconteerd (verhoging van het tarief met 3%). Tevens wordt ook bij de niet-woningen de inflatiecorrectie van 1,83% toegepast. Het tarief voor de niet-woningen is dus met 4,83% verhoogd.

In onderhavig voorstel is rekening gehouden met de te honoreren waardebezwaren en vrijstelling woningdelen van niet-woningen. In de stijging van de opbrengst is rekening gehouden met nieuwbouw. Op basis van deze gegevens zijn de OZB-opbrengst en de voorlopige OZB-tarieven 2013 als volgt becijferd:

Gegevens	Begroting 2009	Begroting 2010	Begroting 2011	Begroting 2012*	Begroting 2013
a. woningen: eigenaren	0,0812%	0,0812%	0,0852%	0,0872%	0,0943%
b. niet-woningen: eigenaren	0,2128%	0,2171%	0,2254%	0,2311%	0,2426%
c. niet-woningen: gebruikers	0,1705%	0,1739%	0,1806%	0,1851%	0,1943%
Opbrengst woningen (x € 1.000)	€ 13.275	€ 13.677	€ 13.823	€ 14.164	€ 14.195
Opbrengst niet-woningen (x € 1.000)	€ 16.812	€ 17.263	€ 19.477	€ 20.169	€ 20.505
Totaal opbrengst OZB (x € 1.000)	€ 30.087	€ 30.940	€ 33.300	€ 34.333	€ 34.700

* inclusief de aanpassingen uit de voorjaarsnota

De tarieven voor 2013 zijn voorlopig becijferd op de tarieven zoals in bovenstaande tabel opgenomen. De WOZ-waardeontwikkeling is geanalyseerd uit de gerealiseerde verkoopcijfers tot voorjaar 2012. De herwaardering voor 2013 start in het derde kwartaal van 2012. Indien de ontwikkeling van de WOZ-waarden afwijkt van bovenstaande waardeontwikkeling, zal in de Raadsvergadering van december een voorstel worden ingediend met gewijzigde tarieven.

Afvalstoffenheffing

Bij de bepaling van de tarieven afvalstoffenheffing wordt rekening gehouden met 100% kostendekking. In de afvalstoffenheffing 2013 zijn structureel onderstaande effecten verwerkt waardoor ook de indexering voor prijs- en loonkosten wordt opgevangen. De gemiddelde afvalstoffenheffing daalt met € 8,58 naar € 265,93. De belangrijkste oorzaken van de daling van het tarief zijn:

- 1.500 ton minder restafval
- minder groen afval m.n. aan huis opgehaald
- 800 ton minder composteerbaar afval
- gemiddeld minder afval per aansluiting en lagere prijzen verwerking afval
- en het doorvoeren van een efficiëntere werkwijze

Genoemde effecten hebben vooral betrekking op de (afvalgerelateerde) variabele kosten, waardoor de verhouding tussen de vaste en variabele kosten verandert.

De volgende voorlopige tarieven zijn becijferd:

Gegevens	Begroting 2009	Begroting 2010	Begroting 2011	Begroting 2012	Begroting 2013
Tarief eenpersoonshuishouden	€ 237,36	€ 237,36	€ 233,40	€ 235,20	€ 228,72
Tarief meerpersoonshuishouden	€ 295,32	€ 295,32	€ 297,60	€ 293,76	€ 284,04
Aantal betalende eenpersoonshuishoudens	19.292	19.552	20.065	20.824	20.976
Aantal betalende meerpersoonshuishoudens	39.998	39.738	40.795	41.426	41.824
Totaal opbrengst (x € 1.000)	€ 16.391	€ 16.376	€ 16.823	€ 17.067	€ 17.041

Rioolheffing

De kosten van de gemeentelijke taken op het gebied van de inzameling en transport van afvalwater, de verwerking van hemelwater en overtollig grondwater in het bebouwd gebied kan de gemeente op haar inwoners verhalen middels een rioolheffing. Deze verbrede heffing, gebaseerd op de Wet gemeentelijke watertaken, is in 2008 ingevoerd. In het door de raad vastgestelde verbreed Gemeentelijk Rioleringsplan (vGRP) 2009-2014 is beschreven hoe de gemeente invulling geeft aan zorgplichten rondom afval-, hemel- en grondwater. In 2013 stijgen de totale kosten tot een bedrag van € 9.534.000. De opbrengst stijgt enerzijds door een toename van het aantal aansluitingen maar daalt anderzijds door een lagere opbrengst grootverbruikers. In het kader van de kredietcrisis hebben we onderzocht of het mogelijk is om de woonlasten voor 2013 te beperken. Door een eenmalige onttrekking van € 986.000 aan de rioolreserve kan de rioolheffing voor 2013 gelijk blijven aan die van 2012.

Gegevens	Begroting 2009	Begroting 2010	Begroting 2011	Begroting 2012	Begroting 2013
Tarief eigenaren (per object)	€ 62,40	€ 62,40	€ 62,40	€ 62,40	€ 62,40
Tarief kleinverbruikers (per object)	€ 46,56	€ 46,56	€ 46,56	€ 46,56	€ 46,56
Aantal aansluitingen	65.800	66.500	70.230	69.303	69.918
Totaal opbrengst (x € 1.000)	€ 7.995	€ 8.068	€ 8.580	€ 8.613	€ 8.580

Overige heffingen

De tarieven van de overige belastingen en heffingen zijn verhoogd met 1,83%. Een uitzondering hierop zijn de tarieven voor de toeristenbelasting: die worden gedurende deze coalitieperiode conform afspraak niet meer verhoogd.

Gegevens:	Begroting 2009	Begroting 2010	Begroting 2011	Begroting 2012*	Begroting 2013
Hondenbelasting:					
- Tarief eerste hond	€ 75,84	€ 75,84	€ 76,44	€ 77,52	€ 78,84
- Tarief tweede hond	€ 113,88	€ 113,88	€ 114,84	€ 116,52	€ 118,56
- Tarief derde en volgende hond	€ 151,92	€ 151,92	€ 153,12	€ 155,40	€ 158,16
Tarief kennel	€ 227,76	€ 227,76	€ 229,68	€ 233,04	€ 237,24
Totaal aantal honden (1 januari)	8.652	8.735	8.912	9.255	9.347
Opbrengst (x € 1.000)	€ 695	€ 695	€ 757	€ 777	€ 799
Precariobelasting. Opbrengst (x € 1.000)	€ 275	€ 275	€ 326	€ 331	€ 337
Toeristenbelasting. Opbrengst (x € 1.000)	€ 235	€ 235	€ 420	€ 420	€ 420
Roerende-zaakbelasting. Opbrengst (x € 1.000)	€ 11	€ 11	€ 11	€ 11	€ 10
Leges Burgerzaken. Opbrengst (x € 1.000)	€ 2.207	€ 2.257	€ 2.276	€ 2.340	€ 2.401
Parkeerbelastingen. Opbrengst (x € 1.000)	€ 7.093	€ 6.541	€ 7.350	€ 7.765	€ 6.119

* inclusief de aanpassingen uit de voorjaarsnota

Leges Burgerzaken

Het basistarief voor de huwelijksvoltrekkingen is verhoogd. Door een gestegen behoefte aan een meer omklede ceremonie van het burgerlijk huwelijk, waren de leges niet meer kostendekkend.

Parkeerbelastingen

De parkeerbelasting betreft het heffen van parkeergeld op betaalde parkeerplaatsen en parkeerplaatsen voor vergunninghouders. Deze parkeerplaatsen liggen in de binnenstad en in woongebieden rondom de binnenstad. De inkomsten van de belastingen op betaald parkeren laten de laatste jaren een dalende trend zien, onder meer onder invloed van de economische crisis. Deze trend doet zich ook landelijk voor. Overigens is er wel een verschuiving naar inpandig parkeren waarneembaar. De bijstelling van de tarieven geschiedt door een driejaarlijkse inflatiecorrectie van 10%. Deze heeft in april 2011 plaatsgevonden. Voor 2013 blijven de tarieven op het niveau van 2011.

Ontwikkeling woonlasten en aanduiding lokale lastendruk

Een van de uitgangspunten van ons tarievenbeleid is te voorkomen dat de woonlasten in onze gemeente zich ongunstiger ontwikkelen vergeleken met andere gemeenten met meer dan 100.000 inwoners. Onder woonlasten worden in dit verband verstaan: OZB, afvalstoffenheffing en rioolheffing.

WOZ-waarde	Woonlasten eigenaar (€)		Lastenstijging eigenaar (€)		Woonlasten gebruiker		Lastenstijging gebruiker (€)		Woonlasten totaal (€)		Lastenstijging eig. en gebr. (€)	
	2012	2013	Bedrag	%	2012	2013	Bedrag	%	2012	2013	Bedrag	%
Woning												
€ 170.000	€ 211	€ 210	- € 1	-0,5%	€ 321	€ 312	- € 9	-2,8%	€ 532	€ 522	- € 10	- 1,9%
Woning												
€ 285.000	€ 311	€ 310	- € 1	-0,3%	€ 321	€ 312	- € 9	-2,8%	€ 632	€ 622	- € 10	- 1,6%
Woning												
€ 400.000	€ 411	€ 411	€ 0	0%	€ 321	€ 312	- € 9	-2,8%	€ 732	€ 723	- € 9	- 1,2%
Bedrijf												
€ 430.000	€ 1.056	€ 1.074	€ 18	1,7%	€ 842	€ 857	€ 15	1,8%	€ 1.898	€ 1.931	€ 33	1,7%

Uit bovenstaand overzicht blijkt dat de woonlasten in 2013 voor de inwoners van 's-Hertogenbosch dalen en voor bedrijven gevestigd in onze gemeente met 1,7% stijgen.

Weerstandsvermogen

1 Inleiding

In 2012 is een nota risicomanagement en weerstandsvermogen opgesteld. In deze nota staat op welke wijze de risico's binnen onze gemeente worden geïnventariseerd, gekwalificeerd en beheerst. Feitelijk is deze nota de invulling van de eerste aanbeveling van de rekenkamercommissie naar het onderzoek over risicomanagement binnen onze gemeente (2011).

Het Bossche risicomanagement is geen op zichzelf staand proces maar bewust verankerd in onze gemeentelijke processen. Het is gekoppeld aan ons integrale management. Wij streven niet naar een modieus management control model, dat de capaciteit van onze gemeentelijke organisatie overstijgt. Wij kiezen, vanuit een realistisch beeld van onze organisatie, voor een praktische aanpak. Deze paragraaf weerstandsvermogen vormt de weerslag van dit beleid. In deze paragraaf gaan we achtereenvolgens in op:

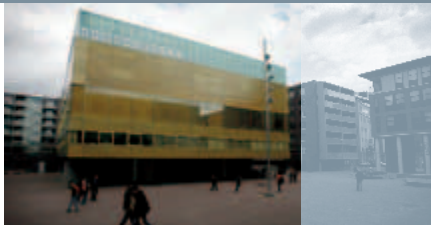
- Het beleid ten aanzien van de weerstandscapaciteit
- De weerstandscapaciteit
- De risico's
- Een confrontatie tussen de weerstandscapaciteit en de risico's

2 Beleid ten aanzien van weerstandscapaciteit

Voor de weerstandscapaciteit wordt een streefwaarde van de algemene reserve van 15% van de algemene uitkering gehanteerd. Het percentage wordt als een streefwaarde gehanteerd. Het ene jaar zit de algemene reserve daar wat boven, het andere jaar daar wat onder.

3 Weerstandscapaciteit

Met weerstandscapaciteit bedoelen we de aanwezige middelen en mogelijkheden waarover de gemeente beschikt om niet begrote kosten, die onverwacht en substantieel zijn, te dekken. Hierbij kan onderscheid worden gemaakt tussen incidentele en structurele weerstandscapaciteit. Met het eerste wordt bedoeld het vermogen om calamiteiten en andere eenmalige tegenvallers op te kunnen vangen zonder dat dit

invloed heeft op de voortzetting van taken op het huidige niveau. Met structurele weerstandscapaciteit worden de middelen bedoeld die permanent ingezet kunnen worden om tegenvallers in de lopende exploitatie op te vangen, zonder dat dit ten koste gaat van de uitvoering van de programma's.

Onderstaand wordt op zowel de incidentele als de structurele weerstandscapaciteit van de gemeente 's-Hertogenbosch ingegaan.

Incidentele weerstandscapaciteit

Hiertoe behoren:

1. Algemene reserve
2. Bestemmingsreserves
3. Stille reserves

1. Algemene reserve

Uitgangspunt is een algemene reserve van 15 procent van de algemene uitkering uit het gemeentefonds. Voor 2013 wordt een algemene uitkering geraamd van € 149 miljoen. Het streefniveau van de algemene reserve (15 procent van € 149 miljoen) is € 22 miljoen. De verwachte stand per 1 januari 2013 is € 20,7 miljoen. De algemene reserve blijft daarmee onder het gehanteerde streefniveau. Gezien de conjuncturele situatie vinden we dat aanvaardbaar.

2. Bestemmingsreserves

Bij bestemmingsreserves heeft de raad een bedrag gereserveerd voor een, door de raad zelf, bepaalde aanwending. De raad kan te allen tijde een besluit nemen tot een andere aanwending, waardoor deze reserves dus op incidentele basis kunnen worden ingezet om tegenvallers het hoofd te bieden. Dit is echter niet voor alle bestemmingsreserves mogelijk. Als voorbeeld kunnen de reserve activa (€ 58,2 miljoen) en de reserve Essent dividend compensatie (€ 285,2 miljoen) genoemd worden. Vooralnog zijn bestemmingsreserves niet vrij besteedbaar.

De begrote stand van de bestemmingsreserves per 1 januari 2013 bedraagt € 539,1 miljoen.

Een overzicht van alle reserves is opgenomen in de staat van reserves, welke is opgenomen in het bijlagenboek.

3. Stille reserves

Van stille reserves is sprake als de marktwaarde van de bezittingen (activa) van de gemeente de boekwaarde daarvan overstijgt. Het gaat hierbij om vaste activa (panden). Voorwaarde voor het opvoeren van deze stille reserves in de weerstandscapaciteit is dat de activa direct verkoopbaar zijn indien de gemeente dat zou willen. Als gevolg van de recessie is de vastgoedbranche stevig onder druk komen te staan. De gemeen-

telijke panden zijn over het algemeen minder courant, omdat de gebruiksmogelijkheden relatief beperkt zijn. Gezien de huidige marktomstandigheden voorzien wij geen stille reserve op onze panden.

Bij de verkoop van Essent heeft de gemeente 's-Hertogenbosch een bedrag op rekening gestort voor het opvangen van eventuele risico's, een zogenaamde escrow. De vordering moet worden beschouwd als een risicoreservering. De totale escrow bedroeg € 800 miljoen. Het aandeel van de gemeente hierin is 3,73%, zijnde € 29,9 miljoen. De helft van de escrow minus de tot dan toe ingediende claims is in het voorjaar van 2011 vrijgevallen. Ons aandeel hierin bedroeg € 13,3 miljoen. Het restant van de escrow valt in 2015 vrij. Het betreft € 400 miljoen verminderd met de nog in te dienen claims en vermeerderd met de nog te ontvangen rente over dit bedrag. Ons aandeel hierin bedraagt dus maximaal € 14,9 miljoen plus de nog te ontvangen rente. Inmiddels is besloten om bij uitkering van de escrow in 2015 de ontvangen gelden in het structuurfonds te storten.

Structurele weerstandscapaciteit

Hiertoe behoren:

1. Post onvoorzien
2. Onbenutte belastingcapaciteit

1. Post onvoorzien

De post voor onvoorziene uitgaven bedraagt in de begroting 2013 € 225.000.

2. Onbenutte belastingcapaciteit

De onbenutte belastingcapaciteit geeft een indicatie van de mogelijkheden die een gemeente heeft om haar inkomsten via extra belastingopbrengsten te verhogen. De belangrijkste inkomstenbronnen van de gemeente 's Hertogenbosch zijn de OZB inkomsten, de afvalstoffenheffing en de rioolheffing.

Sinds enkele jaren zijn gemeenten vrij om zelf de OZB-tarieven te bepalen, zonder rekening te moeten houden met door het Rijk opgelegde maximale tarieven. Wel geldt een macronorm die niet overschreden mag worden. In 2012 bedroeg deze norm, bestaande uit inflatie en reële groei, 3,75% en in 2013 3,0%. In 2012 is de macronorm overigens minimaal overschreden.

Met de raad is echter afgesproken dat de stijging van de OZB beperkt blijft tot de inflatiecorrectie. Deze correctie blijft zelfs achterwege als de waarde van de woningen sterker daalt dan de inflatie.

De afvalstoffenheffing en de rioolheffing zijn reeds volledig kostendekkend.

Samengevat hebben we wel onbenutte belastingcapaciteit, maar tegelijkertijd hebben we politiek afgesproken die niet te benutten.

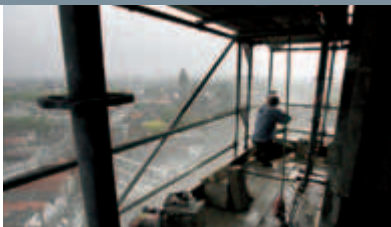

4 Risico's

Tegenover de hierboven geïnterpreteerde weerstandscapaciteit staan de risico's die de gemeente loopt. Reguliere risico's - risico's die zich regelmatig voordoen en die veelal vrij goed meetbaar zijn - maken geen deel uit van deze paragraaf. Hiervoor zijn immers verzekeringen afgesloten of voorzieningen gevormd. Mogelijke voor- of nadelen op exploitatieposten worden ook niet als risico gedefinieerd. De risicoparagraaf geeft een inventarisatie van de risico's waarvoor geen maatregelen zijn getroffen en die van materiële betekenis kunnen zijn in relatie tot de financiële positie. Onder dergelijke risico's verstaan wij derhalve: alle redelijk voorzienbare onzekerheden die niet direct vooraf kwantificeerbaar zijn. Daarom kunnen er geen voorzieningen voor worden gevormd.

De onderstaande risico-inschatting is gestoeld op diverse subjectieve aannames. De globale inschatting van kans en omvang is tijdsgebonden, waarbij het (voortschrijdend) inzicht sterk afhankelijk is van vele onzekere toekomstige factoren.

De gemeente 's-Hertogenbosch geeft in onderstaand kader een overzicht van de mogelijke financiële risico's, waarbij de gemeente benadrukt dat dit geen toezegging dan wel schuldbekentenis van haar zijde is. De kans van optreden is weergegeven door de cijfers 1 tot en met 5, waarbij 1 staat voor een kleine kans en 5 voor een grote kans. De inschatting van de omvang van de financiële gevolgen indien het risico zich manifesteert, is weergegeven door een maximum. Ieder risico heeft een minimum van 0 (in het geval een risico zich niet voordoet). In theorie kan aan ieder risico ook een verwachtingswaarde worden gehangen. Een reële inschatting hiervan te geven is in de praktijk echter vrijwel onmogelijk.

Risico	Jaarverslag 2011 Maximum in euro	Aard	Begroting 2013 Maximum in euro	Kans	Verklaring mutatie
Gewaarborgde geldleningen	30.865.000	Incidenteel	29.516.000	2	Aflossingen
Afgegeven garanties op aan zorginstellingen verstrekte geldleningen	3.025.000	Incidenteel	2.253.000	2	Aflossingen
De Muzerije	545.000	Incidenteel	545.000	2	
WMO Huishoudelijke verzor- ging / AWBZ verschuiving	PM	Structureel	PM	2	
BTW compensatiefonds	PM				Convenant gesloten. Risicovolle jaren 2004-2006 zijn definitief.
Deelneming in verbonden par- tijten	PM	Incidenteel	PM	2	Als gevolg van de economische situatie nemen ook de risico's van onze deelnemingen toe.
Koepelovereenkomst Libéma inzake Sportiom	1.600.000	Incidenteel	1.600.000	2	
Afwikkeling BDU/ISV	PM	Incidenteel	PM	2	
Schadeclaim MGX	PM	Incidenteel	PM	1	
Talent Factory	107.000 + mogelijke advocaat kosten	Incidenteel	95.000 + mogelijke advocaat kosten	4	Huurrelatie is beëindigd.
Bijzondere bijstand	PM				Vervallen vanwege extra rijksmiddelen vanaf 2012
Reserve onderwijshuisvesting		Structureel	3.500.000	4	Actualisatie van het 12 jarig integraal huisvestingsplan onderwijshuis- vesting
Ziggo		Structureel	500.000	3	Arbitrageprocedure

In het bijlagenboek is een toelichting op genoemde risico's opgenomen.

5 Confrontatie weerstandscapaciteit en risico's

Het (theoretisch) maximale, kwantificeerbare, risico dat de gemeente loopt bedraagt in 2013 circa € 39,5 miljoen (jaarverslag 2011: ruim € 36 miljoen).

Van dit bedrag is € 5,5 miljoen structureel. Van alle risico's bevindt zich qua bedrag ongeveer 85 procent in categorie 1 en 2. De kans dat deze risico's zich voordoen is erg klein. Dit in ogenschouw nemend mogen we concluderen dat er sprake is van een beperkte kans dat onze weerstandscapaciteit onvoldoende zal zijn.

Stresstest

De raad voor de financiële verhoudingen heeft in haar advies over het wetsvoorstel financieel toezicht geadviseerd om ook voor gemeenten met een stresstest te komen om te bezien of zij zware tegenvallers kunnen opvangen. Begin 2012 is een dergelijke test voor onze gemeente uitgevoerd. Uit de test blijkt dat de gemeente Den Bosch een gezonde financiële basis heeft.

Onderhoud kapitaalgoederen

Ambitie

Voor een positieve bijdrage aan de leefbaarheid van wijken en buurten, is het belangrijk dat de gemeentelijke gebouwen, sportvoorzieningen en de openbare ruimte schoon, heel, veilig, functioneel en aantrekkelijk zijn en blijven. Uitdaging hierbij is om met de beschikbare middelen door slim te combineren, de inzet van de juiste onderhoudsmaatregelen en tijdige herinrichting of aanpassingen een aantrekkelijke en goed bruikbare voorziening te realiseren. Waarbij het streven is om dit op een duurzame en meest economische wijze te realiseren.

Openbare ruimte, vitalisering

Wat willen we bereiken?

Onder de noemer van "vitalisering" wordt de veroudering van de openbare ruimte structureel aangepakt. De aanpak gaat uit van een integrale werkwijze. Het betreft het technisch, functioneel of kwalitatief vernieuwen van de openbare ruimte door zonodig wijzigen van de inrichting en waar nodig toepassen van nieuwe materialen. Budgetten vitalisering zijn vooral bedoeld als aanvulling op bestaande middelen en initiatieven om gedateerde materialen te kunnen vervangen. Bij de verdeling van de budgetten wordt de volgende indeling nagestreefd:

1. Gebiedsaanpak 60%
2. Hoofdstructuur 20%
3. Projecten 20%.

Wat gaan we ervoor doen?

We gaan in de periode 2013-2017 de volgende projecten uitvoeren in het kader van vitalisering:

Gebiedsaanpak:

- Hintham-Zuid: in combinatie met het afkoppelen van de riolering en (gedeeltelijk) vervangen van de riolering (rioolplan GRP) worden de wegen, paden, meubilair, groen en parkeervoorzieningen vernieuwd.

- Kruiskamp/Schutskamp: de inrichting van de buurt met vele smalle straatjes en hofjes met bijbehorende parkeerproblematiek is versleten en voldoet niet meer aan het huidige gebruik. Vervanging van diverse kleinere riooldiameters en verouderde huisaansluitingen is noodzakelijk. Tevens wordt het hemelwater afgekoppeld. Woningcorporaties hebben de komende jaren grootschalige renovaties gepland. Waar nodig wordt aansluitend herinrichting van de openbare ruimte uitgevoerd.
- Deuteren: in Deuteren zijn diverse projecten in het kader van de GSB-aanpak uitgevoerd. Aansluitend aan de woningrenovaties, inbreiding Deuteren en herinrichting van het Weidonkpark worden de aanpalende straten Weidonklaan, Oeterselaan en Gassedonklaan heringericht.
- Bijdrage GSB budget Boschveld, Orthen links en Eikendonkplein: in de GSB projecten is alleen ruimte voor het opknappen van de openbare ruimte in de directe omgeving van de gerenoveerde c.q. nieuwe woningen. Veelal is een profielwijziging van de infrastructuur nodig en/of renovatie over een groter gebied. Door een bijdrage uit vitalisering kan dit (hoewel in bescheiden mate) worden gerealiseerd.
- Aansluitend op de projecten vanuit geïntensiveerd onderhoud en het GRP zullen diverse straten in de binnenstad worden vernieuwd (Triniteitsstraat, v. Tuldenstraat, Nachtegaalslaantje en na realisatie parkeergarage: Kuipertjeswal, Verwerstraat, Oude Dieze – Triniteitsstraat en Peperstraat).
- 't Zand: herinrichting kop van 't Zand (incl. Boschdijkstraat en Veemarktweg) en vervanging van verouderde materialen in de rest van de wijk.
- Casinotuin: bijdrage aan het herstel van de Casinotuin in combinatie met de parkeergarage Vonk en Vlamterrein.
- Vernieuwing in oude wijken: buiten de geselecteerde vitaliseringsgebieden, in de verouderde stadsdelen, wordt o.a. vervanging van trottoirtegels en renovatie van groenvakken mogelijk gemaakt. Er wordt bijgedragen aan projecten rondom woningrenovatie en kleine projecten zoals genoemd in de wijkbeheerplannen.
- Fleringen, Polderwaard, Marie Koenenlaan en Troelstradreef: aanpassen van de weg aan de gewijzigde functie als busroute.

Hoofdstructuur:

- Diverse belangrijke gebiedsontsluitingswegen zijn door de toenemende verkeersbelasting dringend toe aan vernieuwing en het toepassen van geluid reducerend asfalt. In deze planperiode willen we de volgende projecten uitvoeren: Vlierwijksestraat (A59-Oude Baan-Friezenstraat), Reitscheweg (Aziëlaan-toerit A2) Zandzuigerstraat, Bruistensingel, Dorpstraat – Tuinstraat – Weidestraat - Burg. Nieuwenhuijzenstraat, Diezekade en Rietveldenweg (tussen OudeVlijmenseweg en Zandzuigerstraat).
- Mariabrug: vervanging van de voet- en fietsbrug over de Stadsdommel ter plaatse van Bastion Maria. Deze brug verkeerd in een zeer slechte staat.
- Zevensteense brug: deze brug, gelegen tussen de Orthenstraat en de Jan Heijnstraat, verkeerd in slechte staat en dient vervangen te worden.

Projecten

- Muntel, Pelssingel (Geldersedam, W. van Nassaulaan, Muntelbolwerk): de woningen in de Pelssingel en de Willem van Nassaulaan worden gerenoveerd en vervangen door nieuwbouw. Na realisering van deze bouwplannen wordt de openbare ruimte integraal opgeknapt, aangepast en worden verkeersmaatregelen getroffen.
- Renoveren groenvoorziening Sparrenburg: de wijk Sparrenburg is ca. 30 jaar oud. De grote bomen in de singels veroorzaken veel overlast in de aangrenzende tuinen. De groenvakken in de wijk zijn erg versnipperd en lastig te onderhouden. Er is een plan voor het versterken van de laanstructuur opgesteld in overleg met de wijkraad. Een en ander combineren we met de aanpak van groen- en reststroken. De groenvoorziening wordt gespreid over een aantal jaren gerenoveerd, tegelijkertijd wordt indien nodig de parkeer- en speelvoorziening aangepast aan de eisen van deze tijd.
- Rosmalensedijk: aanpak is noodzakelijk in verband met veiligheid weggebruikers;
- Henriettewaard: vervanging van de aansluiting naar de fietsbrug. Deze aansluiting is door het huidige gebruik volledig versleten en verkeersonveilig.

Openbare ruimte, onderhoud

Wat willen we bereiken?

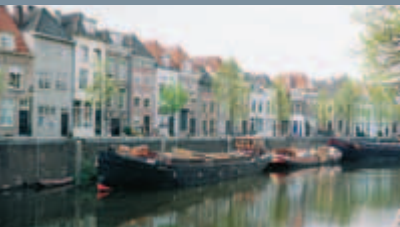
Een schone, hele en veilige openbare ruimte waar de burgers tevreden over zijn, zich betrokken bij voelen en zich actief opstellen bij acties en activiteiten in het kader van leefbaarheid. De verloedering van de openbare ruimte wordt aangepakt. We trachten het inmiddels bereikte onderhoudsniveau overal in de stad te handhaven. Dat wil zeggen consolideren van het onderhoudsniveau sober tot basis. Daar waar wenselijk i.v.m. veiligheid, worden aanpassingen gedaan aan de openbare ruimte. Bewoners worden gestimuleerd om ook hun bijdrage te leveren aan een betere leefbaarheid van de openbare ruimte.

Indicatoren	Nulmeting	2013	2014
Kengetal verloedering ¹ (L&V) 0= weinig voorkomend, 10= veel voorkomend)	4,7 (2008)	3,8	3,8
Rapportcijfer klanttevredenheid schoonhouden naaste woonomgeving ² (KTO R&B)	6,2	6,6	6,6
Rapportcijfer klanttevredenheid onderhoud ³ groen (KTO R&B)	7,3	7,3	7,3
Rapportcijfer klanttevredenheid straatmeubilair (KTO R&B)	7,2	7,2	7,2
Rapportcijfer klanttevredenheid onderhoud wegen (KTO R&B)	7,1	7,1	7,1
Rapportcijfer klanttevredenheid onderhoud speelvoorzieningen (KTO R&B)	6,9	7,2	7,5

¹ samengesteld uit de onderwerpen: hondenpoep op straat, rommel op straat, bekladding van muren en/of gebouwen vernieling van telefooncellen en bushokjes.

² Samengesteld uit indicators: verwijderen zwerfafval, verwijderen graffiti, vegen van straten, verwijderen van herfstblad, leegmaken papierbakken, verwijderen van onkruid tussen de stoeptegels, wieden van onkruid.

³ Het betreft cijfers 2009

Wat gaan we ervoor doen?

Wegen

In de "Strategie vitalisering hoofdstructuurwegen 's-Hertogenbosch" is het vitaliseringsplan uitgewerkt voor de wegen en civieltechnische kunstwerken in de hoofdstructuur. We streven naar een kwaliteitsniveau van 95% voldoende op de beleidsthema's: veiligheid, duurzaamheid, comfort en aanzien. Dit gewenste kwaliteitsniveau is van toepassing op alle verhardingen. Landelijk ontbreken normen voor ambitieniveaus. Het blijkt dat in diverse gemeenten, die rond 90% voldoende of lager scoren technische en budgettaire inhaalslagen genoodzaakt zijn. Daarom is 95% als ambitie gekozen. Op dit moment halen we dit kwaliteitsniveau op enkele relevante wegonderdelen niet. Naast veiligheid blijft vooral het thema duurzaamheid (kapitaalvernietiging) van de asfaltwegen achter bij de ambitie. Voor fietspaden blijft naast veiligheid en duurzaamheid ook het thema comfort achter op de ambitie.

Voor de jaren tot 2016 is minimaal € 500.000 per jaar nodig voor de asfaltwegen in de hoofdstructuur bovenop het onderhoudsfonds om te kunnen voldoen aan dit ambitieniveau. Vanuit vitalisering komt dit budget beschikbaar. De onderhoudsfrequentie van elementenverharding van rijbanen en de onderhoudstermijn van asfaltverhardingen verlagen we naar een sober kwaliteitsbeeld. De prioriteit bij het repareren van elementverharding blijft liggen bij de fietspaden, fietsstroken en de trottoirs. Voor verbetering van fietspaden zijn de komende jaren, onder meer via subsidie, extra middelen beschikbaar.

Civieltechnische kunstwerken

Het beleidsplan kapitaalgoederen is voor civieltechnische kunstwerken vertaald in een meerjarenplanning onderhoud en renovatie en vervanging. In 2013 worden naast regulier onderhoud de volgende projecten uitgevoerd: groot onderhoud draaibrug in de Oliemolensingel, groot onderhoud voegovergangen kunstwerken in de Zandzuigerstraat (gefaseerde uitvoering tot en met 2015), renovatie Willemsbrug in het kader van de herinrichting van het Heetmanplein. Verder vervangen we de Mariabrug over de Stadsdommel.

Riolering

In het Verbreed Gemeentelijk Rioleringsbeheer Plan (VGRP) en in het Waterplan 2 's-Hertogenbosch liggen de beleidskaders vast. De financiële consequenties uit het VGRP zijn ondervangen in het rioolfonds.

In het kader van het verbreed Gemeentelijk Rioleringsplan voeren wij naast het regulier onderhoud de volgende projecten uit:

- Vervangen van riolering (kleinere diameters) in West (Kruiskamp en Schutskamp) in samenhang met vitalisering van de openbare ruimte.
- Renoveren van het hoofdgemaal Oude Engelseweg.
- Het gefaseerd vervangen van de riolering in het herontwikkelingsplan Boschveld.

- Aanleggen van een aanvoerleiding vanaf de Dieze langs de Parallelweg voor verbetering van de waterkwaliteit in West.
- Vervangen van de elektrische installaties van gemalen (1e fase).
- Bij de uitvoering van het vitaliseringsplan West en bij reconstructies van wegen langs waterpartijen afkoppelen van het hemelwater van verhard oppervlak.
- In 2012 is de invloed van de klimaatontwikkeling op het rioolstelsel bepaald. In 2013 treffen we de eerste maatregelen in de openbare ruimte om wateroverlast te voorkomen. Deze maatregelen worden gelijktijdig met andere projecten uitgevoerd.
- Het uitvoeren van een grondwaterstudie op basis van de eerste meetgegevens van het grondwatermeetnet die beschikbaar komen in 2012 en 2013.

Water

Het beleidsplan kapitaalgoederen, waar de beleidskaders in vastliggen, is in 2012 vertaald in een meerjarenplanning onderhoud Water. Daar zijn ook beheerafspraken met het waterschap Aa en Maas voor de watergangen van het waterschap in het stedelijk gebied in opgenomen.

In 2013 verrichten we regulier onderhoud aan de watergangen (baggeren, vegen en maaien) conform de beheerplanning. Groot onderhoud voeren we uit aan de oevers van de Noorderplas en de Ertveldplas, bestaande oeverbeschoeiing vervangen we door een ecologische oever. Het baggeren voeren we uit conform het in 2012 met het waterschap vastgestelde meerjarenplan.

Groen

In het beleidsplan kapitaalgoederen "de vitale stad..." van 2005 liggen de beleidskaders vast. Er wordt gestreefd naar een onderhoudsniveau sober/ basis in de wijken. De samenstelling van het groen is door de bezuinigingen en omvormingen in voorgaande jaren steeds soberder geworden. Ca 77 % van het groen areaal bestaat uit gras, waarvan 42 % gazons en 35 % bermen. In andere gemeenten met meer dan 100.000 inwoners is overigens een vergelijkbaar beeld te zien. Het areaal heesters en sierbeplanting wordt door het arbeidsintensieve onderhoud steeds verder gereduceerd. Gelukkig is het areaal groen dat beschikbaar is per huishouden en inwoner relatief groot, de Bossche inwoners kunnen in hun directe leefomgeving gebruikmaken van het openbare groen. Een groene leefomgeving draagt direct bij aan het welzijn van de inwoners.

Het areaal bermen wordt extensief beheerd, d.w.z. er wordt afhankelijk van de locatie 1 of 2 x gemaaid, waarbij het gras wordt afgevoerd. Hierdoor zijn er in de loop van de jaren ecologisch interessante bermen ontstaan. In de wijken wordt geprobeerd hier verder invulling aan te geven, op plaatsen waar bijzondere soorten voorkomen wordt door het bestendig beheer de soort beschermd. In natuurgebieden van de groene delta wordt samenwerking met de andere beheerders steeds verder ingevuld.

Het beleidskader voor bomen en afspraken voor behoud van monumentale bomen is sinds 2010 vastgelegd in het beleidsplan bomen. De uitvoering van het bomenbeleidsplan en het beheer van monumentale bomen wordt voortgezet. Het onderhoud aan de bomen wordt beter afgestemd op de beschikbare middelen. Het bomenbeheer wordt gericht op het veilig houden van het bomenbestand en voorkomen van schade en kapitaalvernietiging.

Openbare Verlichting:

Het beleidsplan openbare verlichting is in 2011 vastgesteld. Het beleid is gericht op energiebesparing, duurzaamheid en (sociale) veiligheid. Om tot een energiebesparing te komen worden energiezuinige lampen toegepast die zacht wit licht genereren voor de sociale veiligheid en een lager energieverbruik hebben dan traditionele lampen. Daarnaast worden om het energieverbruik te verminderen lampen gedimd en wordt op enkele plaatsen dynamische verlichting toegepast. Onveilige straten worden conform het beleidsplan aangepast.

Spelen, verkeers- en straatmeubilair, verkeersregelinstallaties en reinigen openbare ruimte.

In het beleidsplan kapitaalgoederen "de vitale stad..." van 2005 liggen de beleidskaders vast. Geconstateerd is daarin dat in verband met veroudering aandacht nodig is voor vernieuwing van gedateerde openbare ruimte. Onder de noemer van "vitalisering" zijn middelen beschikbaar gesteld en wordt de veroudering structureel aangepakt. Naast het beleidsplan kapitaalgoederen zijn er nog andere beleidskaders actueel. De beleidskaders voor speelvoorzieningen liggen vast in de wijkspeelplannen. De gewenste locaties en samenstelling van alle speelplekken zijn hierin vastgelegd. Ook wordt hierin de vernieuwing van speelplekken opgepakt.

De beleidskaders voor verkeersmanagement en bewegwijzering liggen vast in het in 2012 vastgestelde beleidskader. Het vervangen van straat- en verkeersmeubilair en het onderhoud op verkeersregelinstallaties wordt planmatig aangepakt.

Het verwijderen van onkruid op verharding, waarbij uitgangspunt is om zo weinig mogelijk chemische middelen te gebruiken conform certificaat zilver, blijft ongewijzigd. Dit zal gerealiseerd worden door te borstelen, branden of met heet water het onkruid te verwijderen.

Wat kost het?

Beheergroep	Areaal	Eenh.	Kengetal onderhoud	Bedrag onderhouds-fonds
Groen incl. bomen	7.549.463	m ²	€ 0,96	€ 7.281.420
Speelvoorzieningen	2.355	st	€ 346,08	€ 815.010
Straatmeubilair	59.738	st	€ 16,70	€ 997.650
Verhardingen	8.231.722	m ²	€ 0,61	€ 5.038.580
Reiniging	15.781.185	m ²	€ 0,29	€ 4.604.730
Civieltechnische kunstwerken	110.597	m ²	€ 10,65	€ 1.177.510
Openbare verlichting	26.717	st	€ 61,09	€ 1.632.250
Verkeersregelinstallaties	74	st	€ 8.107,84	€ 599.980
Riolering	679.656	m ¹	€ 3,04	€ 2.066.120
Gemalen en drukriool	262	st	€ 3.473,44	€ 910.040
Water en havens	4.141.845	m ²	€ 0,16	€ 646.480
Totaal *1)	15.781.185		€ 1,65	€ 25.769.770

*1) Totaal areaal openbare ruimte is m² verharding en groen, exclusief bossen

Sportvoorzieningen

Wat willen we bereiken?

We willen de burgers van onze gemeente goed onderhouden, veilige en goed functionerende accommodaties bieden.

Wat gaan we ervoor doen?

De onderhoudsprogramma's van de gemeentelijke sportvoorzieningen voorzien in een planning die voor de komende 10 jaar aangeeft waar en wanneer onderhoud gewenst is en welke bedragen daarvoor nodig zijn. Jaarlijks wordt vanuit de exploitatie een bedrag gestort in de onderhoudsvoorziening. Hiervoor onderhouden we 30 binnensportaccommodaties, 19 buitensportaccommodaties, 1 zwembad, 2 strandbaden en nog enkele losse objecten. De gevormde voorziening is nodig om op langere termijn het onderhoudsniveau van de sportvoorzieningen op peil te houden. Het niveau van onderhoud wordt bepaald door aspecten van veiligheid, gebruikswaarde en het sporttechnische speelniveau van de gebruikers. Het huidige onderhoudsniveau is te typeren als sober, doch doelmatig. Regelmatig meten we de tevredenheid van de accommodaties. Uit de laatste meting (2010) blijkt dat bijna driekwart van de inwoners van de gemeente 's-Hertogenbosch de sportvoorzieningen in onze gemeente voldoende of goed beoordeeld. Zes procent vindt de sportvoorzieningen matig tot onvoldoende, terwijl ruim twintig procent aangeeft het niet te weten. Jaarlijks worden de planningen geactualiseerd.

Maatschappelijk vastgoed

Wat willen we bereiken?

- Onderhoud van kapitaalgoederen op het onderhoudsniveau: "sober en doelmatig".
- Monumentale panden in stand houden.
- Gemeentelijke gebouwen voorzien van een energielabel en onderzoek naar de mogelijkheden om energieprestaties van gebouwen te verbeteren.

Wat gaan we ervoor doen?

Gemeentelijke gebouwen

De vastgoedportefeuille van de gemeente kent een grote variatie in omvang, soort en functie. In totaal betreft het ongeveer 400 panden. Er zijn verschillende redenen om gebouwen in eigendom te hebben:

- Het huisvesten van maatschappelijke functies, voortkomend uit het beleid van de gemeente;
- Op basis van de bijzonder monumentale of cultuurhistorische waarden;
- Onderwijspanden, waarbij de panden in eigendom zijn bij de schoolbesturen;
- Huisvesten van de eigen organisatie;
- Het voeren van strategisch beleid, vooral ten behoeve van ruimtelijke ontwikkeling.

Het onderhoud aan ongeveer 160 gemeentelijke panden, gebeurt op basis van functieafhankelijke Meerjaren Onderhouds Planningen (MOP). De onderhoudsstrategie is gericht op het in stand houden van de functionaliteit en waardebehoud van de gebouwen, waarbij voor een zo sober mogelijke aanpak gekozen wordt. Gestreefd wordt naar een kwaliteitsniveau "functioneel/redelijk".

Om de efficiency van de gemeentelijke panden te bevorderen worden vanaf 2012 alle gemeentelijke gebouwen doorgelicht om te bezien of meer multifunctioneel en efficiënt gebruik mogelijk is. Dit doen we via 'scans' per stadsdeel. Ook werken we een plan uit om de doelstellingen rond energiebesparing te bereiken. Zo maken we een start met het aanpassen van 26 schoolgebouwen.

Monumenten

Vijfentwintig gebouwen uit de gemeentelijke vastgoedportefeuille zijn (rijks)monumenten, inclusief vier niet verhuurbare objecten (kerktorens en een molen).

Financiering

1 Inleiding

De Wet financiering decentrale overheden (Wet fido) stelt regels aan de financieringsfunctie van gemeenten en biedt een kader voor de beheersing van de risico's die uit deze functie voortvloeien. Op lokaal niveau is deze regelgeving vertaald in een 'treasurystatuut' dat door de gemeenteraad is vastgesteld. In dit statuut is de bestuurlijke infrastructuur voor de uitvoering van de treasuryfunctie vastgelegd. Daarnaast zijn hierin de doelstellingen van de treasuryfunctie gedefinieerd:

- Het continue verzorgen van voldoende liquiditeit voor de gehele gemeente.
- Het minimaliseren van de rentekosten binnen het kader van de Wet fido.
- Het maximaliseren van de renteopbrengsten, binnen het kader van de Wet fido.

Deze paragraaf schetst de concrete plannen binnen het treasurybeleid.

2 Algemene ontwikkelingen

De recessie in 2009 en de eurocrisis in 2011 hebben de Nederlandse economie zwaar getroffen, zwaarder dan andere Europese landen. Naast de bekende crisisl landen in het eurogebied (Griekenland, Portugal, Ierland, Spanje en Italië) wordt ook Nederland in 2012 naar verwachting met een krimp geconfronteerd. Het is onontkoombaar dat er maatregelen getroffen worden om die trend te keren. Nederland betaalt na Duitsland nu de laagste rente binnen het eurogebied. De financiële markten hebben er momenteel blijkbaar alle vertrouwen in dat Nederland dit tij zal kunnen keren.

In het Lente-akkoord is voorgesteld om in 2013 verplicht schatkistbankieren zonder leenfaciliteit in te voeren voor onder andere gemeenten. Dit houdt in dat decentrale overheden hun tegoeden aanhouden in de Nederlandse schatkist. In de uitwerking van dit akkoord is opgenomen dat bestaande uitzettingen tot het einde van hun looptijd zullen worden geëerbiedigd. Zodra de looptijd van die beleggingen is verstreken, vallen de middelen in de schatkist. Omdat bestaande contracten worden gerespecteerd, heeft de invoering van verplicht schatkistbankieren geen verstrekkende financiële gevolgen voor onze gemeente.

Rentevisie

Sinds eind 2011 bedroeg de herfinancieringsrente 1,0%. In juli 2012 heeft de Europese Centrale Bank dit tarief verlaagt tot 0,75%. Deze renteontwikkeling is terug te zien in de cijfers van het Centraal Planbureau (CPB):

Korte en lange rentes 2009-2013 (in %)					
	2009	2010	2011	2012*	2013*
Korte rente					
Verenigde Staten	0,6	0,3	0,3	½	½
Eurogebied	1,2	0,8	1,4	1	¾
Lange rente					
Verenigde Staten	3,2	3,2	2,8	2	2¼
Nederland	3,7	3,0	2,9	2,3	2,7

* inschatting | Bron: CEP maart 2012

Voor de korte rente geldt dat er als gevolg van de Europese staatsschuldencrisis sprake is van sterk wisselende rentetarieven die zich op een historisch dieptepunt bevinden. Uit oogpunt van voorzichtigheid houden wij het tarief voor de korte rente gelijk aan dat van 2012: 2,00%. Door het opnemen van stelposten anticiperen we op eventuele tijdelijke voordelen.

De financiering van de gemeentelijke activa vindt plaats met interne middelen (reserves en voorzieningen) en met extern aangetrokken geldleningen. De rentelasten van de financieringsmiddelen worden doorbelast aan de gemeentelijke onderdelen door middel van de omslagrente.

Onze gedragslijn is om voor de renteontwikkeling uit te gaan van de voorspellingen van het CPB, tenzij de gemiddelde verwachting van de grootbanken hier van afwijkt. Deze tarieven zijn exclusief de opslag die de gemeente moet betalen voor het aantrekken van lange financiering (70-100 basispunten). Op basis van deze gegevens stellen wij het tarief vast op 4,00%, waarmee het omslagpercentage ten opzichte van 2012 niet wijzigt.

3 Risicobeheer

Onder risico's worden verstaan renterisico's (vlottende en vaste schuld), kredietrisico's, liquiditeitsrisico's, koersrisico's en valutarisico's. In de huidige situatie manifesteren alleen de twee eerstgenoemde risico's zich.

Renterisico – vlottende schuld (kasgeldlimiet)

In de Wet fido is een begrenzing opgenomen van de kortlopende middelen die gemeenten mogen opnemen, de zogenaamde kasgeldlimiet. De limiet voor 2013 is

vastgesteld op 8,5 procent van het begrotingstotaal van € 502,3 miljoen, ofwel € 42,7 miljoen. Wij streven ernaar om - binnen de wettelijke grenzen van de kasgeldlimiet - een zo groot mogelijk deel van de financieringsbehoefte te dekken met kortlopende leningen, tenzij wij een forse rentestijging op de kapitaalmarkt voorzien. Deze werkwijze heeft een aantal voordelen, te weten lagere rentekosten en maximale flexibiliteit in de portefeuille.

Renterisico – vaste schuld (renterisiconorm)

De renterisiconorm begrenst de rentegevoeligheid van de vaste schuldpositie van de gemeente. Het renterisico wordt bepaald door de som van het bedrag aan herfinanciering en het bedrag aan renteherzieningen op de vaste schuld. Het percentage voor de risiconorm is door de minister van Binnenlandse Zaken vastgesteld op 20 procent. Maximaal mag dus 20 procent van het totaal van de begroting van het komende jaar, het jaar 2013, aan rentegevoeligheid onderhevig zijn. Onderstaande tabel verschaft een doorkijk voor 2013 en volgende jaren.

Bedragen x € 1.000	Begroting 2013	Begroting 2014	Begroting 2015	Begroting 2016
Totaal van de begroting van 2013	502.316	502.316	502.316	502.316
Het bij ministeriële regeling vastgestelde percentage	20%	20%	20%	20%
Renterisiconorm	100.463	100.463	100.463	100.463
Toets Renterisiconorm				
Renterisiconorm	100.463	100.463	100.463	100.463
Renterisico op vaste schuld	51.042	15.683	33.135	20.000
Ruimte(+)/ Overschrijding(-)	49.421	84.780	67.328	80.463

Het beleid is te streven naar een gelijkmatige opbouw van de leningportefeuille zodat het renterisico op de vaste schulden gespreid wordt over meerdere jaren. Zo vermijden we dat in enig jaar een onevenredig deel van de leningenportefeuille moet worden geherfinancierd of aan renteherziening onderhevig is. Uit bovenstaand overzicht blijkt dat onze gemeente in de komende jaren ruim binnen de gestelde normen blijft.

Tijdens een periodiek te houden treasuryoverleg vindt evaluatie plaats van het gevoerde beleid. De liquiditeitsprognose en de rentevisie worden vastgesteld en financieringsstrategieën worden bepaald. Op deze wijze wordt actief invulling gegeven aan de beheersing van het renterisico.

Kredietrisico

Kredietrisico's ontstaan enerzijds door het verstrekken van leningen, anderzijds door het verstrekken van gemeentegaranties. Het treasurystatuut bepaalt dat uitzettingen en garanties alleen tot stand komen indien zij een publieke taak dienen. Uitzettingen van

overtollige middelen zijn bovendien toegestaan als zij een prudent karakter hebben en niet gericht zijn op het genereren van inkomen door overmatig risico aan te gaan.

Bij het beoordelen van verzoeken om leningen of garanties wordt in elk geval nagegaan of voor de sector waarin de organisatie werkzaam is een zogenaamd waarborgfonds bestaat. Ondanks deze terughoudendheid is het latente kredietrisico de laatste jaren enigszins toegenomen als gevolg van de economische crisis.

4 Gemeentefinanciering

Leningenportefeuille

Op basis van onze huidige inschattingen zullen de langlopende leningen zich in 2013 als volgt ontwikkelen:

Bedragen x € 1.000	Bedrag	Gemiddelde rente	Invloed op gem. rente
Beginstand per 1 januari 2013	151.812	3,20%	
Reguliere aflossingen	-51.042	1,24%	0,99%
Eindstand per 31 december 2013	100.770	4,19%	

In maart 2013 loopt een lening van € 45 miljoen met een looptijd van één jaar af. Ons voornemen is deze lening opnieuw te financieren met eenzelfde looptijd.

Uitzettingen

Op basis van onze huidige inschattingen zullen de vaste uitzettingen zich in 2013 als volgt ontwikkelen:

Bedragen x € 1.000	Bedrag	Gemiddelde rente	Invloed op gem. rente
Beginstand per 1 januari 2013	222.875	4,42%	
Reguliere aflossingen	-16.841	2,72%	0,14%
Eindstand per 31 december 2013	206.034	4,56%	

Ter compensatie van het vervallen Essent dividend is in 2009 € 175 miljoen van de verkoopopbrengst uitgezet bij de Rabobank. De eerste € 75 miljoen van deze uitzetting valt in vijf jaarlijks gelijke termijnen vrij. In oktober 2013 valt de vierde termijn van € 15 miljoen vrij.

Bij de verkoop van Essent is een bestaande lening van Essent aan Enexis overgegaan op de aandeelhouders van Enexis. De gemeente 's-Hertogenbosch heeft hierdoor een zogenaamde bruglening verkregen. Ons aandeel in deze aandeelhouderslening bedraagt € 67,2 miljoen. De eerste tranche (€ 16,8 miljoen) is begin 2012 vervroegd afgelost. De einddatum van de tweede tranche (€ 18,7 miljoen) is oktober 2014.

Enexis heeft echter de mogelijkheid deze tranche maximaal één jaar eerder af te lossen. Wij verwachten dat Enexis van deze mogelijkheid gebruik zal maken.

De vrijval van de genoemde bedragen vormt de belangrijkste mutatie die in de uitzettingenportefeuille valt te verwachten. Bij het eventueel aantrekken van langlopende financiering wordt deze vrijval ingepast in onze financiering.

Bedrijfsvoering

Bedrijfsvoeringsprocessen zorgen voor de uitvoering van de programma's. Denk hierbij aan de inzet van personeel, financiën, informatievoorziening, organisatie, automatisering en huisvesting. Bedrijfsvoering is het organiseren van de inzet van deze middelen. De bedrijfsvoering is niet alleen intern gericht. Burgers verwachten bijvoorbeeld van een gemeente dat de kwaliteit van de dienstverlening steeds verder verbeterd wordt. In deze paragraaf geven wij inzicht in de beleidsvoornemens omtrent de bedrijfsvoering. Daarbij is een relatie gelegd met het uitvoeren van de programma's.

1. Bedrijfsvoering voor bestuurlijke en ambtelijke organisatie

We werken aan een vergaande digitalisering van het besluitvormingsproces voor college en raad. In 2012 is het besluitvormingsproces gedigitaliseerd en is een nieuw Bestuurlijk Informatie Systeem in gebruik genomen. Beide ontwikkelingen dragen bij aan een verbetering van het proces, de archivering en de toegankelijkheid en terugvindbaarheid van besluiten. Daardoor kan in 2013 met name worden doorgepakt in het plaats- en tijdongebonden werken en in het terugdringen van het papiergebruik, zowel in de organisatie als ook bij de raad.

Ter vergroting van de bestuurlijke kennis is in 2012 een cursus gestart "hoe schrijf ik een effectief voorstel". De cursus wordt in 2013 voortgezet.

Voortdurend wordt binnen de organisatie bekeken of de organisatie en processen aansluiten bij interne en externe ontwikkelingen. Daar waar nodig kan dit leiden tot organisatieaanpassingen. Leidraad voor de ontwikkeling van de organisatie is de door het AMT vastgesteld concernagenda 2012.

2. Personeel en organisatie

Bezuinigingen en personele bezetting

In 2013 zal het kabinet fors moeten bezuinigen. Dit werkt door in de gemeentelijke sector. Op korte termijn zijn we voorzichtig in ons aannamebeleid. De intentie blijft om te voorkomen dat de noodgedwongen personele bezuinigingen leiden tot gedwongen ontslagen. Hierbij zullen we ook gebruik maken van ondersteunende maatregelen om zo de personele bezetting in lijn te brengen met de door de organisatie gewenste personele behoeften. Via strategische personeelsplanning anticiperen we op vergrijzing en ontgroening. Het instrument en de termijn zijn niet bepalend. Bij aanname van personeel of uitbesteding van werk blijft kwaliteit leidend.

Vernieuwende cao Gemeenten

De sociale partners hebben met het principeakkoord rondom de cao 2011-2012 invulling gegeven aan forse uitdagingen waar gemeenten in deze tijd van bezuinigingen voor staan. Er zijn afspraken gemaakt voor meer mobiliteit (preventief) en zogenaamde Van-Werk-Naar-Werk afspraken. Er komt een individueel loopbaan budget en een intensief begeleidingstraject wanneer er sprake is van boventaligheid bij organisatieveranderingen. Hiermee wordt de bredere inzetbaarheid bevorderd. In de cao zijn tevens vergaande afspraken gemaakt over flexibilisering van de werktijden. Deze afspraken passen bij de ontwikkelingen die binnen onze gemeente al langer gaande zijn (Ruimte voor Werk). De uitgangspunten van de aanpak van de sociale partners: moderniseren en flexibiliseren, terugdringen van het aantal externen (boven op bestaande taakstellingen), terugdringen van de bureaucratisering en, als taakstellingen leiden tot vermindering van formatieplaatsen, begeleiden van werk naar werk als uitgangspunt. Om zo gedwongen werkloosheid te voorkomen. Maar de belangrijkste succesfactor bij het voorkomen van gedwongen ontslag ligt natuurlijk binnen de eigen organisatie. Hoge flexibiliteit van organisatie, lokale werknemersorganisaties en individuele medewerkers zijn daarbij een voorwaarde. Dat is eerder een cultuurelement dan een kwestie van (nog) meer maatregelen. Wij blijven daar op sturen en aandacht voor vragen.

Ruimte voor Werk

Doel van het programma Ruimte voor Werk blijft de medewerkers een werkomgeving te bieden waarin zij optimaal kunnen functioneren en dus presteren. Hierdoor vergroten we de tevredenheid van het huidige personeelsbestand en blijft de gemeente een aantrekkelijke werkgever voor toekomstige medewerkers. Tevens willen we efficiency realiseren door nog slimmer om te gaan met de huidige huisvesting. In 2013 gaan we door met het verder verbeteren van dit werkconcept op de drie onderdelen waaruit het bestaat: Huisvesting, ICT en HRM (human resource management).

Hiertoe is een behoefte-enquête uitgezet onder medewerkers waarin gevraagd is naar hun ervaringen en wensen rondom het tijd- en plaatsongebonden werken. Daarnaast is ICT bezig met vervanging en vernieuwing van de kantoorautomatisering. Gelijktijdig vindt groot onderhoud plaats van onze faciliteiten op het gebied van huisvesting. Deze worden aangepast aan de eisen die tijd- en plaatsongebonden werken stellen. De HRM-kant krijgt de nodige aandacht via o.a. een MD-traject en het trainen van onze medewerkers in nieuwe faciliteiten (ICT) en vaardigheden.

e-HRM

E-HRM is Electronic Human Resource Management. Het betekent het ondersteunen van de activiteiten van Personeel & Organisatie (P&O) door gebruik te maken van internet-technologie. Binnen onze gemeente geven we daar invulling aan door de administratieve P&O-processen te digitaliseren. Hiermee optimaliseren we gemeentelijke HR-processen, personele informatievoorziening en de invoering van selfservice modules voor medewerkers en leidinggevenden. Als het systeem volledig is ingevoerd, kunnen alle medewerkers en leidinggevenden personele zaken online via intranet en internet snel en direct regelen.

We bouwen de digitale arbeidsmarktcommunicatie verder uit in vervolg op de pilot uit 2012 en passen het werving & selectie beleid aan de huidige trends aan.

Functiewaardering

De voorbereiding en invoering van HR21 – het nieuwe systeem voor functiebeschrijving en – waardering - vindt in 2012 plaats. Dit systeem is ontwikkeld door de VNG. HR21 is gebaseerd op een sterke koppeling tussen functiebeschrijving, competentieprofiel en resultaatbeschrijving. Hiermee vereenvoudigen we onze functiebeschrijving en waardering, verminderen we het aantal functies en bouwen we een benchmarkmogelijkheid in. In 2013 gaan we ermee aan de slag.

Inkoop

In 2013 wordt de ingezette koers 2012 met betrekking tot de professionalisering van inkoop voortgezet. Contractmanagement is ingevoerd. Met de rapportages die dit oplevert kunnen verdere stappen richting doelmatig inkopen worden gezet. Ook wordt samenwerking met gemeenten uit de regio gezocht, zowel wat betreft gezamenlijk inkopen als het uitwisselen van kennis.

3. Informatisering en automatisering

Informatisering en automatisering ondersteunen de organisatie in de uitoefening van haar taken door het organiseren van de gemeentebrede informatievoorzieningen. Dit doen wij door regisseur te zijn van de gemeentebrede informatiehuishouding. Informatie speelt binnen de gemeente een cruciale rol, zowel bij de formulering van beleid als bij de uitvoering ervan. ICT dringt steeds dieper in de gemeentelijke processen binnen. De meeste gemeentelijke taken kunnen bijna niet meer zonder ICT worden uitgevoerd. ICT is voor onze gemeente een onmisbaar hulpmiddel om ambitieuze doelstellingen op het gebied van klantgerichtheid, stadskracht en kostenbesparingen te kunnen realiseren. Binnen een gemeentelijke organisatie is informatievoorziening één van de belangrijkste bedrijfsmiddelen om haar bedrijfsdoelstellingen te kunnen uitvoeren en haar producten/diensten te kunnen leveren. Grip op de ontwikkeling en de juiste inzet van dit bedrijfsmiddel is dan ook van essentieel belang voor de gemeente.

We hebben een meerjarig informatiebeleidsplan ontwikkeld voor de jaren 2012-2015. Dit informatiebeleid is kaderstellend en richtinggevend voor de informatievoorziening. We vertalen het naar een jaarlijkse gemeentebrede informatieplanning. Hierin zijn de lopende projecten opgenomen, maar ook de bouwstenen uit het NUP (Nationaal Uitvoeringsprogramma Dienstverlening en E-overheid) en de landelijke @genda 2015. De focus ligt - net als in de landelijke ontwikkelingen - op generieke processen en voorzieningen die de dienstverlening naar burgers en bedrijven verbetert.

Tevens hebben we in 2012 het informatiemanagement verder geprofessionaliseerd en gaan we hier in 2013 mee verder. Het stellen van prioriteiten in het realiseren van projecten is een jaarlijks terugkerend gegeven. Hierbij vindt afstemming plaats tussen de bedrijfsdoelstellingen en de inzet van de informatievoorziening in de gemeentelijk processen.

In 2013 ondersteunt en faciliteert informatisering en automatisering de programma's ruimte voor werk, dienstverlening / GCC, zaakgericht werken en gegevensmanagement. We ondersteunen de medewerkers in het digitaal en tijd- en plaatsonafhankelijk werken en zorgen voor de dagelijkse ICT voorzieningen. Verder dragen we bij aan de implementatie van nieuwe sectorale ontwikkelingen zoals bijvoorbeeld de RUD-vorming en de decentralisaties in het sociaal domein.

4. Juridische aangelegenheden

Ons handelen is er op gericht om juridische procedures te voorkomen. Dit doen we door in een vroegtijdig stadium informeel overleg te hebben, bijvoorbeeld bij de start van een vergunningaanvraag of de aanvraag om bijzondere bijstand of wmo-voorziening. Als een besluit toch leidt tot een bezwaarschrift zetten we het instrument van de "andere aanpak" in om te bezien of alsnog in overleg gekomen kan worden tot een oplossing van het bezwaar. Dit doen we breed. Dus ook bij bezwaren tegen de woz/ozb of bij personele bezwaren. Vaak blijkt dan dat een (hernieuwde) uitleg al leidt tot acceptatie van ons besluit en intrekking van het bezwaar. Ook bij de afhandeling van klachten willen we steeds meer toe naar een informele benadering. Echter, in alle gevallen met behoud van rechten van de bezwaarmaker c.q. klager. Medewerkers worden, individueel dan wel in verband van de afdeling, getraind in de ontwikkeling van mediationachtige vaardigheden.

Bij beroepsprocedures wordt afhankelijk van de zwaarte en inhoud gewerkt met eigen procesvertegenwoordiging dan wel vertegenwoordiging door een derde. Wanneer vanuit de rechtbank of Raad van State wordt gevraagd om te bezien of het geschil via mediation kan worden opgelost gaan we daarin mee. Wij geven ruimte aan medewerkers om de opleiding tot mediator te volgen.

Verbonden partijen

Inleiding

Verbonden partijen zijn rechtspersonen waarmee de gemeente een bestuurlijke en financiële band heeft. Onder bestuurlijk belang wordt verstaan: een zetel in het bestuur of het hebben van stemrecht (via aandelen). Met een financieel belang wordt bedoeld dat de gemeente middelen ter beschikking heeft gesteld die ze kwijt is in geval van faillissement van de verbonden partij en/of als financiële problemen bij de verbonden partij verhaald kunnen worden op de gemeente. Verbonden partijen zijn vennootschappen (nv's en bv's) en gemeenschappelijke regelingen. Stichtingen en verenigingen kunnen ook verbonden partijen zijn als de gemeente een zetel in het bestuur heeft en financiële risico's loopt.

Kaders Verbonden partijen

In de raadsvergadering van 5 juli 2011 zijn de kaders voor de omgang met de verbonden partijen vastgesteld. De kaders zijn opgesteld vanuit de duale rol- en taakverdeling tussen raad en college en geven een antwoord op de vraag hoe gaan wij in 's-Hertogenbosch om met onze verbonden partijen?

De volgende tien gemeentelijke kaders zijn vastgesteld:

1. Afbakening van het begrip verbonden partijen;
2. Afbakening van het begrip publiek belang;
3. Periodieke evaluatie;
4. Gebruik afwegingskader verbonden partijen en criteria nieuwe deelnemingen;
5. Informatieverstrekking aan de raad;
6. Afbakening aangaan indirecte deelnemingen;
7. Uitgangspunt gemeentelijke rollen en uitvoeringsprotocol college;
8. Bestuurlijke vertegenwoordiging in verbonden partijen;
9. Een raad van toezicht bij stichtingen;
10. Afbakening van de statutaire taken Algemene Vergadering van Aandeelhouder/ Algemene Leden Vergadering en Raad van Commissarissen/Raad van Toezicht van privaatrechtelijke deelnemingen;

Verder is er een afwegingskader bij deelname, heroverweging en evaluatie verbonden partijen.

Amendement Verbonden partijen

Uw raad heeft in de raadsvergadering van 5 juli 2011 ingestemd met een amendement Verbonden partijen. Het amendement luidt: Dat de gemeente zich actief inzet voor toepassing en naleving van de code Tabaksblad door verbonden partijen. Dat bij verbonden partijen, waarin de gemeente een meerderheidsbelang heeft, de zogeheten balkenendenorm voor bezoldiging als richtlijn hanteert.

Als hiervan wordt afgeweken, wordt de motivatie hiervoor in de jaarrekening weergegeven en uw raad hierover in kennis gesteld. Dit is tot nu toe niet het geval.

Uitvoeringsprotocol Verbonden partijen

In het uitvoeringsprotocol staan allereerst de bestuurlijke en ambtelijke bevoegdheden, verantwoordelijkheden en verdeling van de taken ten aanzien van de verbonden partijen uitgewerkt. Hoofddoel is een eenduidige verantwoordelijkheidsverdeling aan te geven, zowel bestuurlijk als ambtelijk. Hierdoor kan de sturing en controle op de verbonden partij goed worden vorm gegeven en ontstaat duidelijkheid over organisatorische aspecten, zoals advisering aan college en raad, ambtelijk vooroverleg en routing van de stukken. Daarnaast zijn in het protocol de condities beschreven op basis waarvan ambtelijke voordracht in privaatrechtelijke verbonden partijen (deelnemingen en stichtingen) mogelijk is. Hiermee leggen we expliciet als beleidsregel neer wanneer en op welke wijze ambtelijke voordracht mogelijk is.

Deelnemingen

De gemeentelijke belangen worden in hoofdzaak via de Algemene Vergadering van Aandeelhouders behartigd. In die vergadering treedt de functioneel betrokken portefeuillehouder op als, gemandateerd, gemeentelijke vertegenwoordiger. Voor de vervulling van functies (commissariaat dan wel bestuurder) in vennootschappen zijn in het uitvoeringsprotocol Verbonden partijen bepalingen opgenomen ter voorkoming van belangenverstremgeling. Tevens is in de besturingsfilosofie een bepaling opgenomen dat een ambtelijk advies over een aandeelhoudersvergadering van een deelneming onafhankelijk en waardevrij is opgesteld.

De bijlagen behorende bij deze begroting bevat een geactualiseerde lijst van verbonden partijen. Deze lijst bevat relevante informatie over onze verbonden partijen, waaronder de relatie tussen de verbonden partijen en het publieke belang. Tevens wordt stilgestaan bij de risico's omtrent de verbonden partij.

Momenteel participeert de gemeente in de volgende deelnemingen:

Directe deelnemingen:

Advisering door Ambtelijk Beheer Deelnemingen

- nv Maatschappij tot Exploitatie van Industriegebouwen (nv MEI);
- nv Bossche Investeringsmaatschappij (nv BIM);
- nv Ontwikkelingsmaatschappij Sport & Vrije Tijd 's-Hertogenbosch;
- nv Verhuurmaatschappij De Vliert;
- bv Exploitatiemaatschappij Combibad Kwekkelstijn;
- bv Zuid Nederlandse Theatermaatschappij (bv ZNTM);
- Bossche banen bv;
- bv Willemspoort;

Advisering door de vakafdeling

- Coöperatieve Vereniging Midwaste milieu U.A.;
- Midwaste nv (opgeheven per 1 februari 2012, taken overgenomen door de Coöperatieve Vereniging Midwaste milieu U.A.);
- BNG nv;
- Enexis Holding nv;
- CBL Vennootschap bv;
- Vordering Enexis bv;
- Verkoop Vennootschap bv;
- Publiek belang elektriciteitsproductie bv;
- Claim Staat Vennootschap bv;
- Attero nv.

Indirecte deelnemingen:

Advisering door Ambtelijk Beheer Deelnemingen

- bv Paleiskwartier;
- bv Haverleij;
- cv Willemspoort;

Advisering door de vakafdeling

- Brabant Life Sciences Seed Fonds bv.

Ambtelijke advisering bij deelnemingen

De ambtelijke advisering aan het college van burgemeester en wethouders rondom de deelnemingen ligt bij de betreffende vakafdeling. De vakafdeling toetst onder meer op de realisatie van de doelstellingen, budgetoverschrijdingen en afwijkingen, beheersing en bijsturing op het gebied van (tussentijdse) rapportages. Naast de vakafdeling is bij een aantal deelnemingen een Ambtelijk Beheer Deelnemingen (ABD) ingesteld. Het betreft die deelnemingen waarbij wij als gemeente een bestuurlijk belang hebben van meer dan 20%. Dit ABD is een ambtelijk adviesorgaan ter advisering van de Algemene Vergadering van Aandeelhouders (AVvA). De taken van elk ABD kunnen per AVvA verschillen. Dit is onder meer afhankelijk van de statuten van de deelneming. In algemene zin wordt dan ook gesteld dat de taak van het ABD gekoppeld is aan de bevoegdheid van de aandeelhouders in de AVvA. Het ABD is interdisciplinair samengesteld, waardoor brede advisering vanuit de financiële, juridische en inhoudelijke disciplines kan plaatsvinden.

Ambtelijke advisering bij stichtingen en verenigingen

De ambtelijke ondersteuning ten aanzien van stichtingen en verenigingen vindt plaats door de vakafdelingen. De vakafdeling is verantwoordelijk voor het besluitvormings-traject, inclusief integrale advisering en toezending van de stukken aan het college van burgemeester en wethouders en raad. Het is vanuit het uitvoeringsprotocol toegestaan dat ambtenaren zitting nemen in het bestuur van een stichting.

De gemeente 's-Hertogenbosch neemt deel in de volgende stichtingen die vallen onder de definitie verbonden partijen:

- Stichting Sportstimulering 's-Hertogenbosch;
- Stichting Kringloop;
- Stichting Essent Sustainability Development;
- Stichting Samen 2018 (tijdelijke stichting).

Gemeenschappelijke regelingen

Onder de verbonden partijen vallen ook de meeste gemeenschappelijke regelingen (GR). Hier wordt alleen ingegaan op GR's waar we als gemeente zowel een bestuurlijk als financieel belang hebben. GR's zijn een verlengstuk van het lokale bestuur waarbij de gemeente grotendeels verantwoordelijk blijft voor het realiseren van de beoogde doelstelling van de GR en de financiering.

Gedrageregels hiervoor zijn vastgelegd in de Wet Gemeenschappelijke Regelingen en het interne uitvoeringsprotocol Verbonden Partijen. De GR behartigt een of meer belangen van betrokken gemeenten. In de regeling van de GR wordt inhoud gegeven aan onder meer de samenwerkingsvorm, de bestuurlijke vertegenwoordiging en de wijze van toetreding en opheffing.

De gemeente 's-Hertogenbosch neemt deel in de volgende gemeenschappelijke regelingen die vallen onder de definitie verbonden partijen:

- Gemeenschappelijke regeling Stadsgewest 's-Hertogenbosch;
- Gemeenschappelijke regeling Veiligheidsregio Brabant-Noord;
- Gemeenschappelijke regeling GGD Hart voor Brabant;
- Gemeenschappelijke regeling Regionaal Ambulancevoorziening Brabant Midden
- West-Noord;

Op internet is het register van de gemeenschappelijke regelingen geplaatst. Het register bevat alle gemeenschappelijke regelingen waar de gemeente in participeert.

Grondbeleid

1. Inleiding

Het college geeft uitvoering aan het gemeentelijke grondbeleid. Dit doet zij binnen de kaders die de gemeenteraad hiervoor heeft gesteld. Deze kaders liggen vast in de nota Grondbeleid 2010. In januari 2010 heeft de gemeenteraad deze nota vastgesteld.

De gemeente wil haar doelstellingen op het gebied van ruimtelijke ordening realiseren. Het gemeentelijk grondbeleid en het grondbedrijf spelen hierbij een cruciale rol. Ten behoeve van de ruimtelijke ordening ontwikkelt het grondbedrijf ruimte voor wonen, werken, winkelen en recreëren. Het gaat hierbij om ruimte in zowel uitlegebieden als in bestaand stedelijk gebied.

Uitgangspunt is daarbij een actief grondbeleid. Alleen als dit op grond van één of meerdere redenen ongewenst of niet goed mogelijk is, ziet de gemeente hiervan af. Bij actief grondbeleid koopt de gemeente zelf via het grondbedrijf gronden en panden. De grond wordt vervolgens door de gemeente bouw- en woonrijp gemaakt. De gemeente verkoopt de bouwrijpe grond. Het gaat hierbij niet om het behalen van een maximaal financieel resultaat. Voorop staat de integrale realisatie van projecten met commerciële én minder lucratieve elementen.

Het resultaat van ons grondbeleid wordt in belangrijke mate bepaald door de economische situatie. Sinds 2008 is sprake van een crisis op de vastgoedmarkt. Zicht op herstel is er (nog) niet.

Bepalend voor het resultaat van ons grondbeleid zijn daarnaast de gemeentelijke doelstellingen op het gebied van ruimtelijke ordening en van andere beleidsvelden met ruimtelijke implicaties, zoals die vastgelegd worden in visies en plannen. Bij dit laatste moet gedacht worden aan ruimtelijke structuurplannen en -visies, nota's op het gebied van volkshuisvesting (woningbouwprogramma, GSB), economische zaken (met name bedrijfsruimten, winkels, kantoren), milieu, sport, onderwijs en cultuur. Belangrijk is te kunnen beschikken over kaders waarbij flexibel kan worden ingespeeld op de nieuwe marktsituatie.

2. Ontwikkeling van de markt

De huidige crisis op de vastgoedmarkt houdt aan. Het vertrouwen in de markt ligt op een laag niveau. Vanaf begin 2012 is er sprake van een tweede recessie in Nederland, snel volgend op de vorige. Deze negatieve macro-economische situatie is mede veroorzaakt door onvoldoende economische stabiliteit binnen Europa.

De economische crisis weerspiegelt zich hevig in de vastgoedmarkt. De gemiddelde verkoopwaarden van huizen blijven dalen en de verkooptermijnen verslechteren verder. De vooruitzichten zijn somber over de woningmarkt, m.n. door gebrek aan vertrouwen en moeilijke financierbaarheid. Het is voor consumenten en bedrijven globaal gesproken moeilijker dan voorheen om hun vastgoedwensen te (her)financieren.

Door de aard van deze crisis is een aantal factoren structureel veranderd. De condities waaronder banken geld uitzetten en hypotheek verstrekken, zijn wezenlijk veranderd. Dit heeft grote gevolgen voor de kopers van bijvoorbeeld woningen, maar ook voor beleggers en bedrijven. Daarnaast is de rol van de corporaties in het segment van (middel)dure woningen sterk beperkt door Europa en de Rijksoverheid.

Een belangrijke factor die een rol speelt bij het herstel is het vertrouwen van consumenten, banken en bedrijven. Vraag is wat het effect zal zijn op de woningmarkt van de maatregelen uit het dit voorjaar afgesloten Lenteakkoord tussen VVD, CDA, D66, GroenLinks en ChristenUnie. Daarin is afgesproken dat kopers van woningen alleen nog renteaftrek krijgen bij een hypotheek die na maximaal dertig jaar volledig is afbetaald. Voor bestaande gevallen is er geen verandering. Nieuwe hypotheekbedragen maximaal de waarde van het huis, waarbij voor starters een overgangsregeling wordt opgesteld. Huren voor mensen met een inkomen boven de € 33.000 mogen volgend jaar 1 procent boven de inflatie stijgen. De overdrachtsbelasting bij verkoop van een bestaande woning blijft permanent verlaagd tot 2%. Deze programmabegroting 2013 wordt u aangeboden nadat in september verkiezingen voor de 2e kamer hebben plaatsgevonden. De daaruit volgende coalitieonderhandelingen kunnen leiden tot aanpassing van deze afspraken en mogelijk geheel nieuwe afspraken. De onzekerheid blijft daarmee vooralsnog.

In 2011 zijn binnen onze gemeente toch nog 749 woningen opgeleverd. Voor zover de grond voor deze woningen afkomstig is van het gemeentelijk grondbedrijf, gaat het hierbij vooral om grond die al voor 2011 is verkocht. Het aantal bouwvergunningen voor nieuwbouwwoningen was in 2011 757.

Bij het grondbedrijf is de opbrengst van de verkoop van grond aan externen voor woningbouw en commercieel vastgoed (de kantoor- en de bedrijvenlocaties) in 2011 gedaald ten opzichte van voorgaande jaren. De afgelopen paar jaar had vooral de afzet van grond voor duurdere woningbouw onder de economische omstandigheden te lijden. Dit segment genereert juist het grootste deel van de opbrengst in de gemeentelijke grondexploitaties. Ook bleek duidelijk dat de markt vooral appartementen minder opneemt dan in het verleden. Inmiddels lijkt ook de verkoop van grond voor goedkopere woningbouw verder terug te vallen. Het meest kansrijk op deze "kopersmarkt" zijn middeldure en dure categorieën woningen welke voldoen aan de wensen van de consument. Denk hierbij aan wensen ten aanzien van uitstraling, indeling, ligging en prijs.

In de sociale sector vindt nog wel afzet plaats. Wel kennen corporaties forse faseringsproblemen bij hun projecten waar gebouwd wordt in een mix van sociaal en middelduur. Mede door middeldure koop om te zetten naar huur wordt door hen geprobeerd projecten toch te realiseren, hoewel dit financiële problemen met zich meebrengt en slechts beperkt financieerbaar is. De woningbouwproductie door corporaties valt (fors) terug.

De verkoop van kavels voor commercieel vastgoed (kantoren en bedrijven) was in 2011 minimaal. Bedrijven zijn afwachtend bij het aangaan van nieuwe investeringsprojecten en de mogelijkheden voor financiering zijn minimaal.

Sinds medio vorig jaar zijn de economische perspectieven opnieuw aanzienlijk verslechterd. Dit heeft onze verwachtingen voor het grondbedrijf nadrukkelijk somberder gemaakt. In de eerste vijf maanden van 2012 is het ontstane beeld in negatieve zin bevestigd. Een echt herstel zal naar verwachting nog enkele jaren op zich laten wachten. Voor het grondbedrijf zullen de komende jaren dus ook zware jaren zijn.

Periodiek beoordelen wij kritisch faseringen, prijsniveaus, woningbouwprogramma's etc. en passen wij, indien nodig, de grondexploitaties hierop aan. In de jaarrekening 2011 heeft dit geleid tot aanzienlijke afwaarderingen en verliesvoorzieningen.

De financiële risico's van het grondbedrijf blijven vanzelfsprekend onverminderd hoog en worden nauwlettend bewaakt. Een goede en integrale sturing en afweging van belangen op projectniveau én een deugdelijk risicomanagement blijven noodzakelijk. Juist in deze tijd is het belang aangetoond van het aanhouden van een gezonde risico-buffer. Wij continueren het in de afgelopen jaren gevoerde voorzichtige financiële beleid binnen ons grondbedrijf. Hierbij houden we consequent rekening met de potentiële risico's die verbonden zijn aan langjarige ruimtelijke ontwikkelingen. Hierdoor kan in continuïteit gewerkt (blijven) worden aan het realiseren van de ambities van de stad op het gebied van ruimtelijke ordening door het creëren van ruimte voor wonen, werken, winkelen en recreëren.

3. Financiële grondslagen

De Financiële Positie van het Grondbedrijf (FPG) wordt beschreven aan de hand van de boekwaarde van het grondbedrijf, het geraamde eindresultaat, de ontwikkeling van de algemene reserve van het grondbedrijf en de berekening van de benodigde algemene reserve. Op de eerste plaats wordt de FPG bepaald door de grondslagen die worden gehanteerd voor waardering en resultaatbepaling. Deze grondslagen zijn vastgelegd in de nota Grondbeleid. Eind 2011 heeft uw Raad ingestemd met de aanpassing van de grondslagen vanwege een andere wijze van afdracht aan de reserve Grote Werken vanuit het grondbedrijf. Deze aanpassing was noodzakelijk door een aanscherping van de hiervoor geldende regelgeving.

3.1 Grondslagen voor waardering

Bij de waardering van gronden onderscheiden we complexen die in exploitatie zijn en complexen die nog niet in exploitatie zijn.

- **Gronden bij complexen in exploitatie**

De gronden bij complexen in exploitatie zijn opgenomen tegen de daaraan bestede kosten, inclusief de bijgeschreven rente en verminderd met de opbrengst wegens gerealiseerde grondverkoop. De tussentijds berekende winst of verlies wordt op de boekwaarde gemuteerd ten gunste c.q. ten laste van de algemene reserve.

- **Gronden bij complexen die nog niet in exploitatie zijn**

De gronden bij complexen nog niet in exploitatie worden gewaardeerd tegen de daaraan bestede kosten inclusief de bijgeschreven rente en verminderd met de opbrengst wegens gerealiseerde verkoop, dan wel tegen de lagere marktwaarde. Bij de verspreide percelen houdt dit in, dat de waardebepaling per onderdeel plaatsvindt. Erfpachtgronden worden op een dussdanige wijze gewaardeerd dat per onderdeel de exploitatielasten worden gedekt uit de opbrengst van de erfpachtcanons. Indien de exploitatielasten hoger zijn, vindt sanering plaats. Het jaarlijks voordelig saldo op de erfpachtgronden wordt toegevoegd aan de algemene reserve.

3.2 Grondslagen voor de methode van resultaatbepaling

De methode van resultaatbepaling legt vast hoe het geraamd eindresultaat van het grondbedrijf dient te worden bepaald. Daarnaast is hierin vastgelegd op welk moment verlies dan wel winst wordt genomen.

- **Geraamd resultaat**

Het geraamd eindresultaat van het grondbedrijf is het totaal van de verwachte eindresultaten van de in exploitatie genomen complexen, rekening houdende met alle, op het moment van berekening bekende omstandigheden en met zo goed mogelijke aannames over de toekomstige kosten en opbrengsten en onder aftrek van de nog verwachte winstafdrachten aan de reserve Grote Werken. Hierop moeten de in de toekomst noodzakelijke afwaarderingen bij nog niet in exploitatie genomen complexen in mindering worden gebracht.

- **Verlies- en winstneming**

Als uit de kostprijsberekening blijkt dat er een verlies op een complex ontstaat, wordt hiervoor een voorziening getroffen die direct ten laste van de algemene reserve wordt gebracht.

Overeenkomstig de in een jaar binnen een grondexploitatie gerealiseerde grondverkoop vindt jaarlijks een winstneming plaats ter grootte van de berekende bijdrage aan de reserve Grote Werken. De hoogte van de afdracht wordt berekend conform de in de nota Bovenwijks vastgelegde wijze van toerekening van kosten bovenwijks. Indien en voor zover de betreffende grondexploitatie een negatief verwacht eindresultaat laat zien, wordt de berekende afdracht aan de reserve Grote Werken afgedragen vanuit de algemene reserve van het grondbedrijf en dus niet vanuit de betreffende grondexploitatie.

Voor het overige vindt winstneming plaats op het moment dat de exploitatie van een complex wordt beëindigd of wanneer tussentijds met redelijke zekerheid vast te stellen is, dat er winst gerealiseerd wordt. In het laatste geval wordt het saldo van de negatieve boekwaarde, na aftrek van de nog te verwachten kosten én de nog verwachte afdrachten aan de reserve Grote Werken, als resultaat genomen.

4. Financiële Positie van het Grondbedrijf

Aan de hand van genoemde grondslagen kunnen de boekwaarde, het geraamd eindresultaat en de stand van de algemene reserve van het grondbedrijf worden bepaald. Dat gebeurt op basis van de geactualiseerde exploitatieberekeningen en de werkelijke uitgaven en inkomsten. De meest actuele Financiële Positie van het Grondbedrijf is bepaald bij het opstellen van de jaarrekening 2011. Toen is vastgesteld dat per 31 december 2011 de boekwaarde € 81,4 miljoen bedroeg, het geraamd eindresultaat € 13,6 miljoen en de algemene reserve € 8,5 miljoen.

4.1 Wijze van bepaling van de benodigde algemene reserve

De algemene reserve wordt benut om de financiële risico's af te dekken die resteren ondanks goed onderbouwde exploitatieramingen en een reële waardering van de boekwaardes. Daarbij gaan we uit van drie soorten risico's: waarderingsrisico, extern prospectierisico en intern prospectierisico. Bij elk complex wordt per risicovariabele een inschatting gemaakt van de hoogte van het risico: hoog, gemiddeld of laag. Op basis van de risicovariabelen wordt vervolgens voor de risico's hoog en gemiddeld een noodzakelijke risicobuffer berekend aan de hand van vastgestelde rekenkundige uitgangspunten.

4.2 Conclusies

Op basis van de risicoanalyse die in het kader van de jaarrekening 2011 is uitgevoerd, bedraagt de benodigde algemene reserve € 18,5 miljoen. Deze omvang van de reserve houdt verband met de grote omzet en taakstelling van het grondbedrijf. De stand van de algemene reserve per 31 december 2011 is € 8,5 miljoen. Daarmee is de algemene reserve € 10 miljoen lager dan op basis van de uitgevoerde risicoanalyse minimaal nodig wordt geacht. Duidelijk is dat er door dit tekort de komende jaren geen afdrachten vanuit het grondbedrijf plaatsvinden aan het structuurfonds. Aan de andere kant is op dit moment ook geen geldstroom in omgekeerde richting, vanuit de algemene middelen naar het grondbedrijf, nodig.

Eerder in deze paragraaf is al stilgestaan bij de voortdurende crisis op de vastgoedmarkt. De vooruitzichten voor de vastgoedmarkt zijn somber en zijn de eerste vijf maanden van 2012 alleen nog maar verslechterd. Binnen de grondexploitaties houden wij nadrukkelijk rekening met een voortdurende crisis. We hebben in de jaarrekening 2011 afwaarderingen en verliesvoorzieningen getroffen om ook de komende moeilijke jaren door te komen. Daarnaast richten we onze aandacht op het zoveel mogelijk wél realiseren van projecten (en daarmee opbrengsten) door een sterke marktoriëntatie. Bovendien is het reduceren van kosten voor het grondbedrijf in deze tijd een belangrijk speerpunt. De komende periode zal moeten blijken of deze maatregelen afdoende zijn om de crisis door te komen.

Wij blijven daarom de vinger aan de pols houden. Twee maal per jaar worden de gemeentelijke grondexploitaties geactualiseerd op basis van het voortschrijdende inzicht in de ontwikkeling van de markt. Wij beoordelen dan of het nodig is verliesvoorzieningen te treffen. Wij informeren u hierover in de managementrapportages 2012 en 2013 en in de jaarrekening 2012.

Naast de kans op verliezen kent het grondbedrijf ook een beperkt aantal complexen met een winstpotentieel. Wanneer hier van het realiseren van winst sprake zal zijn, is nochtans ook afhankelijk van de vastgoedmarkt. De economische omstandigheden in het algemeen en de mogelijkheid om bouwgrond te verkopen in het bijzonder bepalen of en wanneer dit winstpotentieel verzilverd kan worden.

Overzicht van baten en lasten
Financiële positie
Afdeling Orthen

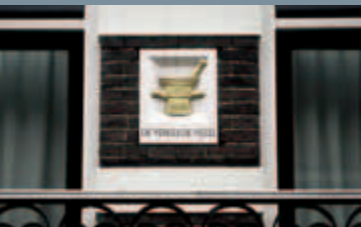
Deel II: Financiële begroting

Overzicht van baten en lasten

Programma nummer	Pijler	Lasten (x € 1.000)				Lasten (x € 1.000)	
		Rekening 2011	Begroting 2012 na wijzig.	Begroting 2013	2014	Meerjarenraming 2015	2016
11/12	Bestuursorganen en -ondersteuning	31.152	26.117	25.030	24.157	23.551	22.740
13	Dienstverlening	5.071	4.975	4.997	5.494	5.188	5.178
	Totaal stad van modern bestuur	36.223	31.092	30.027	29.651	28.739	27.918
31	Sociale verbanden	31.960	32.000	28.320	27.797	27.767	27.767
32	Gezondheid	15.976	16.871	16.823	16.732	16.727	16.747
33	Veiligheid	20.521	19.221	19.307	18.777	18.706	18.726
34	Leren en opgroeien	46.075	46.593	48.261	47.729	47.212	46.995
35	Cultureel klimaat	20.172	21.421	19.375	19.279	19.069	18.869
	Totaal sociale kwaliteit	134.704	136.106	132.086	130.313	129.481	129.103
51	Woon- en werkomgeving	91.000	71.686	58.989	58.867	58.565	58.036
52	Bereikbare stad	25.016	26.423	26.085	25.916	25.752	25.683
53	Sport en recreatie	17.163	17.376	16.779	16.688	16.612	16.505
54	Milieurespecterende ontwikkelingen	47.722	43.854	43.307	43.132	42.927	42.861
55	Cultuurhistorische kwaliteit	6.368	6.435	5.868	5.849	5.805	5.796
	Totaal fysiek	187.269	165.774	151.028	150.451	149.661	148.881
71	Ruimte voor bedrijvigheid	11.662	9.205	9.166	9.098	9.017	8.903
72	Werk en inkomen	125.567	122.235	113.524	112.647	112.897	112.997
	Totaal Werk en economie	137.229	131.440	122.690	121.745	121.915	121.900
91	Beleggingen en overige baten en lasten	12.366	9.761	5.702	5.929	5.093	5.531
92	Gemeentelijke belastingen	5.489	5.868	5.531	5.531	5.531	5.531
93	Algemene uitkering gemeentefonds	-	-	-	-	-	-
	Totaal Algemene dekkingsmiddelen	17.855	15.629	11.233	11.460	10.624	11.062
91	Onvoorzien	-	225	225	225	225	225
	Resultaat voor bestemming	513.280	480.266	447.289	443.845	440.645	439.089
91	Toevoegingen/onttrekkingen aan reserves	170.675	85.492	55.027	54.144	50.938	50.938
	Resultaat na bestemming	683.955	565.758	502.316	497.989	491.583	490.027

Baten (x € 1.000)						Saldo (x € 1.000)											
Rekening	Begroting	Begroting		Meerjarenraming		Rekening	Begroting	Begroting		Meerjarenraming							
2011	2012	2013	2014	2015	2016	2011	2012	2013	2014	2015	2016						
na wijzig.						na wijzig.											
1.758	1.294	962	962	962	961	29.394	N	24.823	N	24.068	N	23.195	N	22.589	N	21.779	N
2.824	2.538	2.605	3.125	2.865	2.865	2.247	N	2.437	N	2.392	N	2.369	N	2.323	N	2.313	N
4.582	3.832	3.567	4.087	3.827	3.826	31.641	N	27.260	N	26.460	N	25.564	N	24.912	N	24.092	N
4.716	3.417	2.117	1.850	1.850	1.850	27.244	N	28.583	N	26.203	N	25.946	N	25.916	N	25.916	N
1.167	708	661	661	661	661	14.809	N	16.163	N	16.162	N	16.071	N	16.066	N	16.086	N
2.374	1.267	1.260	1.260	1.260	1.260	18.147	N	17.954	N	18.047	N	17.517	N	17.446	N	17.466	N
14.283	13.383	10.581	11.881	11.881	11.015	31.792	N	33.210	N	37.680	N	35.847	N	35.331	N	35.979	N
1.623	926	994	994	994	994	18.549	N	20.495	N	18.381	N	18.285	N	18.075	N	17.875	N
24.163	19.701	15.613	16.647	16.647	15.781	110.541	N	116.405	N	116.473	N	113.666	N	112.834	N	113.322	N
53.995	42.016	29.176	29.176	29.126	29.126	37.005	N	29.670	N	29.813	N	29.691	N	29.439	N	28.910	N
14.374	15.970	14.456	14.456	14.456	14.456	10.642	N	10.453	N	11.629	N	11.460	N	11.296	N	11.227	N
4.642	4.644	4.632	4.632	4.632	4.632	12.521	N	12.732	N	12.147	N	12.056	N	11.980	N	11.873	N
43.800	41.162	40.060	39.905	39.834	39.733	3.922	N	2.692	N	3.247	N	3.227	N	3.093	N	3.128	N
997	512	258	258	258	258	5.371	N	5.923	N	5.610	N	5.591	N	5.547	N	5.538	N
117.808	104.304	88.582	88.427	88.306	88.205	69.461	N	61.470	N	62.446	N	62.024	N	61.355	N	60.676	N
8.555	8.038	8.336	8.297	8.400	8.345	3.107	N	1.167	N	830	N	801	N	617	N	558	N
98.627	96.688	92.440	92.036	92.336	92.436	26.940	N	25.547	N	21.084	N	20.611	N	20.561	N	20.561	N
107.182	104.726	100.776	100.333	100.736	100.781	30.047	N	26.714	N	21.914	N	21.412	N	21.179	N	21.119	N
93.856	44.745	43.274	42.228	40.734	40.015	81.490	V	34.984	V	37.572	V	36.299	V	35.641	V	34.484	V
35.546	35.963	36.358	36.578	36.766	36.966	30.057	V	30.095	V	30.827	V	31.047	V	31.235	V	31.435	V
158.819	149.703	149.198	148.212	145.156	145.156	158.819	V	149.703	V	149.198	V	148.212	V	145.156	V	145.156	V
288.221	230.411	228.830	227.018	222.656	222.137	270.366	V	214.782	V	217.597	V	215.558	V	212.032	V	211.075	V
-	-	-	-	-	-	-	V	225	N	225	N	225	N	225	N	225	N
541.956	462.974	437.368	436.512	432.172	430.730	28.676	V	17.292	N	9.921	N	7.334	N	8.473	N	8.360	N
142.918	102.784	64.948	61.499	60.084	59.042	27.757	N	17.292	V	9.921	V	7.355	V	9.146	V	8.104	V
684.874	565.758	502.316	498.010	492.256	489.772	919	V	-	V	-	V	21	V	673	V	256	N

N = nadeel

V = voordeel

Financiële positie

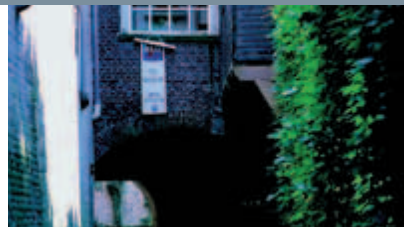
1. Begrotingsbeeld 2013

In totaliteit presenteren wij een sluitende begroting:

	(Bedragen* € 1.000)
Actualisatie begroting 2012	
Uitkomst begroting 2012	146 V
Actualisatie begroting 2012	695 N
Totaal	549 N
Begrotingsvoorbereiding 2013	
Correctie prijspeil algemene uitkering	2.412 V
Financieringsvoordeel	1.554 V
Loonontwikkeling (0,75%)	518 N
Prijsontwikkeling (1,75%)	1.772 N
Autonome ontwikkelingen	1.127 N
Totaal	549 V
Uitkomst begroting bestaand beleid	NIHIL

Correctieprijspeil Algemene Uitkering

Vorig jaar hebben we in de begroting 2012 een inschatting gemaakt van het reële tekort op de algemene uitkering. Dit tekort ontstaat doordat de groei van het gemeentefonds onvoldoende is om de loon- en prijsindexatie op te vangen. Dit tekort is verwerkt in de meerjarenraming 2013-2015. Nu we de begroting 2013 op basis van het prijspeil 2013 hebben opgesteld, blijkt dat de loon- en prijsindexatie ongeveer overeenkomen met het ingeschatte reële tekort op de algemene uitkering (€ 2.412.000) en dus tegen elkaar wegvallen.

Financieringsvoordeel

De aanhoudende Eurocrisis zorgt voor een instabiele kapitaalmarkt die voor Nederland gekenmerkt wordt door lage rentepercentages. Op basis van de recente ontwikkelingen in Griekenland en Spanje verwachten we dat de recessie nog enige tijd aanhoudt en dat ook in 2013 de rente laag zal blijven. Daarnaast ontstaan rentevoordelen doordat we in 2011 enkele grote incidentele opbrengsten hadden (verkoop EPZ, ontvangst Escrow gelden).

Loonkostenindexatie

Het loonkostenniveau in de begroting 2013 komt 0,75% hoger uit dan in de begroting 2012. Met dit percentage is rekening gehouden met het cao-principeakkoord en een bevroering van de salarissen met ingang van 1 januari 2013.

Prijsindexatie

Volgens de uitgangspunten van de begroting 2013 leiden de opgenomen indexeringen tot een extra nadeel van € 1,7 miljoen t.o.v. de begroting 2012. Dit wordt veroorzaakt door met name de doorgevoerde prijsindex op subsidies, leveringen en diensten.

Autonome ontwikkelingen

Hier gaat het om het nadelige saldo van € 1,1 miljoen aan positieve en negatieve ontwikkelingen in de begroting bestaand beleid. De belangrijkste ontwikkelingen zijn de afloop van tijdelijke ombuiging naheffing parkeerbelasting, lagere bijdragen vanuit reserves en overige personeelskosten.

Meerjarig beeld 2014 tot en met 2016

De uitkomst van de meerjarenraming geeft het volgende beeld (cumulatieve bedragen x € 1.000):

	(cumulatieve bedragen x € 1.000)		
	2014	2015	2016
Uitkomst	21 V	673 V	256 N

N = nadeel

V = voordeel

De belangrijkste structurele ontwikkelingen 2014 t/m 2016 zijn (bedragen x € 1 miljoen):

		(bedragen x € 1 miljoen)
Voordelige ontwikkelingen		
Fonds integrale afweging	4,1	
Vrijvallende kapitaallasten	2,7	
OZB	0,6	
FLO brandweer	0,3	
Ombuigingen begroting 2011	0,3	
Versoering dienstverlening UWV (opgeschoven vanuit 2012)	0,2	
Inhaalslag kamerverhuurpanden	0,2	
Inrichting/opstartkosten Uitvoeringsstation 's-Hertogenbosch	0,2	
Dividend BIM	0,2	
Zuid Willemsvaart	0,1	
		8,9 V
Nadelige ontwikkelingen		
Algemene uitkering	4,0	
Rente	2,0	
Voorziene kapitaallasten investeringsplan	1,8	
Areaaluitbreiding	0,5	
Beleidsontwikkeling GSB	0,4	
Dividend Enexis	0,2	
Rente Voorziening De Meerendonk	0,1	
Overig	0,2	
		9,2 N
Saldo meerjaren ontwikkeling		0,3 N

2. Investerings

Het investeringsplan is een totaaloverzicht van alle voorgenomen investeringen, ongeacht de wijze waarop deze gedekt worden. In onderstaande tabel is aangegeven hoe het investeringsvolume voor de periode 2013-2016 is opgebouwd.

Omschrijving	Totaal	(Bedragen * € 1.000)			
		2013	2014	2015	2016
Onrendabele investeringen	30.397	7.434	7.784	8.271	6.908
Rendabele investeringen	83.862	29.049	21.862	15.085	17.866
Investerings ten laste van reserves en voorzieningen	19.861	7.905	4.141	2.963	4.852
Investerings die gedekt worden uit bijdragen van derden	12.709	5.379	3.326	2.805	1.199
Investerings die gedekt worden uit grondverkoop/grondbedrijf	74.000	16.000	18.000	20.000	20.000
Totaal	220.829	65.768	55.113	49.124	50.825

De in het plan opgenomen investeringen worden alleen uitgevoerd, als er behalve kredietruimte beleidsmatig overeenstemming is met de gemeenteraad. In veel gevallen is een vastgestelde beleidsnota daarvoor de basis. Als van het investeringsplan om wat voor reden dan ook wordt afgeweken, wordt hierover bij de jaarrekening aan de gemeenteraad of de betrokken raadscommissie(s) verantwoording afgelegd.

3. Structuurfonds

Het structuurfonds biedt een doorkijk tot 2020. Het structuurfonds is een middellange termijn investeringsplan waarin op wat langere termijn naar de stad wordt gekeken en waarin voorstellen dus niet vanaf het allereerste begin financieel gedekt hoeven te zijn. In het structuurfonds worden alleen projecten opgenomen die van bovenstedelijk strategisch belang zijn en waarvan de investering ten minste € 5 miljoen bedraagt. Investerings in het structuurfonds doorlopen drie fasen, te weten: de verkenningsfase, de planstudiefase en de uitvoeringsfase. Wanneer de raad of het college de ambitie heeft om een plan op te nemen in het structuurfonds, dan komt het in de verkenningsfase terecht. Voorstellen hiertoe worden gedaan bij de voorjaarsnota. Tegelijk met de begrotingsbehandeling in november wordt via een afzonderlijk raadsvoorstel definitief besloten om het plan op te nemen in de verkenningsfase. Daarna wordt u via een raadsbesluit om toestemming gevraagd om het plan verder uit te werken. Op dit moment kan ook een voorbereidingskrediet worden aangevraagd waarmee de wat, waar, wanneer en hoe vragen verder worden ingevuld. Aan het eind van de planstudiefase wordt een nieuw raadsbesluit voorgelegd. Indien de middelen beschikbaar zijn en er geen grote afwijkingen zijn, wordt meteen een definitief kredietvoorstel voorgelegd. Mocht er wel sprake zijn van afwijkingen ten opzichte van de eerdere gegevens of er zijn geen middelen beschikbaar, dan wordt ook een raadsvoorstel voorgelegd met de vraag of het plan nog prioriteit moet hebben, of dat er nog naar aanvullende middelen gezocht moet worden. In de uitvoeringsfase wordt het plan ten slotte gerealiseerd.

De stand van zaken met betrekking tot het structuurfonds ziet er als volgt uit:

Gedekte projecten	
Stadsbibliotheek en Stadsarchief	32,9
SM's	10,1
Projecten GSB	4,0
Transferium Willemspoort	8,0
Oostelijke ecologische verbindingszone	9,9
2e fase Brabanthallen	3,7
Oost-westverbinding	2,3
GZG	10,0
Gedeelte projecten Koersnota	9,1
Jeroen Bosch 500/BCH	6,0
Niet gedekte projecten	
Theater aan de Parade	50,0
Versterking VMBO	23,0
Avenue A2	PM
Doortrekking Parallelweg naar A59	25,0
Oostelijke omleiding Rosmalen	10,0
Transferium zuid-oostzijde stad	10,0
Resterende projecten Koersnota	8,0
Bouwloods Sint Jan	3,0
PlantLab	1,0
Oost-westverbinding	7,8

In de concept begroting 2013 is een structurele storting van € 1,7 miljoen in het structuurfonds opgenomen. Hiermee wordt de benodigde dekking gerealiseerd om het nog niet gedekte deel van € 30 miljoen van het Theater aan de Parade en de Versterking VMBO van dekking te voorzien. Daarnaast is in de overzichten van het structuurfonds voor het theater een investeringsbedrag van € 50 miljoen opgenomen. Naar de huidige inzichten zou dit verhoogd moeten worden naar € 60 miljoen, waarbij € 5 miljoen gedekt wordt door de verkoopopbrengst van de huidige locatie. De facto een ophoging van het investeringsbedrag met € 5 miljoen. In de met uw raad afgesproken procedure structuurfonds is opgenomen dat bedragen indicatief zijn en alleen worden aangepast als het project een nieuwe fase ingaat. Aangezien daar hier geen sprake van is, hebben we in het structuurfonds vooralsnog € 50 miljoen laten staan.

In het kader van Brabant Culturele Hoofdstad heeft u besloten om € 2 miljoen additioneel ter beschikking te stellen, onder voorwaarde van het behalen van de titel Culturele Hoofdstad 2018 en dit bedrag te reserveren in het gedekte deel van het structuurfonds.

In reactie op een motie over het structuurfonds (d.d. 1 november 2011) hebben we u toegezegd dat de besluitvorming over nieuwe projecten voor het structuurfonds niet impliciet bij de begroting plaatsvindt, maar expliciet via een apart raadsvoorstel. Tegelijk met de concept begroting 2013 wordt daarom via een apart raadsvoorstel één nieuw voorstel voor het structuurfonds ingediend, namelijk 'Fonds Duurzame Economische Structuurversterking voor stad en regio'.

Het moge duidelijk zijn dat met de huidige middelen voor het Structuurfonds het niet mogelijk is al deze ambities te realiseren.

Hieronder volgt een overzicht van de voorgenomen investeringen ten laste van het structuurfonds.

Pijler	Programma	Omschrijving	Bruto investeringen
Verkenningfase			
Fysiek	Bereikbare stad	Kop van 't Zand	65.000
		Koersnota:	61.500
Fysiek	Bereikbare stad	-Oosterlijke omleiding Rosmalen	
Fysiek	Bereikbare stad	-Transferium zuidoostzijde stad	
Fysiek	Bereikbare stad	-Parallelweg naar A59	
Fysiek	Bereikbare stad	-Binnenstadshaltes	
Fysiek	Bereikbare stad	Avenue A2	PM
Werk en economie	Ruimte voor bedrijvigheid	Brabanthallen 2e fase	22.122
Fysiek	Cultuurhistorische kwaliteit	Nieuwe bouwloods St. Jan	10.900
Werk en economie	Ruimte voor bedrijvigheid	PlantLab	1.000
Totaal verkenningfase			160.522
Planstudiefase			
Fysiek	Woon- en werkomgeving	GZG	10.000
		Koersnota:	37.300
Fysiek	Bereikbare stad	-Oost-westverbinding	
Fysiek	Bereikbare stad	-Overige projecten	
Fysiek	Bereikbare stad	Transferium Willemspoort	16.000
Sociale kwaliteit	Cultureel klimaat	Nieuwbouw bibliotheek/stadsarchief/BAM	37.230
Sociale kwaliteit	Cultureel klimaat	Theater aan de Parade	50.000
Werk en economie	Ruimte voor bedrijvigheid	Jheronimus Bosch 500/Brabant Culturele Hoofdstad 2018	38.000
Sociale kwaliteit	Leren en opgroeien	Versterking VMBO 's-Hertogenbosch	28.000
Totaal Planstudiefase			216.530
Uitvoeringsfase			
Fysiek	Woon- en werkomgeving	GSB Projecten aandachtsgebieden	20.825
Fysiek	Bereikbare stad	Randweg	102.700
Fysiek	Bereikbare stad	Oostelijke ecologische verbindingzone inclusief sluisen	25.000
Sociale kwaliteit	Cultureel klimaat	SM's	16.980
Totaal Uitvoeringsfase			165.505
Totaal			542.557

Reeds beschikbare dekking	Rendabel/subsidies	Bedrag t.l.v. structuurfonds	T/m 2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
-	55.000	10.000	10.000	-	-	-	-	-	-	-	-
-	15.750	47.750	900	-	-	20.000	-	-	-	-	24.850
-	PM	PM	-	-	-	-	-	-	-	-	PM
-	12.800	9.322	9.322	-	-	-	-	-	-	-	-
-	7.900	3.000	-	-	3.000	-	-	-	-	-	-
-	-	1.000	1.000	-	-	-	-	-	-	-	-
-	91.450	69.072	21.222	-	3.000	20.000	-	-	-	-	24.850
-	-	10.000	2.750	2.500	2.500	2.250	-	-	-	-	-
-	10.900	26.400	7.050	2.575	2.675	14.100	-	-	-	-	-
-	8.000	8.000	8.000	-	-	-	-	-	-	-	-
1.130	3.200	32.900	32.900	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	50.000	2.500	-	-	47.500	-	-	-	-	-
4.000	28.000	6.000	6.000	-	-	-	-	-	-	-	-
5.000	-	23.000	300	7.367	7.667	7.667	-	-	-	-	-
10.130	50.100	156.300	59.500	12.442	12.842	71.517	-	-	-	-	-
-	-	20.825	18.825	2.000	-	-	-	-	-	-	-
6.800	55.900	40.000	40.000	-	-	-	-	-	-	-	-
-	12.600	12.400	12.400	-	-	-	-	-	-	-	-
6.900	-	10.080	10.080	-	-	-	-	-	-	-	-
13.700	68.500	83.305	81.305	2.000							
23.830	210.050	308.677	162.027	14.442	15.842	91.517	-	-	-	-	24.850

4. Uitgangspunten begroting 2013 en meerjarenraming

Bij de begrotingsopstelling 2013 wordt uitgegaan van het bestaand beleid zoals geformuleerd in de (meerjaren)begroting 2012. Er vinden bijstellingen plaats op grond van volumeaanpassingen in relatie tot de autonome ontwikkelingen van de stad. Het kan dan gaan om aanpassingen aan de uitgavenkant en aanpassingen aan onze inkomstenkant. Ook vindt in de begroting een actualisatie plaats van het prijspeil. De (meerjaren)begroting 2013 wordt uitgedrukt in verwachte prijzen van 2013. Dit betekent dat een volledig nieuw financieel document ontstaat. Hieronder geven we de financiële kaders weer, waarbinnen wij onze begroting opstellen.

Hieronder volgt een overzicht van de belangrijkste technische uitgangspunten voor de begroting 2013 (in aantallen).

	01-01-2012	01-01-2013	01-01-2014	01-01-2015	01-01-2016
Inwoners	141.906	142.800	143.650	144.450	145.250
Woonruimten	68.102	68.832	69.577	70.237	70.952
Bijstandsonvangers	3.167	3.197	3.469	3.559	3.559
Uitkeringsontvanger	12.731	12.761	12.934	12.807	12.716

Loonkostenontwikkeling

De loonkosten worden geraamd op basis van de formatie 2012 (aangepast voor eventuele budgettaire neutrale wijzigingen).

Het loonkostenniveau in de begroting 2013 komt 1,9% hoger uit dan in de primitieve begroting 2012. Ten opzichte van de (in de actualisatie) bijgestelde begroting 2012 stijgt het loonkostenniveau met 0,75%. De stijging van de loonkosten is voor het overgrote deel het gevolg van de verhoging van de tijdelijke herstelopslag op de pensioenpremie en een verhoging van de bijdrage in het kader van de zorgverzekeringswet. In de berekeningen is rekening gehouden met het cao-principeakkoord en een bevroering van de salarissen met ingang van 1 januari 2013.

Het bijgestelde loonkostenniveau van de actualisatie van de begroting 2012 past binnen het principeakkoord voor de nieuwe Cao gemeenten.

Loonkostenontwikkeling gesubsidieerde sector

Voor de loonontwikkeling wordt normaliter het indexcijfer "ontwikkeling contractloon marktsector" toegepast. We stellen echter voor de lijn uit het Stabiliteitsprogramma Nederland door te trekken naar de gesubsidieerde sector. Concreet zou dit betekenen dat de indexering op nihil gesteld wordt voor 2012 en 2013. Dit zou voor de begroting 2013 resulteren in een indexering van de loonkostensubsidie met 0,60%. Het met terugwerkende kracht opleggen van kortingen vinden wij echter niet getuigen van behoorlijk bestuur en plaatst de gesubsidieerde instellingen voor een grote financiële opgave. Daarom stellen we voor om 2012 niet op nihil te stellen, maar het percentage

te fixeren op het niveau van de begroting 2012 (1,2%). Het jaar 2013 stellen we wel op nihil. Dit resulteert in een stijging van de loonkostensubsidie van 0,6%, bestaande uit - 0,1% correctie 2010 en 2011 en + 0,70% voor incidenteel loon.

Arbeidskosten gerelateerde verplichtingen

Zowel in de begroting als in de meerjarenraming zijn de aan arbeidskosten gerelateerde verplichtingen geraamd, zoals IZA-premies, wachtgeldpremies en vakantiegeld. Dat is in overeenstemming met de vereisten volgens de BBV-wetgeving.

Prijsontwikkeling

Opschaling van kostenbudgetten dient plaats te vinden naar het prijsniveau 2013. Wij accepteren een kostenstijging op basis van het landelijk verwachte inflatiepercentage voor 2013 van 1,75%. Dit percentage is afgeleid van de laatste prognose van het CPB. Het bestaat uit een prijsstijging van + 1,75% voor 2013. In tegenstelling tot voorgaande jaren wordt de doorwerking van voorgaande jaren niet meegenomen. Reden hiervoor is dat de budgetten van 2012 als taakstellend worden beschouwd.

Prijsontwikkeling subsidies

Op alle subsidies (niet-betreffende de subsidies loonkosten) zal de prijsontwikkeling 2013 toegepast worden. De toegestane indexering op de subsidies bedraagt dus + 1,75%.

Renteontwikkeling

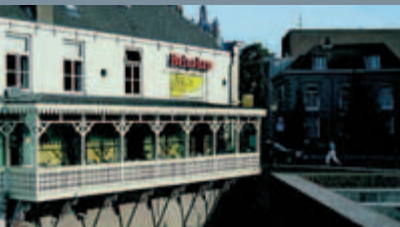
Onze gedragslijn is om voor de renteontwikkeling uit te gaan van de lange termijn rente uit de CPB december nieuwsbrief, tenzij de gemiddelde verwachting van de grootbanken hiervan afwijkt.

De CPB verwachting voor 2013 bedraagt 2,7%. De gemiddelde verwachting van de grootbanken is 2,76%. Deze tarieven zijn exclusief de opslag die de gemeente moet betalen voor het aantrekken van lange financiering (70-100 basispunten). Op basis van deze gegevens houden wij het omslagpercentage gelijk aan dat van 2012: 4,00%.

Belastingen en heffingen

Conform de afspraak uit het Coalitieakkoord 2010-2014 verhogen we de tarieven slechts met een inflatiecorrectie. Voor 2013 betekent dit een verhoging van 1,83%. Deze bijstelling is gebaseerd op de loon- en prijsontwikkelingen volgens de prognose van het CPB (Centraal Economisch Plan 2012) alsmede onze inschatting van de uitkomsten van onze cao 2013.

Echter, mocht de gemiddelde waardedaling van de woningen hoger zijn dan het inflatiepercentage, dan zal de inflatiecorrectie op het OZB woningdeel achterwege blijven. Het laat zich aanzien dat deze situatie zich in 2013 zal voordoen. Dit zal leiden tot een nadeel van € 260.000. Dit nadeel zal worden betrokken bij de bepaling en inzet van het fonds integrale afweging.

Voor de afvalstoffen- en de rioolheffing geldt het uitgangspunt van 100% kostendekkendheid. Gezien de hoogte van de egalisatiereserve afvalstoffenheffing en de rioolreserve kunnen we de inflatiecorrectie binnen beide reserves opvangen. Een inflatiecorrectie is voor de afvalstoffenheffing en de rioolheffing derhalve niet nodig. We kunnen de rioolheffing constant houden. De (gemiddelde) afvalstoffenheffing daalt licht.

Ten aanzien van het belastingen- en heffingenbeleid hanteren wij verder de volgende uitgangspunten:

- Het voeren van een actief kwijtscheldingsbeleid met benutting van de 100%-norm.
- Optimale herkenbaarheid van de gemeentelijke belastingen voor de burgers.

Uitgangspunten meerjarenraming 2014 - 2016

Voor de jaren 2014 tot en met 2016 is uitgegaan van een constant loon- en prijsniveau met als basis het niveau zoals opgenomen in de begroting 2013. We gaan ervan uit dat de loon- en prijsontwikkeling in de uitgaven zonodig gecompenseerd wordt. Dat wil zeggen:

- compensatie van algemene salarismaatregelen en prijscompensatie via de algemene uitkering uit het gemeentefonds (als onderdeel van het zogenaamde accres) en overige rijksvergoedingen;
- verhoging van tarieven, rechten en heffingen met het inflatiepercentage, uitgaande van 100% kostendekking voor afvalstoffenheffing en rioolrechten.

De junicirculaire heeft onze inschatting bevestigd ten aanzien van de tekorten die ontstaan door de achterblijvende reële ontwikkeling van de algemene uitkering. Om dit bedrag te compenseren brengen we deze tekorten in mindering op de bedragen die beschikbaar zijn door de bezuinigingen.

Uitgaande van constante lonen en prijzen zijn in de jaarschijven 2014, 2015 en 2016 de eerder genoemde verhogingen van inkomsten uiteraard niet meegenomen.

In het investeringsplan 2013–2016 is rekening gehouden met een jaarlijks rentepercentage van 4,00%.

N.B.

Het doel van de meerjarenraming is onder meer inzicht te krijgen in de financiële ontwikkeling van de gemeente in meerjarig perspectief. Aan de meerjarenraming als zodanig kunnen door derden geen rechten worden ontleend.

5. Algemene uitkering

Uitgangspunten

De raming van de algemene uitkering uit het gemeentefonds is gebaseerd op de door het ministerie van Binnenlandse Zaken opgestelde circulaire gemeentefonds van 13 juni 2012. In deze circulaire wordt een beeld geschetst van de ontwikkelingen van de algemene uitkering voor de jaren 2012 tot en met 2016.

Baten

Hieronder volgt een overzicht van de ontwikkeling van de algemene uitkering voor de jaren 2013 tot en met 2016. De baten voor de jaren 2014 tot en met 2016 zijn op prijspeil 2013 gebaseerd. Genoemde bedragen zijn inclusief de gelden voor de WMO die ook via de algemene uitkering binnenkomen.

	2013	2014	2015	2016
Baten	149.198	144.269	140.415	142.133

(bedragen x € 1.000)

De algemene uitkering uit het gemeentefonds (inclusief WMO) is hiermee € 0,5 miljoen lager dan opgenomen in de begroting 2012 na wijziging. Hiervoor kan de volgende verklaring worden gegeven:

	(bedragen x € 1 miljoen)
Accres en overige ontwikkelingen	-3,7
Ontwikkeling basisgegevens/uitkeringsfactor	1,6
Taakmutaties met tegenpost; hier staan kosten tegenover	1,8
WMO	0,1
Taakmutaties zonder tegenpost	-0,3
Totaal	-0,5

Accres en gerichte verdeling

Als gevolg van het lenteakkoord is sprake van een sterke negatieve ontwikkeling van het accres. Het accres 2012 is bijgesteld tot € 342 miljoen negatief. Ook in 2013 is het accres negatief, namelijk € 69 miljoen. Deze negatieve ontwikkelingen worden vooral veroorzaakt door de additionele nullijn in de collectieve sector, door de doorwerking van de reguliere voorjaarsbesluitvorming 2012 alsmede departementale taakstellingen uit het Lenteakkoord. Voor 's-Hertogenbosch leidt dit tot een nadeel van € 3,7 miljoen.

Ontwikkeling basisgegevens/uitkeringsfactor

Lokale ontwikkelingen hebben rechtstreeks effect op de algemene uitkering, landelijke effecten indirect, namelijk via de uitkeringsfactor. De effecten van de lokale en landelijke ontwikkelingen van de uitkeringsmaatstaven zijn per saldo € 1,6 miljoen voordelig. Dit voordeel wordt met name veroorzaakt door een relatief hoog aantal nieuwbouwwoningen en een toename van het aantal inwoners.

Taakmutaties met tegenpost

Er is sprake van taakmutaties met tegenposten tot een bedrag van € 1,8 miljoen voordelig. Dit houdt in dat er per saldo meer geld naar de algemene uitkering wordt overgeheveld voor de uitvoering van specifieke taken. De taakmutaties betreffen:

	(bedragen x € 1.000)
CJG	3.039
Spoorsdoorsnijdingen	-1.500
Transitiekosten decentralisatie AWBZ begeleiding naar WMO	224
Veiligheidshuizen	251
Bedrijventerreinen	-245
Zichtbare schakel	164
Aanpak Marokkaanse-Nederlandse probleemjongeren	-136
Decentralisatie-uitkering cultuurparticipatie	-107
Aanpassing norm kwijtschelding en bijzondere bijstand ivm kosten kinderopvang	70
uitvoeringskosten inburgering	-83
Combinatie functies	74
Invoeringskosten decentralisatie jeugdzorg	105
Totaal	1.856

Tegenover deze taakmutaties staan lagere of hogere kosten die samenhangen met (het wegvallen van) de uitvoering van de overgedragen taken.

WMO

De uitkering voor de WMO laat een kleine positieve ontwikkeling van € 0,1 miljoen zien.

Taakmutaties zonder tegenpost

Ten opzichte van de begroting 2012 muteert de algemene uitkering voor een drietal taakmutaties zonder dat daar een mutatie in de kosten tegenover staat.

In de eerste plaats betreft dit een korting die het Rijk heeft ingeboekt voor het opzetten van regionale omgevingsdiensten. Deze korting wordt nog door de VNG ter discussie gesteld. In het Overhedenoverleg is afgesproken dat er een onderzoek komt in het kader van artikel 2 Financiële-verhoudingswet (Fvw). Het onderzoek naar de RUD's heeft te maken met het feit dat de gemeenten verwachten dat invoering van de RUD's niet tot een efficiencyvoordeel leidt van € 100 miljoen. Bij de vorming van RUD's zijn namelijk al extra taken en coördinatiewerkzaamheden bij de RUD's belegd binnen de bestaande middelen. Afhankelijk van de uitkomst van dit onderzoek zullen we ter zijner tijd voorstellen of de korting ten laste van de algemene middelen te brengen of als taakstelling voor de RUD in te brengen. In 2013 bedraagt de korting voor onze gemeente € 0,7 miljoen en deze is vooralsnog ten laste van de vrije ruimte gebracht.

De tweede mutatie betreft de financiering van de modernisering Gemeentelijke Basisregistratie Persoonsgegevens (mGBA). Van 2009 tot en met 2012 heeft het Rijk deze middels een uitname uit het gemeentefonds gefinancierd. In 2013 wordt de totale uitname weer aangevuld. Dit leidt tot een voordeel van € 0,3 miljoen.

De laatste mutatie betreft de normering van het lokaal inkomensbeleid. Vorig jaar is een landelijk korting toegepast vanwege het feit dat er een landelijke norm van 110% van het minimumloon komt. Daarboven mag een gemeente geen bijzondere bijstand meer verstrekken. Veel gemeenten hadden de grens nog daarboven vastgesteld. In onze gemeente hanteerden we de grens van 110% al wel. We werden daardoor in 2012 geconfronteerd met een korting van € 0,4 miljoen zonder dat we daar lagere kosten tegenover kunnen stellen. Inmiddels is de verdeling van de korting herzien en bedraagt deze nog € 0,3 miljoen. Een voordeel derhalve van € 0,1 miljoen.

Afdeling Orthen

De gemeenteraad van de gemeente 's-Hertogenbosch heeft op 14 december 1995 besloten om de afdeling Orthen als historische eenheid te laten voortbestaan met handhaving van een eigen begroting en rekening. Tevens is daarbij vastgesteld de Regeling van de samenstelling, kandidaatstelling, verkiezing en benoeming van de commissie uit de ingezetenen van de afdeling Orthen. Deze commissie houdt zich bezig met o.a. het beheer van het vermogen van de afdeling Orthen, het beheer van de Forttoren en het onderhouden van contacten met de gemeente. De belangrijkste inkomstenbron van de afdeling Orthen zijn de rente-opbrengsten van de bij de gemeente belegde reserves. De uitgaven bestaan voornamelijk uit het verlenen van subsidies aan verenigingen, die sportief, cultureel of maatschappelijk binnen Orthen actief zijn.

Het volgende overzicht van lasten en baten van de begroting 2013 van de afdeling Orthen kan worden gegeven:

	(bedragen x € 1.000)	
Exploitatie	2012	2013
Lasten		
Kosten secretaris commissie	1	1
Huren	15	15
Verkiezingen	0	0
Overige goederen en diensten	6	6
Subsidies	6	6
Onvoorziene uitgaven	1	2
Subsidie beheer en exploitatie gemeenschapshuis	9	9
Totaal lasten	38	39
Baten		
Beschikking algemene reserve	6	6
Rente beleggingen	15	15
Huren/pachten	17	18
Totaal baten	38	39

Eigen vermogen	1-1-2013	Vermeerderingen	Verminderings	(bedragen x € 1)
				31-12-2013
Kapitaalreserve	247.540	-	-	247.540
Saldi-reserve	117.110	-	-	117.110
Algemene reserve	229.130	9.170	5.740	232.560
Totaal	593.780	9.170	5.740	597.210

Voor meer informatie:

Gemeente 's-Hertogenbosch

Postbus 12345

5200 GZ 's-Hertogenbosch

Tel.: (073) 615 51 55

www.s-hertogenbosch.nl

